

UNIVERZITA PALACKÉHO

V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA ROMANISTIKY

**Amerikanismy indiánského původu v
DRAE**

**Lenguas amerindias en el Diccionario de
la RAE**

**American native languages in the RAE
Dictionary**

Diplomová práce

Vypracovala: Zuzana Černošková

Vedoucí práce: Prof. PhD. Jiří Černý CSc.

2008

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem zpracovala samostatně, bez cizí pomoci, za použití zdrojů uvedených v bibliografii.

.....

Touto cestou děkuji Prof. PhDr. Jiřímu Černému, CSc. za jeho rady, připomínky a pomoc, které mi poskytl v průběhu zpracovávání mé diplomové práce.

.....

Obsah

Úvod.....	5
Seznam zkratk.....	7
Španělsko český slovník.....	9
Komentář.....	10
Závěr.....	94
Resumé.....	95
Přílohy.....	96
Bibliografie.....	101

Úvod

Komunikace mezi lidmi z různých částí světa je závislá na znalosti společného jazyka. Jedním z prvních pokusů byla snaha o vytvoření umělého jazyka – esperanta, tento pokus však nebyl úspěšný a proto se lidé obrátili zpět, k jazykům jimiž mluví celé kontinenty jako např. angličtina, španělština, ruština... Mnohdy si však ani neuvědomujeme, že slovíčka, která denně používáme a v mnoha světových jazycích zdomácněla, pochází ze slovní zásoby dávných civilizací, které byly dobyvateli a objeviteli nových světadílů považovány za zaostalé. Když budeme hledat původ slov kánoe, tanga, hurikán, aj. dostaneme se na kontinent v dřívějších dobách obývaný indiány – Ameriku.

Záměrem mé snahy je přiblížit španělštinu ovlivněnou různými indiánskými jazyky, nejen lidem studujícím španělštinu profesionálně, ale i těm, pro něž je španělský jazyk zálibou a chtějí si tak prohloubit znalosti v oblasti, této, ne příliš známé španělštiny.

Moje diplomová práce je slovníkem španělských výrazů indiánského původu sebraných ve slovníku *Diccionario de la lengua española de la Real Academia Española*. Nalezneme zde slovní zásobu mnoha různých indiánských jazyků z nichž nejpočetnější zastoupení mají: **aimara**¹, **caribe**², **guaraní**³, **mapuche**⁴, **maya**⁵, **nahua**⁶, **taíno**⁷, **quechua**⁸. Slovník neobsahuje pouze jednoslovné výrazy, ale i slovní spojení případně fráze spojené s daným pojmem.

¹oblast výskytu: viz. příloha č.1.

²oblast výskytu: viz. příloha č.1.

³oblast výskytu: viz. příloha č.1.

⁴oblast výskytu: viz. příloha č.1.

⁵oblast výskytu: viz. příloha č.1.

⁶oblast výskytu: viz. příloha č.1.

⁷oblast výskytu viz. příloha č.1.

⁸oblast výskytu viz. příloha č.1.

Sebrané indiánské výrazy postihují téměř vše, co se týkalo života prostých indiánů a prostředí, které je obklopovalo zejména: pokrmy a jejich příprava, pracovní činnosti a nástroje při nich používané, fauna a flora a její plody, části oblečení, kultura indiánů, (lidová slovesnost, hudební nástroje, provázkové písmo), charakterové vlastnosti člověka...

Doufám, že práce bude pochopitelná a srozumitelná a bude zdrojem čerpání informací z této jazykové oblasti pro všechny případné zájemce.

Používané zkratky:

A	Argentina
Á	área (oblast)
aj.	a jiné
aim.	aimara
Alb.	Albacete
amer.	americano
Am	América
<i>anat.</i>	anatomie
Ant	Antily
arh.	arahuaco
atd.	a tak dále
B	Bolivia
<i>bás.</i>	básniky
car.	caribe
Can.	Canarias
Cantb.	Cantabria
cca.	cirka
Co	Colombia
CR	Costa Rica
Cu	Cuba
Cuen.	Cuenca
Ch	Chile
čast.	častěji
E	Equador
<i>eufem.</i>	eufemismus
f.	feminino
<i>fest.</i>	festivo (ve smyslu slavnostní)
fr.	fráze
G	Guatemala
Gal.	Galicia
Guad.	Guadalajara

guar.	guaraní
H	Honduras
<i>hovor.</i>	hovorově
<i>infant.</i>	infantilně
interj.	interjección (citoslovce)
intr.	intransitivní sloveso
<i>iron.</i>	ironicky
j	jih
jz	jihozápad
JižAm	Jižní Amerika
keč.	quechua
kič.	quichua
<i>lid.</i>	lidově
loc. adj.	locución adjetival (přídavné jméno)
loc. adv.	locución adverbial (příslowce)
M	México
m.	masculino
map.	mapuche
may.	maya
N	Nicaragua
nah.	nahuatl
<i>nám.</i>	námořnický výraz
n. m.	nad mořem
Pan	Panamá
Par	Paraguay
Pe	El Perú
<i>pej.</i>	pejorativně
pl.	plurál
p. us.	poco usado (téměř nepoužívaný výraz)
PR	Puerto Rico
prnl.	pronominal (zvrtné sloveso)
RD	Rep. Dominicana
s	sever
S	El Salvador

Sev.	Sevilla
sv	severovýchod
sz	severozápad
StřAm	Střední Amerika
<i>tech.</i>	technicky
tr.	tranzitivní sloveso
U	Uruguay
V	Venezuela
<i>vulg.</i>	vulgárně
<i>zast.</i>	zastaralý
zdrob.	zdrobnělina
; ►	encyklopedické vysvětlení

A

- abatí**, m. (← guar. *abatí*): kukuřice; (I).
- aca**, f. (← keč. *aka*), (sz A, B): výkal, výměšek; (I).
- acahual**, m. (← nah. *acahualli*); (1) druh slunečnice, běžně se vyskytující v Mexiku; (2) (M.): vysoká tráva se silným stonkem pokrývající úhor, lada; (I).
- acal**, m/f. (← nah. *acalli* - *atl*, „voda“ + *calli*, „dům“): zast. kanoe; (I).
- acamaya**, f. (← nah.), (M): říční korýš podobný langustě; (I).
- ácana**, f. (← arahuaco); (1) druh stromu čeledi sapodilovité *Sapotaceae* vyskytující se v Jižní Americe a na Kubě ► vysoký 8 až 10 m; dřevo tohoto stromu je hutné a vhodné pro stavebnictví; (2) dřevo tohoto stromu; (I).
- acapaneca**, adj., m/f. (← nah. *acapan*, „na rákosí“ + *-ecatl*, „bydlící v“), (1) příslušník indiánského kmene z mexického státu Jalisco; (2) patřící, vztahující se k *acapanecas*; (I).
- acatanca**, f. (← keč. *akatanca*); (1) (sz A): skarabeus, roháč (hmyz tvrdokřídlý); (2) výkal, výměšek; (I).
- achachay**, interj. (← keč.); (1) (Co): citoslovce potlesku, nebo souhlasu; (2) (E): citoslovce vyjadřující pocit zimy; (3) (Pe): citoslovce strachu; (I).
- achachi**, m/f. (← aim.), (B): osoba v pokročilém věku; (I).
- achachila**, m. (← aim.), (B): duch strážící určité místo; (I).
- achacual**, m. (← nah. *atl*, „voda“ + *tzacua*, „hradit, ucpat, zavřít, rozdělit“), (M): hráz sloužící k odklonění vody do určených brázd; (I).
- achalay**, interj. (← keč. *achallay*, „jak krásné“, „jak dobré“), (1) (A, E, Pe): lid. citoslovce vyjadřující obdiv, uspokojení nebo překvapení; (2) (B): citoslovce vyjadřující laskavost, potěšení; (I).
- achicalar**, (← nah. *xicalli*, „nádobka z tykve“), (M); (1) tr. potřít medem; (2) prnl. vyčerpat se, vybít se; (I).
- achichinar**, tr. (← nah. *chichinoa*, „péct, smažit, pražit“), (M): opálit, připálit; (I).
- achichinque**, **achichinque** / **achichintle**, m. (← nah. *achichinqui*, *atl*, „voda“, + *chichinqui*, „lízající, sající“); (1) (S, H, M): vulg. pobočník plnicí rozkazy nadřízeného; (2) (M): dělník přenášející v nádobách vodu, vycházející z podzemních zdrojů; (I).
- achín**, m. (← nah. *achi*, „trochu něčeho, maličkost“), (1) (S): podomní obchodník; (2) maličkost; (I).
- achiate**, m. (← nah. *achiyotl*, *achi-*, „zrno, semeno“); (1) (Am. Cen., E, M, Pe, PR.): viz: **bija**; (2) (S): zlato (kov); (I).
- achipilarse**, prnl. (← nah. *chípil*, „dítě odstavené od prsu, které onemocní“), (M): onemocnět z důvodu ukončení kojení pro graviditu matky (o dítěti); (I).
- achira**, f. (← keč.); (1) druh jihoamerické rostliny čeledi žabníkovité *Alismataceae*; ► se sukovitým stonkem, listy ve tvaru meče a červenými květy; vyskytující se ve vlhkých oblastech; (2) druh rostliny z Peru čeledi dosnovité *Cannaceae*; ► její kořen je jedlý; (3) (A): název několika druhů rostlin patřících do čeledi dosnovité *Cannaceae*; ► o velikosti 1 až 2 m; mají podlouhlé listy a květy v barevné škále od žluté po červenou; (4) (Ch): druh traviny čeledi dosnovité *Cannaceae*; ► vysoká 1, 5 m; s velkými vejčitými listy a červenými květy v klasu; plodem je tobolka plná kulatých semínek, které se užívali k výrobě růženců a nebo sloužili indiánům jako kuličky; (5) (Co): sladká země vyrobená z mouky z peruánské rostliny *achira*; (6) (Co): sladkost vyrobená z peruánské rostliny *achira* nakrájená na kostky; (I).
- achogcha**, (← keč. *achugcha*), (B, E): druh traviny se žlutými květy a jedlým plodem; (I).
- acholole**, m. (← nah. *achololiztli*, „skákající voda“), (M): voda vylévající se z břehů; (I).
- achoque**, m. (← nah.), (M): rodové jméno různých druhů mloků; (I).
- achuma**, f. (← keč.), (szA, B, Pe): druh velkého kaktusovitého bodláku s dřevnatým kmenem vysokým až 10 m; (I).

achupalla, f. (← keč. *achupalla*): druh rostliny Střední Ameriky čeledi bromeliovitě *Bromeliaceae*; ► má silný šupinatý zkroucený stonek, střídavé listy s trny na okrajích, květ ve tvaru klasu a plod v pouzdře; z jejího stonku se vyrábí osvěžující nápoj; (I).

achura, f. (← keč. *achúray*, „rozdělit“), (A, Par, U): jedlé vnitřnosti z dobytka (část. v pl.); (I).

aclla, f. (← keč. *aclla, ajlla*): dívka - služebná v říši Inků sloužící monarchovi nebo určená ke kultu Slunce; (I).

acocil, m. (← nah. *acocilli*), (M): druh sladkovodní krevety; (I).

acocote, m. (← nah. *acocotli*), (M): dlouhá palice proděravělá na obou koncích, která sloužila k vysátí šťávy z agáve; (I).

acollhua o acolhuaque, adj., m/f. (← nah. *acoli*, „rameno“ + *hua*, „přivlastňovací částice“; [muži] s velkými rameny); (1) příslušník indiánského kmene pocházejícího ze severozápadu Mexika, který se usadil v Texcoco před érou Aztéků; (2) Patřící nebo vztahující se k *acoluhas* nebo *acoluhaques*; (I).

acullico, m. (← keč. *akullikuy*), (szA, B, Pe); (1) malá kulička vyrobená z listů koky, která se běžně míchá s popelem merlíku čilského a uvařeným bramborem. Při kousání se ve slinách rozpouští stimulanty; (I).

acure, m. (← caribe *curi*, „s protetickým a“): druh hlodavce velikosti králíka, chovaný na maso v domácnostech různých států Střední Ameriky (I).

acutí, m. (← guar.), (Am): aguti ► hlodavec příbuzné čeledi jako morče; druhy charakteristické pro Střední a Jižní Ameriku; oblast výskytu: lesní oblasti od Mexika a Antil po sever Argentiny (p. us); (I).

agace, adj. (← guar.); (1) americký indián žijící při ústí řeky Paraguay; (2) patřící, vztahující se k těmto indiánům; (I).

agamí, m. (← car.): druh brodivého ptáka o velikosti slepice, pocházející ze Střední Ameriky. Po snadném ochození slouží jako strážce ostatního ptactva; (I).

aguacate, m. (← nah. *ahuacatl*, „plod stromu aguacate; varle“); (1) druh amerického stromu čeledi vavřínovité *Lauraceae*; ► vysoký 8 až 10 m, se střídavými kožovitými vždy zelenými listy, dvoudomými květy a jedlými plody; (2) plod tohoto stromu; (3) smaragd ve tvaru hrušice; (4) adj. (StřAm): fyzicky slabá, málo udatná osoba; (I).

aguaí, m. (← guar. *aguá*, „plochý, zploštělý“ + *í*, „malý“), (1) jméno pro různé druhy rostlin z Chaca, Paraguaye a Mesopotamia argentina, z čeledi sapodilovité *Sapotaceae*; ► dřevo těchto rostlin se využívá ve stavebnictví. Z plodů se dělají zavařeniny; (2) plod těchto rostlin; (I).

aguapé, m. (← guar. *aguapeí*), (svA): vodní hyacint; (I).

aguará, m. (← guar.), (svA, U): druh jihoamerické psovitě šelmy ► s dlouhými nohama a srstí ve tvaru hřívy; má rezavou srst; čenich a tlapy jsou černé; žije nočním samotářským životem na rozlehlých prostranstvích s hojnou vegetací; (I).

aguaraibá, m. (← guar.), (A): terebint (strom); (I).

aguasol, m. (← nah. *ohuatl*, „křehká stébla z kukuřice“ + *y zolli*, „starý, spotřebovaný“), (M): suchá kukuřičná stébla sloužící jako krmení; (I).

aguaucle o aguautle, m. (← nah. *atl*, „voda“ + *huautli*, „merlík, rostlina s drobnými květy“), (M): jedlá vajíčka vodního hmyzu; (I).

aguayo¹, m. (← aim.), (1) (JižAm): silné lněné plátno; (2) (szA, B.): nabarvený kus látky ve tvaru trojúhelníku vyrobený z vlny, používaný ženami jako součást oblečení, může sloužit k nošení dětí nebo nákladu; (I).

aguayo², ya, adj. (← nah. *ahuayotl*, „trnitá, ostnatá věc“, *ahuatl*, „trn, osten“ + *-yotl*, přípona symbolizující charakteristiku nějaké věci), (M): trnitý, ostnatý, drsný, hrubý; (I).

ahuate, m. (← nah. *ahuatl*, „trn, osten“), (H, M, N): malý, úzký trn ve formě chloupku, vyskytující se u některých rostlin, například u cukrové třtiny a kukuřice; (I).

ahuehuete, m. (← nah. *ahuehuatl*): strom z čeledi cypřišovitě (*Cupressaceae*); ► původem ze Severní Ameriky; dřevo podobné cypřiši; pro svůj elegantní vzhled se vysazuje na zahradách; (I).

ahuejote, m. (← nah. *ahuexotl*, „vrba vodní“), (M): rodové jméno různých stromů čeledi vrbovitě (*Salicaceae*); (I).

aiguaste, m. (← nah. *ayotli*, „tykev, dýně“ + *huactli*, „jádro, zrnko, semínko“), (S, H): omáčka připravená ze semínek dýně, papriky, *achiote* a kukuřičné mouky s máslem, která se používá k okoření tamalu s vepřovým masem a pokrmu z masa leguána; (I).

aillo, m. (← keč. *ayllu*, „společenstvo, příbuzenstvo, potomstvo, rod, pokolení“), (Ch): příbuzenské skupiny, na něž se dělí indiánské společenství, jehož členové pocházejí většinou z jednoho rodu; (I).

aillu, m. (← keč. *ayllu*, „společenstvo, příbuzenstvo, potomstvo, rod, pokolení“), (B, Pe): příbuzenské skupiny, na něž se dělí indiánské společenství, jehož členové pocházejí většinou z jednoho rodu; (I).

airampo, m. (← keč.), (JižAm): druh kaktusovité rostliny, jejíž semínko se používá jako barvivo; (I).

aisa, f. (← keč. *aysay*, „táhnout, strhnout“), (sA, Pe): zával uprostřed dolu bránící ve východu; (I).

aité, m. (← car.), (Cu.): viz: **yaití**; (I).

aje², m. (← car.): druh šlahounovité, tropické rostliny čeledi smldincovité *Dioscoreaceae*; ► plazící se po zemi; s protilehlými srdcovitými listy, nenápadnými květy a hlíznatým jedlým oddenkem hnědým na povrchu a bělavým uvnitř obsahující škrob; (I).

aje³, m. (← nah. *axin*), (1) druh sviňky nebo červce nopálového z Hondurasu, z nichž se získává látka žluté barvy; (2) (Pan): urážka, pokoření, opovržení, pohrdání, neúcta (I).

ají, m. (← taíno), (1) (JižAm, Ant): paprika (rostlina); (2) (JižAm, Ant) paprika (plod); (3) omáčka z papriky; **ají cumbarí**, m. (A); (1) druh keře čeledi lilkovité *Solanaceae*; ► vysoký 80cm; jeho plod má červenou barvu, je pálivý, pikantní a používá se jako koření. (2) plod tohoto keře; **hacerse alguien un ají**, (1) (E): červenat se, stydět se; (I).

ajipa, f. (← keč. *asipa*), (sA, B, Pe): druh nízké rostliny čeledi bobovité *Leguminosae*; ► má bílé nebo nařezavělé květy; její masitý a větvenovitý kořen je jedlý; (I).

ajolote, m. (← nah. *axolotl*) (1) larva obojživelného mloka dosahující délky 30 cm, s vnějšími velmi dlouhými žábami, čtyřmi končetinami a bočně zploštělým ocasem. Dlouhou dobu zachovává formu larvy se schopností rozmnožování dříve než dosáhne stádia dospělosti. Vyskytuje se v některých jezerech Severní Ameriky; (2) (M): pulec (žabí larva); (I).

akalché, m. (← maya), (M): (1) mělčina, dolík, nízký terén; (2) bažina; (I).

alacate, m. (← nah. *allacatl*, „vodní rákosí“), (M): viz: **acocote**; (I).

alaste, adj. (← nah. *alacti*, „kluzký, hladký, drobivý, lámavý, pomíjivý“), (1) (CR, H, N): lepkavý, viskózní; (2) (CR): mdlý, fádňí, nudný, stahující, svírající; (3) (CR): tuhý, hutný (o pokrmu); (I).

alcamar, m. (← aim. *alcamari*): druh amerického dravého ptáka; (I).

alpaca¹, f. (← aim. *all-paka*); (1) druh přežvýkavce ze stejné čeledi jako lama; ► typický pro Jižní Ameriku, velmi ceněný pro svou srst, která se používá v textilním průmyslu; (2) srst tohoto zvířete je delší, zářivější a poddajnější než jiných zvířat pěstovaných na vlnu; (3) tkanina vyrobená z této srsti; (4) bavlněná lesklá látka vhodná k výrobě letního oblečení; (I).

amacayo, m. (← keč. *amánkay*, „lilie“), (Am): druh americké rostliny čeledi amarylkovité *Amaryllidaceae*; ► se stvolem vysokým až 30 cm na jehož konci je velký sametový purpurový květ rozdělený na dva velmi rozdílné pysky a každý z nich má tři nerovnoměrné laloky – prostřední delší než krajní; (I).

amambaiense, adj. (← guar. *Amambai*); (1) původem z Amambái; (2) patřící, vztahující k této oblasti Paraguaye; (I).

amanal, m. (← nah. *amanalli*), (M); (1) vodní nádrž, rybník; (2) pramen, zřídlo, zdroj; (I).

amancay, **amancaya** / **amancayo**, m. (← keč. *amánkay*, „lilie“), (Am.); (1) název různých rostlin, buď travin nebo dřevin, kvetoucích bíle nebo žlutě. Připomíná lilii; (2) květ těchto rostlin; (I).

amarcar, tr. (← keč. *marcana*), (E); (1) nést v náručí; (2) být kmotrem novorozenci; (I).

amate, m. (← nah. *amatl*), (1) druh stromu čeledi morušovníkovité (*Moraceae*); ► hojně se vyskytuje v teplých oblastech Mexika; mléčná šťáva se používá jako rozpouštědlo; existují dva druhy: bílý a černý; (2) (M): malba namalovaná na lýko stromu amate; (I).

amauta, m. (← aim. *ama uta* „dům vědění“); (1) mudrc nebo filozof ve staré říši Inků; (2) (B, Pe): stará zkušená osoba disponující morální autoritou a vladařskými pravomocemi v indiánských komunitách; (I).

amole, m. (← nah. *amulli* „mýdlo“): název pro rostliny různých čeledí vyskytující se v Mexiku. Hlízy a oddenky se používají jako mýdlo; (I).

amoyote, m. (← nah. *amoyotl* „vodní komár/moskyt“), (M): jedlý komár žijící na hladině jezer v oblasti Valle de México; (I).

amuzgo, ga. (← nah. *amoxco* „místo knih“); (1) adj., m/f. příslušník indiánského kmene z Mexika, který dříve obýval oblast Mixteca a v současné době žije ve státě Guerrero; (2) adj. patřící, vztahující se k těmto indiánům *amuzgos*; (3) m. jazyk patřící do rodiny oaxaqueña, kterým mluví *amuzgos*; (I).

anacahuite, m. (← nah. *amacuahuitl* „fíkovník“), (H, M): strom čeledi brtnákovité *Borraginaceae*; ► se silným kmenem o průměru až 1,5 m, velmi hojným a otevřeným větrovým tvořící širokou korunu a malými listy jasně zelené barvy; kůra a plody se používají v tradiční medicíně jako prostředek zmírňující bolesti a na potíže hrudníku; (I).

anaco, m. (← keč. *anacu*): látka trojúhelníkového tvaru, kterou si indiánky uvazují kolem pasu jako sukni; (I).

anaiboa, m. (← arh.), (Cu): škodlivá šťáva z kořene yuky; (I).

analco, m. (← nah. *atl* „voda“ + *nalli* „na druhé straně“ + *co* „místo“), (M): sídliště rozdělené řekou; (I).

anabay. (← keč.), (B, E): citoslovce vyjadřující něco, co je pěkné na pohled; (I).

ancua, m/f. (← keč. *hánk'a*), (A): popcorn; (I).

angú, m. (← indígena); (1) (CR, H): kaše z banánu (p. us.); (2) (M): druh traviny původem z Afriky pěstované v Americe čeledi slézovité *Malvaceae*; ► s rovným ochmýřeným stonkem, velkými listy, žlutými květy podobnými květům bavlníku a podlouhlým téměř válcovitým plodem plným semínek, které po dozrání mají tmavou barvu; nezralý plod se užívá v medicíně nebo k přípravě některých pokrmů jako zahušťovadlo; vláknitá rostlina se používá k výrobě textilu; (I).

anolar, tr. (← may. *nol* „hryzat, hlodat“), (M): hlodat, hryzat, lízat, cucat; (I).

anón, m. (← car.): (1) druh stromu čeledi láhevnikovité někdy také anonovité *Annonaceae*; ► dorůstající výšky až 4 m; s rozvětveným kmenem, tmavou kůrou, velkými střídavými podlouhlými lesklými listy černozeleň barvy na vrchní straně a světlejší na rubu, žlutobílými zapáchajícími květy a plodem podobným jablku s vypouklými šupinami, které pokrývají bílou, aromatickou a sladkou dužinu, ve které se nacházejí černá tvrdá semínka; tato rostlina je charakteristická pro tropické země, ale pěstuje se i na jižních pobřežích Španělska; (2) plod tohoto stromu; (I).

antarca, adv., m. (← keč. *hant'árkka*), (szA): *hovor.* pozadu, zezadu, na zádech; (I).

añañay, interj. (← keč. *añañay* „jaká bolest!“); (1) (E): citoslovce vyjadřující odpor, hnus, nechut'; (2) (B): citoslovce vyjadřující bolest; (I).

añás, f. (← keč.), (E, Pe): skunk; (I).

apa¹. (← keč. *apa*, „náklad, zátěž“), (Ch): vzadu, na zádech, zezadu; (I).

apachar, tr. (← nah. *patzoa*, „rozmačkat, zmačkat zploštit, ztlačit“); (1) (S, H): zmáčknout, rozmáčknout; (2) (S): pokrýt samici ► pouze o krocanovi a kachně; (3) (G): zmáčknout tlačítko; (I).

apacheta, f. (← aim.); (1) hromádka kamení, kterou indiáni některých andských oblastí, vytvářeli podél cest, aby získali ochranu bohů; (2) (B): vyvýšené místo u cest nebo v horách, které podle starých indiánských tradic mělo charakter svatostánku; (I).

apante, m. (← nah. *apantli*) (S): kanál nebo místo, kde se udržuje vlhkost i v létě; (I).

apantle, m. (← nah. *atl*, „voda“, + *pantli*, „řada, vlákno“), (M): zavlažovací kanál; (I).

aparapita, m. (← aim.), (B): nosič, posluha (osoba nesoucí velký náklad); (I).

apasanca, f. (← keč. *apassánka*), (szA, B): sklípkan *Grammostola mollicoma*; (I).

apaste / apastle, m. (← nah. *apaztli*), (S, G, H, M): hliněná nádoba se širokým hrdlem a dvěma uchy sloužící k uskladnění či ochlazení vody; (I).

apereá, m. (← guar.), (svA, U): druh hlodavce; ► dosahující délky až 25 cm s velkou hlavou, krátkými končetinami a mohutným tělem; bezocasý, pokrytý šedavou srstí; (I).

api, m. (← keč.), (szA, B): *mazamorra* - pokrm z modrofialové nadrcené kukuřice ochucený různými přísadami; (I).

apinto, m. (← nah. *apintli*), (H): druh rostliny čeledi amarylkovité *Amaryllidaceae*; ► s masitými paprskovitými listy ve tvaru trojúhelníkové pyramidy s trny na okrajích a na vrcholu, žlutými květy na hlavním stvolu, který se rozvine až po 20 letech; využívá se jako živý plot v suchých a vyprahlých oblastech; kořeny slouží jako náhražka mýdla při praní prádla; (I).

apipisca o apipizca, f. (← nah. *apipixca*), (M): druh vodního stěhovavého ptáka o něco většího než holub; ► má bílé peří, černou hlavu a malé oči; vydává pronikavé zvuky; (I).

apiri, m. (← keč.), (Am): dělník převážející horninu v dolech; (I).

ara², m. (← guar.), (Am): jméno pro různé druhy mluvících ptáků jako papoušek, andulka, atd.; (I).

aragüirá, m. (← guar. *ara*, „den, světlo“ + *güirá*, „pták“): druh argentinského ptáka; ► jeho hřbet je načervenalý, hrud' a chocholka červená; (I).

aralia, f. (← iroqués): druh keře čeledi aralkovité *Araliaceae*; ► vysoký až 2 m s dřevnatým stonkem obrostlým trny, velkými silnými vykrajovanými listy, malými bílými okoličnatými květy a načernalými plody; původem z Kanady; v Evropě se pěstuje jako okrasná rostlina; (I).

arasá, m. (← guar.), (svA, U.): kvajava (strom čeledi myrtovité *Myrtaceae*); (2) kvajava, gujava (plod); (I).

areito, m. (← taína), (PR, RD): zpěv a tanec indiánů z Velkých Antil; (I).

arepa, f. (← *cumanagoto erepa*, „kukuřice“); (1) (Ant, Co, V): druh kulatého chleba vyrobeného z pomleté kukuřice, předem upravené na ohni, nebo z mouky nedozrálé kukuřice, který se peče v nádobě na pečení nebo na plechu; (2) (Cu): usmažená jemná omeleta připravená z pšeničné mouky, cukru, vanilky a mléka. Jí se teplá se sirupem nebo karamellem. (I).

aricoma, f. (← aim. *ariqumar*), (B, Pe): hlíza o něco větší než brambora. Jí se syrová; (I).

arnaicho, m. (← keč.), (Pe): malá pálivá paprika; (I).

arracacha, f. (← keč. *racacha*); (1) trvalka čeledi miříkovité (*Umbeliferae*), původem z Ameriky. Roste v chladných oblastech. Má silný kořen žluté barvy, který se jí vařený; (2) (Co): pošetlost, hloupost, zpozdilost, **salida de pie de banco**; (I).

arrayarray, interj. (← kič.), (E): citoslovce vyjadřující pocit horka; (I).

asnaicho, m. (← keč. *asna uchu*, „aromatická paprika“), (Pe): malá, velmi aromatická paprika; (I).

atatay, interj. (← keč.); (1) (B): citoslovce vyjadřující bolest; (2) (E): citoslovce vyjadřující pocit nechuti, hnusu, odporu; (I).

atepocate, m. (← nah. *atepocatli*), (M): zool. pulec; pidimužik, skrček, huběnourek; (I).

atole, m. (← nah. *atolli*, „aguado“); (1) (H, M): horký nápoj z kukuřičné mouky, rozpouští se ve vodě či mléce, s možností přímíchání různých sladkých příchutí; **dar atole con el dedo a alguien**, (H, M): ošidit, klamat, napálit někoho; **sangre de atole**, f. (M.): voda místo krve; ► flegmatická osoba; (I).

auca², adj. (← keč.); (1) příslušník indiánského kmene *araucanos* obývající oblast La Pampa v blízkosti Mendoza; (2) patřící vztahující se k této větvi; (3) adj., m/f. příslušník indiánského kmene obývající ekvádorskou Amazónku (viz: **huaorani**); (I).

aura², f. (← amer.): druh amerického denního dravého ptáka; ► o velikosti 70 cm s rozpětím křídel až 180 cm; má neopeřenou načervenalou hlavu; zbarven do černa; vnitřní strana křídel je stříbrošedá; živí se mršinami (I).

ausol, m. (← nah. *atl*, „voda“ + *soloni*, „hlučně vřít“), (S): postvulkanické unikání horkých vodních par a plynů; (I).

auyama, f. (← car. *auyamá*); (1) (Co, V): kalabasa, divenice, tykev lahvovitá (rostlina čeledi tykvovitě *Cucurbitaceae*); (2) (Co, V): plod této rostliny; velký kulatý se žlutou dužinou a bohatý na semínka; (3) (RD): jedlá hlíza; (I).

avocado, m. (← car. *aohuicate* nebo *avoka*), (Filip); (1) viz: **aguacate** (strom); (2) viz: **aguacate** (plod); (I).

áxcalle, interj. (← nah. *axcan*, „ahora“, + *le* příklonné zájmeno), (M): citoslovce užívané pro vyjádření souhlasu; (I).

ayacahuite, m. (← nah. *ayacuahuitl*), (M): pinie; ► druh americké borovice; (I).

ayacaste, m. (← nah. *ayacaxtli*, „bubínek“), (H); **(1)** druh plazivé rostliny čeledi tykkovité *Cucurbitaceae* vyskytující se ve vlhkém tropickém klimatickém pásu; **(2)** plod této rostliny; **(3)** dřevěný hudební nástroj ve tvaru Y. Mezi vidlicemi jsou napnuté dva dráty a napříč mezi nimi plíšky, které při pohybu vydávají zvuky; **(4)** prstencovitý konec ocasu chřestýše vydávající charakteristické zvuky; (I).

ayacuá, m. (← guar. *aña qua*); **(1)** *zast.* podle argentinských indiánů - malý neviditelný d'ábel vybavený lukem a šípy, způsobující lidem rány a bolesti; (I).

ayahuasca, f. (← kič. *aya*, „mrtvý“ + *huasca*, „provaz, lano“), (E, Pe): druh pralesní liány, z jejichž listů se připravuje nápoj s halucinogenními účinky. Užíván šamany k léčebným účelům; (I).

ayate, m. (← nah. *ayatl*, „řidká látka z vláken agáve“), (M): řidká látka z vláken agáve, palmy, nebo bavlníku; (I).

ayáu, interj. (← kič.), (E): citoslovce vyjadřující bolest; (I).

ayocote, m. (← nah. *ayecotli*, „frijoles gordos“), (M): druh fazole; (I).

ayote, m. (← nah. *ayotli*, „tykev, dýně, kalabasa“); **(1)** (StřAm, M): tykev, dýně (plod); **(2)** (CR, H): hlupák; **(3)** (S, H): lidská hlava; **ahumarse el ayote**, **(1)** (H): dopadnout špatně (něco); **dar ayotes**, **(1)** (G): dát košem komu; (I).

ayúa, f. (← guar.): druh amerického stromu čeledi routovité *Rutaceae*; ► je pokryt trny; má měkké dřevo, které se lehce štípe, listy složené z podlouhlých zubatých nazelenalých nepárových lístků na rubu trochu ochmýřených, malé květy, plody složené z 5 spojených tobolek; zralé plody jsou zbarveny červeně; využívá se ve stavebnictví a medicíně; (I).

azteca, (← nah. *aztécatl*, „obyvatel de Aztlan“); **(1)** adj., m/f. aztécký, aztéčan; **(2)** adj. patřící, vztahující se k tomuto kmeni, národu; **(3)** m. indiánská řeč nahua; **budín azteca**, m. (M): pokrm složený z několika se střídajících vrstev, zelené nebo červené omáčky, kukuřičných placek, uvařeného, na kousky natrhaného kuřete, sýru a smetany; (I).

B

- babaco**¹, m. (← tupí *wawa'su*); (1) druh keře rostoucího v ekvádorském pohoří. Jeho plody jsou jedlé; (2) plody tohoto keře; (I).
- bacanora**, m. (← *cahita vaki*, „vařené jídlo“ + *onora*, „určitý kaktus a jeho plod“), (M): alkoholický nápoj, který se získává kvašením určitého druhu opuncie; (I).
- bahareque**, m. (← taíno), (Co, E, H, V): viz: **bajareque**; (I).
- bajareque**, m. (← taíno); (1) (StřAm, Co, E, V): stěna z dřevěných kůlů navzájem propletených rákosou a zpevněných blátem; (2) (Cu): velmi chudá, polorozbořená chýše; (3) (Pan): časté mrhnutí, vyskytující se ve vyšších místech; (I).
- balché**, m. (← *may. balché*), (M); (1) druh stromu z jihovýchodu Mexika, čeledi bobovité (*Leguminosae*); (2) nápoj, který se vyrábí kvašením plodů s kůrou tohoto stromu; (I).
- báquira**, m. (← *car.*), (Co): pekari ► savec, tlustokožec, vypadající jako šestiměsíční kančí mládě, bez ocasu, s dlouhými silnými štetinami, malými kly a hřbetní žlázou ve tvaru pupku ze které vylučuje páchnoucí substanci. Žije v lesích Jižní Ameriky. Jeho maso je velmi ceněné; (I).
- barbacoa**, f. (← taíno *barbacoa*, „soubor hůlek položených nad jámu na způsob roštu na opékání masa“); (1) venkovní rošt sloužící pro grilování masa; (2) jídlo připravené na tomto roštu; (3) (Am): podkroví ve tvaru čtverce nebo obdelníku podepřené pilíři. Slouží jako místo na přespání; (4) (Am): ležení, ze kterého chlapci hlídají kukuřičné pole; (5) (Am): malý dům zbudovaný v korunách stromů nebo na kůlech; (6) (Am): půdní prostor sloužící k uskladnění zrn, a ovoce, atd.; (7) (CR): žebrovní pro plazivé rostliny; (8) (G, M): rošt ze zeleného dřeva položený v jámě, sloužící k opékání masa; (I).
- baría**, f. (← *cubano*): druh stromu z Kuby čeledi brutnákovité *Borraginaceae*; ► vysoký až 8 m; sliz kůry tohoto stromu se používá k čištění cukru; (I).
- batey**, m. (← *car.*): osada domorodého obyvatelstva vytvořená z domů, sloužících k různým účelům (obytná budova, sklad pro uchování cukrové třtiny, atd.); (I).
- bejuco**, m. (← *car.*) (1) druh šlahounovité, popínavé rostliny; ► typická pro tropické oblasti; (2) určité popínavé rostliny; **bejuco de campanilla**, m. (1) (Cu): druh divoké tropické rostliny čeledi svlačcovité *Convolvulaceae*, běžně se vyskytující na Kubě; (I).
- bija**, f. (← *caribe bija*, „rudý, červený“), (Co, Cu, RD); (1) druh nízkého stromu čeledi zimostrázovité *Buxaceae*; ► se střídavými oválnými listy na dlouhé stopce, červenými vonnými květy a oválným masitým plodem s mnoha semínky; pěstuje se v teplých oblastech Ameriky; z uvařeného plodu se vyrábí osvěžující a léčivý nápoj; ze semínek se máčením získává látka červené barvy, kterou dříve indiáni užívali k malbě na těla a v dnešní době se užívá v malířství a barvárnách; ve Venezuele se s ní obarvuje jídlo; (2) plod tohoto stromu; (3) semeno tohoto plodu; (4) barvicí krém, který se připravuje z tohoto semene; (I).
- bijao**, m. (← taíno *bihao*), (Ant, Co, E, H, Pan, V): druh rostliny vyskytující se v teplých, vlhkých místech. Má listy podobné banánovníku dlouhé asi 1 metr. Užívají se k balení jídla nebo k zastřešení venkovských obydlí; (I).
- biznaga**², f. (← *nah. huitznahuac*, „obklopen, obtočen trny“), (M); (1) rodové jméno různých trnitých kaktusů; **biznaga confitada**, f. (1) (M): kandované lopatkovité listy kaktusu „*biznaga*“; (I).
- boldo**, m. (← *map.*): keř čeledi boldovníkovité *Monimiaceae* původem z Chile; ► má vždy zelené, bílé květy v krátkých hroznech a jedlé plody. Odvar z listů je velmi aromatický a slouží k lékařským účelům; (I).
- boniato**, m. (← *car.*); (1) druh rostliny čeledi svlačcovité *Convolvulaceae*; ► s rozvětvenými stonky plazícími se po zemi, střídavými laločnatými listy, zvonkovitými květy a hlíznatými kořeny s nasládlým škrobem; (2) jedlá hlíza kořene této rostliny; (I).
- botuto**, m. (← *car.*); (1) dlouhá, dutá stopka, listu papájovníku; (2) (V): lastura z Karibského moře o velikosti 20 až 25 cm s jedlým masem, v minulosti užívaná indiány a v současnosti rybáři jako trubka; (I).
- bubulín**, m. (← *lenca*), (H): pulec (larva žáby); (I).

bule, m. (← *cahíta*), (M); **(1)** rostlina čeledi tykvovité *Cucurbitaceae*; **(2)** nádoba vyrobená ze suchého plodu; (I).

bumbulín / bumbulón, m. (← *lenca*), (H): žabí pulec; (I).

butaca, f. (← *cumanagoto putaca*, „sedadlo, sedátko“); **(1)** židle s rameny a opěradlem nakloněným dozadu; **(2)** divadelní sedadlo; **(3)** vstupenka, lístek, atd.; **patio de butacas**, m. **(1)** divadelní hlediště; (I).

butaque, m. (← *cumanagoto putaca*, „sedadlo, sedátko“), (V): malé sedátko vyrobené ze dřeva, potažené kůží s opěradlem nakloněným dozadu; (I).

C

- caamini**, m. (← guar. *caá*, „hierba“ + *mirí*, „malá, v prachu“), (svA): zpracovaná, dobře pomletá odrůda *yerba mate*, bez paliček/tyčinek; (I).
- caburé**, m. (← guar.): druh malého výra obývajícího zalesněné oblasti Paraguaye a Argentiny; ► o velikosti 18 cm; jeho peří je šedohnědorezavé a břicho má bělavou barvu s tmavými pruhy; přičítají se mu nadpřirozené síly (I).
- cabuya**, f. (← car.); (1) agáve sisalové ► rostlina čeledi amarylkovité *Amarylidaceae*; (2) vlákna z agáve, ze kterých se vyrábí lana a textilie; (3) *nám.* lanoví; (4) (Am): lano/provaz z agáve; (5) (PR): lano které se navíjí na hřidel; **dar cabuya**, fr. (1) (JižAm, PR): svázat, připoutat spoutat; (2) (Cu, PR, V): oddalovat nějakou záležitost; **ponerse en la cabuya**, fr. (1) (JižAm): chytit nit; (I).
- cacahuacintle / cacahuacintle**, m. (← nah. *cacahuacentli*, „kakaový lusk, kukuřice podobná kakau“ + *cacáhuatl*, „kakao“ + *centli o cintli*, „kukuřičný klas“), (M): druh kukuřice ► zrna jsou více zakulacená, bílá a jemnější než u běžné kukuřice (tvoří základní složku *pozole* - sladký kukuřičný nápoj). Z mouky této kukuřice se vyrábí plněné kukuřičné listy, sušenky, *pinole* (kukuřičná moučka s cukrem) a marcipán; (I).
- cacahuete**, m. (← nah. *cacáhuatl*); (1) podzemnice olejná ► jednoletá rostlina čeledi motýlokvetých *Papilionaceae* pocházející z Ameriky s chlupatým stonkem plazícím se po zemi, střídavými laločnatými listy a žlutými květy; plody mají kožovitou kůru, 2 až 4 bílá olejnatá semínka – po upražení jedlá; rostlina se také pěstuje pro olej; (2) plod této rostliny; (I).
- cacalichuche**, m. (← nah. *cacálotl*, „havran, krkavec“ + *xochitl*, „květ“), (H): druh amerického stromu čeledi toješťovitě *Apocynaceae*; ► vysoký až 8 m; s kožovitými listy, vonnými květy ve velkém okolíku, plody o délce 15 až 25 cm v párových luscích; (I).
- cacalosúchil**, m. (← nah. *cacálotl*, „havran, krkavec“ + *xochitl*, „květ“), (M): viz: **cacalichuche**; (I).
- cacalote**, m. (← nah. *cacálotl*); (1) (StřAm, M): pokrm z kukuřice (2) (H, M): rodové jméno různých druhů havrana amerického, z větší části s černým peřím, o velikosti 50 až 70 cm; (I).
- cacao**¹, m. (← nah. *cacáhuatl*) (1) druh amerického stromu čeledi lejnicovité *Sterculiaceae*; ► má holý kmen vysoký 5 až 8 m, střídavé oválné tvrdé hladké a lesklé listy, červené nebo žluté květy; jeho plod raší přímo z kmene nebo z hlavních větví, obsahuje 20 až 40 semínek a tvoří základní složku čokolády; (2) semena tohoto stromu; (3) rozpustný prášek, který se vyrábí ze semínek kaka; (4) nápoj, který se připravuje z tohoto rozpustného prášku; (5) kosmetický hydratační přípravek vyrobený na základě kakaového másla; (6) středoamerické platidlo (kakaová zrna); (7) m. *hovor.* frmol, mela, povyk, poprask; (8) *hovor.* nepořádek, zmatek, pracovní nepořádek, zmatek v myšlenkách; **cacao mental**, m. (1) *hovor.* myšlenkový zmatek; **no valer un cacao algo**, (1) *hovor.* nestát za nic; (I).
- cacaonance**, m. (← nah. *cacáhuatl*, „kakao“ + *mantli*, „madre“ + *tzintli*, přípona symbolizující zdrobnělinu), (H): druh středoamerického stromu čeledi bobovité *Leguminosae*; ► vysoký 3 až 15 m; s tvrdým dřevem, listy složenými z oválných zelených lístečků na rubu šedo zelené barvy, růžovými květy a plodem ve zploštělém pouzdře; užívaný v tradiční medicíně; (I).
- cacastle**, m. (← nah. *cacaxtli*, „armazón“); (1) (S, G, H, M): dřevěná konstrukce sloužící k nošení věcí na zádech; (2) (S, G, H, M): kostra obratlovců, zejména lidí; (3) (G, H, M): druh koše na přenášení plodů, zeleniny, atd.; (I).
- cachanlagua**, f. (← map. *cachanlahuen*): **canchalagua**; (I).
- cacharpari**, m. (← keč. *kacharpariy*, „pustit, povolit, osvobodit“), (Pe); (1) pozvání na rozlučkovou akci (večírek) pro odjíždějící osobu; (2) rozlučkový tanec; (I).
- cacharpas**, f. pl. (← keč. *cacharpayani*, „vyřídít, zařídit; připravit poutníka na cestu“), (JižAm): věci nízké hodnoty; (I).
- cachicamo**, m. (← tamanaco), (Am): pásovec; (I).
- cachina**, f. (← keč. *kachinaq*, „zkažený, špatné chuti, nechutný, mdlý“), (Pe): levný sladký likér vyrobený z lehce vykvašené melasy; (I).

cachullapi, m. (← kič.): velmi živý a veselý lidový tanec horských oblastí Ekvádoru; (I).

cacique, **ca**, m/f. (← car.): (1) náčelník vazalů v některých indiánských osadách; (2) osoba (vládce) zastávající ve skupině lidí neoprávněnou moc; (3) *hovor.* osoba, která v osadě nebo v okrese zastává/vykonává přílišný vliv v politických záležitostech; (4) *hovor.* manželka náčelníka / vládce (p. us.); (I).

cacle, m. (← nah. *cactli*, „střevíc, sandál“); (1) sandále z kůže užívané v Mexiku; (2) (M): *hovor.* všechny druhy obuvi; (I).

cacomite, m. (← nah. *cacómitl*): druh rostliny čeledi kosatcovité *Iridaceae* pocházející z Mexika; ► má protilehlé mečovité listy, velké květy ve formě kalichu, na okrajích červené a uprostřed žluté s červenými skvrnami a hlíznatý škrobovitý kořen, který se konzumuje vařený; (I).

cacomixtle, m. (← nah. *claco*, *tlaco*, „střední“ + *miztli*, „lev“), (H): druh masožravého zvířete čeledi cibetkovití *Viverridae*; ► s dlouhým ocasem, skoro kulatou hlavou, krátkým čenichem a krkem, velkýma očima, krátkými končetinami s pěti prsty a dlouhými drápy; má hnědou srst, se stříbrošedým odstínem na hřbetě, okolo očí, na okrajích uší a dvě linky světlejší barvy mezi očima; ocas je černé barvy se světlými a tmavými proužky; vyskytuje se od Mexika až po Panamu; (I).

caguama, f. (← car.): (1) druh mořské želvy, většího vzrůstu než želva karetová, jejíž vajíčka jsou více ceněná než vajíčka želvy karetové; (2) rohovitá hmota této želvy; (I).

caima, adj. (← keč. *qayma*, „nechutný, bez chuti, mdlý“), (B); (1) nudný, fádňí, mdlý, bez kouzla (o osobě nebo věci); (2) nezralý, bez chuti (o jídle); (I).

caimán, m. (← taíno *kaimán*) (1) plaz z řádu *Emidosaurios*; ► typický pro řeky Ameriky; velmi podobný krokodýlovi, jen menšího vzrůstu; má tupou tlamu a úzké blány na nohou; (2) vychytralá, lstivá osoba hledající možnosti realizovat své záměry; (I).

caimito, m. (← arh.): (1) druh divokého stromu Střední Ameriky, Antil, Kolumbie a Venezuely čeledi sapodilovitě *Sapotaceae*; ► má načervenalou kůru, měkké dřevo, oválné střídavé listy, bělavé květy a kulatý plod o velikosti pomeranče se sladkou sliznatou a ochlazující dužinou; (2) strom z Peru stejné čeledi jako výše zmíněný, ale různého druhu; (3) plody těchto stromů; (I).

cajete, m. (← nah. *caxitl*, „miska, talíř“); (1) (S, H, M): hluboký silný talíř bez glazury; (2) (M): díra nebo jamka v zemi určená k sázení; (I).

cají, m. (← cubano), (Cu): druh ryby; ► dlouhá 30 cm; s ocasem vidlicovitého tvaru; má modrofialovou a žlutou barvu; vyskytuje v Karibském moři; (I).

calaba, f. (← amer.): druh amerického stromu čeledi perepovitě *Guttiferae*; ► vysoký až 30 m; s drsným černavým kmenem, oválnými lysými tvrdými lesklými listy, bílými vonnými květy v květenství a kulaými masitými plody; **bálsamo de calaba**, m. (1) pryskyřice, smůla tohoto stromu; (I).

calaguastazo, m. (← nah. *calacqui*, „ten co pronikne na nějaké místo“), (H): rána kamenem do hlavy; (I).

calancas, f. pl. (← keč. *kallanca*, „pevnost, odolnost“), (Pe): dlouhé a hubené nohy; (I).

calcha, f. (← map. *calcha*, „vnitřní ochlupení“); (1) (A): přehoz pod koňským sedlem; (2) (Ch): chmýří nebo peří, které mají někteří ptáci v oblasti slabin; (I).

calchacura, f. (← map. *calcha* a *cura*, „porost na kameni“), (Ch): lišejník podobný islandskému, se stejným užitím v medicíně; (I).

callampa, f. (← keč. *ccallampa*); (1) (B, Ch, E, Pe): houba; (2) (Ch, E): obydlí v předměstských zónách; (3) (Ch): *vulg.* žalud (část těla); (4) (E): *hovor.* klobouk z plsti, filcu; (I).

callana, f. (← keč. *kallana*, „opékač, topinkovač“); (1) (JižAm): struska obsahující kov, která se může zušlechťovat; (2) (JižAm): tyglík pro zkoušení kovů; (3) (Ch, Pe.): hliněná nádoba sloužící k opékání zrn; (4) (Ch): velké kapesní hodinky; (5) (Ch): mateřské znaménko; ► říká se, že ho mívají na zadnici potomci černochů nebo zambů (černošsko-indiánský míšenec);

callapo, m. (← aim. *callapu*) (B): kus dřeva, sloužícího jako podpěra; (I).

calpián, m. (← nah. *calli*, „dům“ + *pixqui*, „hlídač“), (H): hlídač, strážící osoba; (I).

calpixque, m. (← nah. *calli*, „dům“ + *pixqui*, „hlídač“), (H, M): v období kolonizace - indiánští pověřenci vlády, zabývající se výběrem a přepravou daní; (I).

calpul, m. (← nah. *calpolli*, „radnice“), (H): pahorek označující staré osady Inků a pravděpodobně ukrývající archeologické ostatky; (I).

calpulli, m. (← nah. *calpolli* nebo *calpulli*, „radnice; velký dům“), (M): klan, který byl základní jednotkou aztécké společnosti; (I).

calquín, m. (← pampa), (A): druh orla střední velikosti, žijící v Patagonských Andách; (I).

camagua, (← nah. *camahuac*); (1) adj. (CR, S, H, M): téměř dozrálá a její zrno začíná schnout a tvrdnout (o kukuřici); (2) f. (Cu): druh divoce rostoucího stromu čeledi myrsinovitě *Myrsinaceae*; ► s velkými elipsovitými listy a žlutavými květy v květenství lata; jeho dřevo je tvrdé, světle kaštanové barvy s žilkováním; slouží jako pokrm pro prasata; (3) f. (S): dříví, které není ještě úplně vyschlé; (4) f. (H): druh mořské želvy; ► dorůstající délky 120 cm a může vážit až 200 kg; má velkou hlavu, krátký široký krk, oválný rezavokaštanový krunýř bez průduchů a žlutou hrud; vyskytuje se v Tichém oceánu od Kalifornie po Panamu a v Atlantském oceánu od Mexického zálivu po Kolumbii; **entre camagua y elote**, loc. adv, (1) (CR, S, H): v neurčité / nevyzmezené situaci; (I).

camambú, m. (← guar. *camambú*, „pryskyř, bublinka“): druh divoce rostoucí americké rostliny z čeledi lilkovitě *Solanaceae*; ► se žlutým květem a bílým kulatým plodem sladké chuti; (I).

camanance, m. (← nah. *camac*, „ústa“ + *nance*, „plod“), (StřAm): důlky na tvářích při smíchu; (I).

camanchaca, f. (← aim. *kamanchaka*, „temnota, nejasnost“), (B, Ch, Pe): nízká, hustá mlha; (I).

camarico, m. (← keč.); (1) dary vytvořené indiány pro kněží a později pro Španěly; (2) (Ch): *hovor.* laškování, milkování, milostné zápletky; (I).

camarú, m. (← guar.): druh stromu z Brazílie a jiných zemí Jižní Ameriky. Jiný výraz pro tento strom je dub z Oránu, protože jeho dřevo je podobné dubu. Jeho kůra je podobná chininu. Užívá se jako lék; (I).

cambará, m. (← guar.): druh listnatého stromu Jižní Ameriky; ► má různě zbarvené, zelené a bílé, listy a drobné květy; jeho kůra se používá jako lék proti horečce; (I).

camoatí, m. (← guar. *caba*, „vosa“ + *atí*, „spojení, shromáždění“), (A, U); (1) společný název pro různé druhy blanokřídlých *Hymenoptera*; ► tvoří velký roj; hnízda zavěšují na stromech; produkují tmavý a trochu trpký med; (2) hnízdo tohoto hmyzu; (I).

camote, m. (← nah. *camotli*); (1) (StřAm, E, Filip, M, Pe): sladký brambor, batata (rostlina); (2) (StřAm, E, Filip., M, Pe): bramborová hlíza; (3) (Ch): komplikovaná a těžká věc; (4) (Ch): velký kámen, který se může házet nebo koulet rukou; (5) (Ch): lež, tlach, žvást, pomluva; (6) (Ch): *hovor.* protivná, otravná, dotěrná, nepříjemná a nudná osoba; (7) (E, H): hlupák, blbec; (8) (E): žena, do které je zamilovaný muž; (9) (S): tvrdý a velký otok, opuchlina, nádor; (10) (M): nestydatá, sprostá osoba; (11) (M): miláček, drahoušek; (12) (M): *vulg.*: penis, pyj; (13) (Pe, U): zamilování, zamilovanost; (14) (Pe): milá, miláček, drahoušek, milenka; **dejar a alguien como camote**, fr. (1) (N): *hovor.* nechat někoho pohmožděného, zhmožděného; **poner a alguien como camote**, fr. (1) (M): *hovor.* kritizovat, mluvit špatně o někom; **tomar un camote**, fr. (1) (G, M): *hovor.* mít pro někoho slabost, cítit k někomu sympatie (zejména k opačnému pohlaví); **tragar camote**, (1) (M): *hovor.* nepřesně se vyjadřovat, nechtít se přesně vyjádřit; (I).

camuatí, m. (← guar.), (A): viz: **camoatí** (p. us.); (I).

camulián, na, adj. (← nah. *camiliui*), (H): uzrávající, dozrávající (o ovoci); (I).

cancha¹, f. (← keč. *kancha*, „obvod, kruh, obora, ohrazení“); (1) místo určené k praktikování určitých sportů nebo vystoupení; (2) (Am): volné, vyklizené a rovné místo/terén; (3) (Am): dřevěná ohrada/skládka ► prostorná ohrada nebo dvůr, sloužící ke skladování určitých věcí; (4) (Am): dostihová dráha, hipodrom; (5) (Am): místo, kde je koryto řeky širší a volnější; (6) (Am): zručnost získaná na základě zkušeností; (7) (Co, Par): částka, kterou inkasuje majitel herny; **cancha**, interj. (1) (Am): *hovor.* v chod! Kupředu!; **dar cancha a alguien**, (1) *hovor.* dát někomu důvěru; **estar alguien en cancha**, fr. (1) (Cu): *hovor.* být dobře připraven na něco určitého; **estar en su cancha**, fr. (1) (Ch, N, Par): být ve svém živlu; **estar alguien fuera de cancha**, (1) (Cu): *hovor.* nebýt dobře připraven na něco určitého; (I).

cancha², f. (← keč. *kamcha*): kukuřice nebo opražené boby, které se jí v Jižní Americe; **cancha blanca**, (1) (Pe): popcorn ► pražená kukuřičná zrna; (I).

canchalagua, f. (← map. *cachanlagua*, „bylina, která se používá při bolení boku“): druh americké jednoleté rostliny čeledi hořcovité *Gentianaceae*, velmi podobná zeměžluči, avšak stonek této rostliny je tenčí a listy užší. Užívá se v lékařství; **canchalagua de Aragón**, (1) pročišťující len; (I).

cancos, m. pl. (← map. *can*, „džbán“ + *co*, „voda“), (Ch): široké boky žen; (I).

caney, m. (← taíno), (V): přístřešek se střechou z palmového listí nebo slámy, bez stěn podepřený kůly; (I).

cangador, m. (← keč. *kanka-*, „péct, smažit“), (E): dřevěný rožen sloužící k rožnění morčete; (I).

canoa, f. (← taíno); (1) velmi úzké plavidlo s veslem, vyrobené obvykle z jednoho kus dřeva, bez kýlu a bez rozdílu mezi přídílí a záďí; (2) velmi lehký člun, přináležející k některým lodím, obecně sloužící kapitánům nebo velitelům; (3) kněžský klobouk; (4) (Am): koryto řeky vyztužené dřevem nebo jiným materiálem; (5) (Ch): velké a široké pouzdro z kokosových ořechů; (6) (Ch, CR): okapový žlab, nejčastěji vyrobený ze zinku; (7) (Ch, Co, Cu, H, N): koryto sloužící ke krmení nebo k jiným účelům; (8) (Ch): plastový kryt na zářivku; **canoa trajinera**, (1) (M): nákladní člun na jezerech v oblasti Valle de México; **punto de canoa**, m. (1) (CR): ve výrobním procesu - okamžik kdy je med připraven k nalití do forem; (I).

canquén, m. (← map. *canqueñ*), (Ch): druh divoké husy, která má hlavu a krk popelavé barvy, hrud', peří a ocas hnědočervené a černé. Nohy jsou oranžové. Samice má skoro celé tělo pokryté černými pruhy. V některých oblastech je domestikovaná; (I).

cantuta, f. (← keč.), (JižAm): hvozdík *Dianthus*; (I).

cañihua, f. (← aim. *qañiwa*), (Pe): druh prosa používaného v indiánské stravě, kvašené se používá k výrobě kořalky; (I).

caoba, (← car.); (1) f. druh stromu z Ameriky, čeledi strdivkovité *Meliaceae*; ► vysoký až 20 m; se silným rovným kmenem, složenými listy, malými bílými visícími květy v květenství lata a dřevnatým tobolkovitým plodem podobným krútimu vejci; jeho dřevo je velmi ceněné; (2) f. dřevo tohoto stromu; (3) adj./m. mající rezavou barvu, stejnou jako dřevo tohoto stromu; (I).

capá, m. (← amer.): druh stromu z Antil, čeledi brutnákovité *Borraginaceae*; ► jehož dřevo se používá na výrobu lodí, protože jej nenapadá mořský měkkýš *broma*; (I).

capi, (← keč.); (1) m. (JižAm): kukuřice; (2) m. (Ch) útlé luskovité pouzdro; (3) m/adj. (Ch): zručná, vzdělaná a talentovaná osoba; (I).

capia, f. (← keč. *qhapy*, „měkká kukuřice“); (1) (szA, B, Pe): bílá, velmi sladká kukuřice, která se užívá k přípravě pamlsků; (2) (szA.): sušenka vyrobená z mouky *capia*; (I).

capicatí, m. (← guar. *capí catí*, „vonný pokrm“): druh americké rostliny čeledi šáchorovité *Cyperaceae*, jejíž velmi aromatický a pálivý kořen, slouží k výrobě speciálního likéru v Paraguayi; (I).

capiguara, m. (← guar. *capiguá*), (Am): kapibar, kapybara ► největší hlodavec váží až 50 kg, žije v blízkosti vody; (I).

capororoca, m. (← guar. *caá + pororog*, „tráva která puká, praská, vybuchuje“), (svA, U): druh stromu čeledi myrsinové *Myrsinaceae*; ► s velmi vysokým kmenem, vysokými větvemi a tmavozelenými listy, které v ohni hlasitě pukají; (I).

capulí, m. (← nah. *capolli*); (1) druh stromu z Ameriky čeledi růžovité *Rosaceae*; ► vysoký 15 m; druh třešně produkující plody příjemné vůně a chuti; (2) plod tohoto stromu; (3) druh divoce rostoucího strom čeledi lípovité *Tiliaceae*; ► vysoký 20 m; má chlupaté větve s podlouhlými listy, bílými květy a malým načervenalým kulatým plodem; jeho dřevo je tvrdé jemné a nažloutlé barvy s hnědavými žilami; (4) (B, Pe): plod rostliny čeledi lilkovité (*Solanaceae*), sladkokyselé chuti podobný hroznům, který se používá jako koření; (I).

capulín, m. (← nah.), (1) třešeň (strom čeledi růžovité *Rosaceae*); (2) (S): hovor. laskavost, dobrodiní; (3) (M) třešeň (plod); (I).

caracará, m. (← guar. citoslovce zpěvu těchto ptáků), (A, H): druh ptáka z řádu dravci *Falconiformes*; ► o velikosti až 50 cm; šedohnědé barvy s tmavší hlavou; živí se mršinami, hmyzem a plazy; vyskytuje se od jihu USA po Ohňovou zemi; (I).

caracha / carache, m. (← keč.); (1) nemoc lam a jiných zvířat, podobná prašivíně; (2) (Am): svrab (lidská nemoc); (I).

carachupa, f. (← keč. *qara*, „holý“ + *chupa*, „ocas“), (B, Pe): vačice ► vačnatý savec střední nebo malé velikosti vzhledem připomíná krysu/potkana; má končetiny s pěti prsty a zadní mají protilehlý palec; holý lysý chápavý ocas; je to noční a všežravý savec, který vytváří svá hnízda na stromech a jeho těhotenství trvá třináct dní;; (I).

caracú, m. (← guar.), (A, Ch, Par, U); (1) morek zvířat, zvláště u hovězího dobytka; (2) morková kost; (I).

caraguatá, f. (← guar.), (Am); (1) druh agáve z Rio de la Plata a jiných míst Ameriky. Je to dobrá textilní rostlina; (2) vlákno získané z této rostliny; (I).

caraña, f. (← amer.); (1) léčivá pryskyřice určitých amerických gumovníkových stromů. Je pevná křehká šedožlutlá, trochu lesklá a zapáchá; (2) (CR): jméno některých druhů stromů různé velikosti čeledi burserovitě (*Burseraceae*); (I).

carapucho², m. (← keč. *qara puchu*), (Pe): druh traviny, jejíž semínka opájí a způsobují blouznění; (I).

carapulca, f. (← keč.): peruánské kreolské ragú, připravené z bramborového škrobu, masa, papriky a dalších přísad; (I).

carau / caraú, m. (← guar.): brodivý pták, hojně se vyskytující v Argentině, Paraguai a Uruguayi; ► dorůstající až 70 cm; má dlouhý zakřivený zobák a velká křídla; jeho peří je vesměs hnědé, horní část hřbetu a krk jsou protkány bílými pírkami; (I).

carayá, m. (← guar.), (A, B, Co, Par): vřešťan ► mohou být různé druhy jako například: černý, hnědý, rezavý, atd.

carca³, f. (← keč. *karka*), (Pe): skvrna, špína, nečistota na těle; (I).

carcachento, ta, adj. (← keč. *karka*, „špína“), (Ch): *pej. hovor.* zkažený, poškozený nebo rozviklaný, rozvrzaný; (I).

carey, m. (← taíno *carey*); (1) kareta ► mořská želva o velikosti až 1 m; přední končetiny má delší než zadní, tlapy obdařené plovací blánou, vroubkovanou sanicí a tmavohnědý hřbetní krunýř rozdělený na části zapadající do sebe; její maso je těžko stravitelné, ale vajíčka se cení jako výtečný pokrm; hojně se vyskytuje na pobřeží Východní Indie a Mexickém zálivu, kde se loví ke komerčním účelům; (2) velmi ceněná rohovitá hmota karety; (3) (Cu): druh liány se širokými velmi drsnými listy používané jako brusný papír; (4) (Cu): druh stromu čeledi řešetlákovité *Rhamnaceae*; ► roste na kamenitém pobřeží a ostrůvcích; jeho dřevo se využívá v uměleckém truhlářství; (I).

cari, adj. (← map. *cari*, „zelený“), (A): tmavé nebo olovené barvy; (I).

cariaco, m. (← caribe *cariacu*, „srna“), (E): vykvašený nápoj ze třtinového sirupu, brambor a kasavy (pečivo z maniokové mouky); (I).

cariaquito, m. (← car.): druh houževnatého keře čeledi sporýšovité *Verbenaceae*; ► vysoký až 1 m; má křivé větve pokryté drsnými chloupky, zubaté mohutné matně zelené listy s bílými skvrnami, malé bílé nebo tmavofialové květy a sladké bobulovité plody s jedním semínkem; vyskytuje se v suchých, vyprahlých a teplých oblastech; celá rostlina příjemně voní; (I).

caricari, m. (← car): brazilský sokol známý rovněž ve Venezuele. Jeho potravou jsou plazi, myši, ptáci a hmyz; (I).

cariucho, m. (← kič.), (E): pokrm z masa a brambor s paprikou; (I).

carpa³, f. (← keč. *karpa*); (1) velká plachta pokrývající cirkus nebo jakýkoliv jiný rozlehlý areál; (2) (Am): stan; (3) (A, Par, Pe, V): plážový stan, obchod; (4) (B, H, N): stánky, které se staví během některých lidových slavností, sloužící k prodeji občerstvení; (I).

carurú, m. (← guar.): druh americké rostliny čeledi laskavcovité *Amarantaceae*; ► dosahující výšky 50 cm; využívána k výrobě louhu; (I).

cascalote, m. (← nah.); (1) druh amerického stromu čeledi citlivkovité *Mimosaceae*; ► je velmi vysoký a silný; jeho plod má nadbytek taninu; využívá se k činění kůží a také v medicíně jako lék proti průjmům; (2) (M): látka získaná z tohoto stromu, která se užívá k činění a barvení; (I).

casual², m. (← indigena), (H): malá dřevěná stavba, ve tvaru věže, na nádvoří domu, sloužící k uskladnění zrní – jako kukuřice, fazole, rýže; (I).

catanga, f. (← keč. *aka*, „výměšek, výkal“ + *tankay*, „tlačit“); (1) (szA, Ch): skarabeus (hmyz tvrdokřídlý); (2) (A): výkal, výměšek; (3) (A): malý kočár tažený koněm sloužící k přepravě osob nebo nákladu; (4) (Co): rybářská vrš; (I).

catatar, tr. (← keč. *katati*, „přitahovat pohltit, lákat“), (Pe): okouzlit, očarovat, upoutat, fascinovat; (I).

catanga, f. (← guar.); (1) pach potících se osob; (2) nepříjemný a intenzivní pach vycházející z davu; (3) (Am) silný nepříjemný pach, který je vlastní zvířatům a rostlinám; (I).

catire, ra, adj. (← cumanagoto), (Am.): světlavý, zvláště s rezavými vlasy a zelenými nebo žlutými očima, zpravidla dítě bělocha a indiánky nebo naopak (o osobě); (I).

caucel, m. (← nah. *quauh-ocelotl*, „stromový tygr“), (CR, H, N): druh americké kočkovité šelmy; ► o velikosti 1 m; má hnědou srst s tmavými skvrnami a černými pruhy; obývá tropické pralesy od severu Mexika až po sever Argentiny; (I).

caucho, m. (← keč. *kawchu*); (1) latex produkovaný různými tropickými rostlinami čeledi morušovníkovité *Moraceae* a pryšcovité *Euphorbiaceae*, který se po sražení, mění na nepropustnou a velmi elastickou hmotu. Má velké využití v průmyslu; (2) (Am): kaučovník, kaučuk (rostlina); (3) (Co, V): vnější povrch pneumatiky; (4) (E, V): část oděvu chránící před deštěm; (5) (V): pneumatika aut, kol a motorek, atd.; (I).

caulote, m. (← nah. *quauhxiotl*, „opary, herpesy stromu“), (S, H): strom z čeledi lejnicovité (*Sterculiaceae*) z tropické Ameriky; ► vysoký až 20 m, se široce rozloženými větvemi, střídavými zubatými ochlupenými listy s ostrou špičkou, malými bílými nebo nažloutlými květy a plody v tobolce černé barvy; v tradiční medicíně se používá proti úplavici; (2) (S, H): plod tohoto stromu; (I).

causa², f. (← keč. *causay*, „udržení života“); (1) (Pe): hovor. bramborová kaše se žlutou paprikou a citrónem, doplněná hlávkovým salátem a olivami, která se konzumuje studená jako předkrm; (I).

cay, m. (← guar.); (1) (A, Par): malpa kapucínská *Cebus capucinus*; (I).

cayagual / cayahual, m. (← nah. *cuayahualli*, „kulatý na hlavu“), (M): kroužek na hlavu sloužící k nošení věcí; (I).

cayena, f. (← tupí *quiynha*, ovlivněno slovem Cayena, hlavní město Francouzské Guayany); (1) velmi ostré koření získané z pálivé papriky; (2) (V): rostlina čeledi slézovité *Malvaceae*; ► pro své nádherné načervenalé nebo růžové květy se pěstuje v zahradách; (I).

cayo, m. (← antillano): rovný písčitý, často zaplavovaný ostrov z oblasti Mexického zálivu z větší části pokrytý mangrovními; (I).

cayote¹, m. (← nah. *chayutli*, „bílá tykev / dýně“): viz: **chayote**; **cidra chayote**, f. (1) rostlina čeledi tykvovité (*Cucurbitaceae*); (2) plod této rostliny; ► jeho kůra je hladká, zelené barvy s bílými nebo nažloutlými skvrnami, semeno je černé; dužina tohoto plodu je bílá, šťavnatá a tak vláknitá, že se po uvaření podobá spleteným vlasům a vyrábí se z ní sladkost zvaná „andělské vlasy“; (I).

cazabe, m. (← arh. *cazabí*, „dort z yuky“): dort připravený z mouky kořene manioku v různých oblastech Ameriky; (I).

cebucán, m. (← arh.), (Co, V): druh cedníku vyrobený z propletených palmových listů, který se používá při odstraňování jedovaté šťávy z nastrohaného manioku, ze kterého se potom připravuje kasava - pečivo z maniokové mouky; (I).

ceiba, f. (← taíno); (1) druh amerického stromu čeledi bavlníkovité *Bombacaceae*; ► vysoký 15 – 30 m; má silný kmen, načervenalé větve, červené květy a plody o délce 10 až 30 cm, které obsahují 6 semínek obalených v bavlně; (2) mořská řasa široká 1 cm a dlouhá 30 cm; (I).

celeque, adj. (← nah. *celic*); (1) (CR, S, H, N): nezralý (o ovoci); (2) (H): čerstvě narozený (o dítěti nebo o zvířeti); (3) (H): plačtivý a rozmazlený (o dítěti); (I).

cempasúchil, m. (nah.← *cempoalli*, „dvacet“, + *xóchitl*, „květ“), (H, M); (1) druh byliny čeledi hvězdnicovité dříve složnokvěté *Compositae* původem z Mexika; ► se žlutými nebo naoranžovělými květy silného aroma; využívá se v lékařství; (2) květ této rostliny; (I).

cenca, f. (← keč. *sinqa*, „nos“), (Pe): ptačí hřebínek; (I).

cencapa, f. (← keč. *sinqapa*), (Pe): ohlávka pro lamu; (I).

cencuate, m. (← nah. *centli* „kukuřičný klas“ + *coatl* „had“), (M): druh jedovatého hada; ► delší než 1 m; velmi zbarvený; (I).

cenote, m. (← maya *tz'oonot*, „studna, propast, hlubina“): hlubinný zdroj pramenité vody, nacházející se v mexickém státě Yucatán a v dalších oblastech Ameriky; (I).

cenzontle, m. (← nah. *centzuntli*, „mající čtyřista hlasů“): druh amerického ptáka tmavohnědé barvy, s bílou hrudí, břichem, ocasem a okrajem křídel. Jeho zpěv je rozmanitý a melodický; (I).

chacana, f. (← kič.), (E): postýlka, nosítka (u nemocných); (I).

chácara², (← keč.); (1) m. (Co, V): peněženka; (2) f. (Pan): tkaná kapsa z přírodních vláken vyrobená indiány, v současnosti rozšířena v dalších venkovských oblastech; (I).

chacha, f. (← nah.), (G): viz: **chachalaca**; (I).

chachaguato, **ta**, (← nah. *chachahuatl*, z *chacha*, volátko ptáků, + *coatl*), (H); (1) adj., m/f. bliženecký, dvojnický, dvojitý (o osobě); (2) adj., m/f. spojené stejnou slupkou/kůrou (o plodech); (3) f. dvouhlavňová puška; (I).

chachalaca, f. (← nah. *chachayaut*, z *chalaní*, „hodně mluvit, švitořit“); (1) (StřAm, M): druh hrabavého ptáka s hnědozeleným peřím a bílým břichem. Samec má hřebínek a lalok. Je létavý a vydává skřeky. Jeho maso je jedlé; (2) (StřAm, M): osoba, která moc mluví; (3) (G): hlasitě, otravně tlachání; (I).

chachay, interj. (← kič.), (E): citoslovce vyjadřující pocit zimy; (I).

chachi², (← indígena); (1) adj., m/f. příslušník indiánského kmene *cayapa* žijícího na ekvádorském pobřeží; (2) m. jazyk indiánů *cayapa*; (I).

chacho², **cha**, (← nah. *chachacatl*); (1) adj. (S, H): přilepený, slepený, spojený (o věcech nebo ovoci); (2) adj. (H, N): bliženecký, dvojnický; (3) f. pl. (S, N): želízka z kovu; (I).

chacmol, m. (← nah. *chac mool*, jaguár s červenou tlapou; jaguár s mocnou tlapou): opřená postava boha se skrčenými nohama a nádobou na břichu; ► v mayském sochařství; (I).

chaco, m. (← keč. *chacu*), (Am): umění lovu v honitbě, dříve prováděna jihoamerickými indiány, kteří zužováním kruhu, získávali převahu při lovu; (I).

chacra, f. (← keč. dříve: *chacra*, po úpravě: *chajra*), (JižAm): statek, farma; (I).

chacuaco, m. (← amer.); (1) *tech.* pec na tavení minerálů obsahujících stříbro; (2) (M): komín; (I).

chagra, (← keč. *chagra* nebo *chacra*, „hospodářství, majetek, statek, políčko“); (1) adj. (E): nevychovaný, nevzdělaný; (2) adj., m/f. (E): provinční, venkovský, venkovan; (3) adj. (E): nevkusný; (4) f. (Co): viz: **chacra**; (5) f. (Cu): ocilka; (6) m/f. ekvádorský vesničan; (I).

chagrillo, m. (← kič. *chagrana*, „míchat, smíchat“), (E.): směs korunních plátků květů, používaná při některých náboženských obřadech; (I).

chagual, m. (← keč. *ch'awar*, „agáve“); (1) (szA, Ch, Pe): pozemní rostlina čeledi bromeliovitě *Bromeliaceae*; ► má rovné hladké listy se silnými trny, z nichž se získávají vlákna na výrobu provazů; její plod je masitý a jedlý; (2) (Ch): plod této rostliny; (I).

chagiüte, m. (← nah. *chiachuitl*, „bažina, bláto“); (1) (CR, H, N): banánová plantáž; (2) (S, H): *hovor.* kaluž, louže, mokřina; (I).

chahuador, **ra**, adj., m/f. (← kič.), (E): dojící, dojič, dojička; (I).

chala, f. (← keč.); (1) (A, B, Ch, Pe, U): list obalující kukuřičný klas; (2) (Ch): baganče, škrpál ► sandál z nevydělané kůže; (I).

chalcha, f. (← map.), (Ch): zvířecí lalok ► speciálně hovězího dobytka (čast. v pl.); (I).

chalchiuite, m. (← nah. *chalchiuitl*); (1) (S, G): krámy, haraburdí; (2) (S): náhrdelník z malých ozdůbek užívaný indiány; (3) (H, M): druh zeleného jadeitu; (I).

challar, tr. (← keč.); (1) (A, B): kropit zemi likérem k počtě matce zemi nebo Pachamamě; (2) (B): slavit s jídlem a pitím získání dobra, blaha; (I).

challulla, f. (← keč. *challwa*, „ryba“), (Pe): určitý druh říční ryby bez šupin; (I).

chalmate, m. (← nah. *chalani* z *ochalan*, „zlomit se, roztrhnout se“ + *matate*, „sít“), (H); (1) *hovor.* soubor oděvů, domácí náčiní a osobní předměty nízké hodnoty; (I).

chamagoso, **sa**, adj. (← nah. *chiamahua*, „špinit něco olejem ze semen šalvěje“), (M); (1) špinavý, zamazaný, ušpiněný; (2) špatně uspořádaný, připravený; (3) nízký, banální, bez lesku, matný (o věci); (I).

chamico, m. (← keč. *chamiku*), (JižAm, Cu, RD): druh divoce rostoucího keře čeledi lilkovitě *Solanaceae*; ► druh durmanu obecného; má stinné listoví z velkých zubatých bílých nebo tmavofialových listů a zelený vejčitý pichlavý plod s hořkou chutí a vůní vyvolávající nevolnost; je omamný a jedovatý, ale užívá se jako lék na záněty hrudníku; (I).

chamillo, m. (← keč.), (B): integrální chléb; (I).

champa², f. (← nah. *chamapan* „v domě“); (1) (S, G, H, N): bouda sloužící jako obydlí; (2) (S, H): improvizovaný, provizorní stánek vytvořený čtyřmi dřevěnými kůly, střechou z větví a palmových listů. Užívá se na vesnických slavnostech jako prodejní stánek; (I).

chancaca, f. (← nah. *chiancaca*, „tmavý cukr“) nebo (← keč. *ch'amqay*, „drtit, mačkat“), (Am): obdélníková tabulka medu, získaného z cukrové třtiny; (I).

chancacazo, m. (← keč. *chamqa-*, „drtit obilí nebo luštěniny, mlít, mačkat“), (Ch) *hovor.* silný úder způsobující fyzickou a morální újmu; (I).

chancar, tr. (← keč. *ch'amqay*, „drtit, roztloukat, mlít, mačkat“); (1) (StřAm, szA, B, Ch, E, Pe): mačkat, roztloukat, drtit, lisovat ► hlavně minerály; (2) (B, Ch): vykonat něco špatně nebo napůl; (3) (Ch): tlouct, mlátit, bít, týrat, trápit; (4) (Ch): zničit, zdrtit, roznést (koho); zvítězit, vyhrát, předčit; (5) (Pe): učit se s úsilím, dít šprtat, drtit; (6) (Pe): nadepsat nebo nahradit informatický soubor přejmenováním; (I).

chanda, f. (← keč.) (Co): svrab, vyrážka (kožní onemocnění); (I).

chane, m. (← nah. *chane*, množné číslo od *chantli*, „dům“), (H); (1) průvodce (osoba); (2) ve hře *chingolingo*, pomocník, který se stará o výměnu kostek, svého prohrávajícího pána; (I).

changar, tr. (← kič. *chamkay*, „mačkat, drtit, mlátit, zmařit, zmrzačit“): rozbít, zničit, zlomit, roztlouct, rozložit, rozebrat, rozdrtit, rozmačkat; (I).

chañar, m. (← keč.), (A, Ch, U); (1): druh trnitého stromu se žlutou kůrou čeledi motýlokveté *Papilionaceae*; ► jeho luštěniny jsou sladké a jedlé; (2) plod tohoto stromu; (I).

chapapote, m. (← nah. nebo car.); (1) více či méně hustý asfalt, nalézající se v Mexiku, Antilách a Venezuele; (2) (Cantb., Gal.): dehet; (3) (V): *hovor.* viskózní látka kteréhokoliv typu rozprostřená na podlaze; (I).

chapopote, m. (← nah. *chapopotli*), (M): viz: **chapapote**; (I).

chapulín, m (← nah. *chapolin*), (StřAm, Co, M): kobylka luční, saranče, cikáda; (I).

chaqui, m. (← keč. „suchý, sušák“), (szA, B): kocovina; (I).

chaquira, f. (← amer.); (1) skleněné perličky a korálky z různých materiálů, které Španělé prodávali indiánům; (2) náhrdelník, náramek vyrobený z kuliček, korálek, mušlí, atd., užívaný jako ozdoba; (3) (Pan): límec z různobarevných korálek sloužící jako ženská ozdoba; (I).

charal, m. (← tarasco *charare*): druh ryby nadřádu kostnatí *Teleostei*; ► velmi malá dosahující délky 5 cm; plná trnů; stříbřité barvy; v hojné míře se chová v jezerech státu Michoacán a Mexiku; usušená na slunci je významným obchodním artiklem; **estar alguien hecho un charal**, (1) (M): *hovor.* být slabý, hubený; (I).

chasca², f. (← keč. *ch'aska*, „rozcuchaný“); (1) (sA, B, Ch, Pe): rozcuchané vlasy; (I).

chasqui, m. (← keč.); (1) (JižAm): poslíček v říši Inků přinášející nařízení a zprávy; (2) (JižAm): poštovní posel; **hacer chasqui**, (1) (E): přemísťovat stavební materiál předáváním z ruky do ruky; (I).

chauchear, intr. (← keč. *chawcha*, „druhy brambor“), (1) (Ch): *hovor.* obchodovat s věcmi nízkých hodnot; (I).

chaya, f. (← keč. *cháya*, „příjezd, příchod“); (1) (A): karnevalové šprýmy a hry; (2) (szA): samotný karneval; (3) (Ch): konfety ► natrhané pestré, lesklé papírky užívané při oslavách; (I).

chayo, m. (← cubano), (Cu): druh keře čeledi pryšcovité *Euphorbiaceae*; ► vysoký 1 m; ► s rovným rozvětveným kmenem, střídavými zubatými zelenými listy světlejšími na rubu; květy s pěti bělavými korunními plátky a plodem pichlavým jako bodlák; vylučuje pryskyřici; (I).

chayote, m. (← nah. *chayutli*); (1) jedlý plod sladkojemu, dlouhý zhruba 10 cm, jasně zelené barvy. Jeho povrch je nerovný s několika bodavými chloupky; (2) sladkojem ► americká úponkovitá rostlina čeledi tykvovité *Cucurbitaceae*; ► s hladkým úzkým velmi odolným stonkem, srdčitými listy rozdělenými do tří laloků, malými zvonkovými bílými květy se slabými odstíny zelené; jeho plod je *chayote*; (I).

checo², m. (← indígena), (H): datel ► šplhavý pták s černým peřím a bílými skvrnami na křídlech a krku, dlouhým úzkým silným zobákem; živí se hmyzem, který loví v kůře stromů; (I).

chele, adj. (← nah. *celic*, „nezralá zelená věc“); (1) adj., m/f. (CR, S, H, N): běloch, bílé pleti (o osobě); (2) adj., m/f. (H): mající narudlou kůži (o osobě); (3) m. (S, G, H): hnís v očích; **estar**

chele, fr. (1) (N): být mrtvý (2) (N): být na mizině (bez peněz, bez práce; **estar, o quedar, cheles dos o más personas**, frs. (1) (S): být zajedno, souhlasit; (I).

chelo², la, (← maya *chel*, „modrý“), (M); (1) adj. blondatý, světlavý; (2) f. *fest. hovor.* pivo; (I).

chemicol, m. (← indigena), (H): leštidlo, krém na boty; (I).

chequén, m. (← map. *chequeñ*), (Ch): druh myrty, vřesna s oválnými listy na obou stranách stejné barvy, se skvrnami na rubu; (I).

chercán, m. (← map. *chedcañ*), (Ch): hmyzožravý, snadno ochočitelny pták podobný vzhledem i barvou slavíkovi, ale nezpívá tak sladce; (I).

chia², f. (← nah. *chia* nebo *chian*): semínka podobná semínkům šalvěje. Namočená ve vodě uvolňují velké množství slizu, do něhož se přidává cukr a citrónová šťáva. Vzniká tak osvěžující nápoj typický pro Mexiko. Drcením se získává vysoušející olej; (I).

chicalote, m. (← nah. *chicalotl*): růžkovatec ► jednoletá rostlina čeledi makovité *Papaveraceae*; ► s rozvětveným stonkem, ozubenými trnitými listy a semínky ve vejčitém obalu; v Evropě se pěstuje jako dekorační rostlina; využívá se v medicíně; (I).

chicha², f. (*chichab*, „kukuřice“); (1) alkoholický nápoj vyrobený kvašením kukuřice ve sladké vodě, který se pije v některých státech Ameriky; (2) (Ch): nápoj vyrobený kvašením jablečné nebo hroznové šťavy; (3) (Cu): osvěžující nápoj připravený z cukru a slupek čerstvého ananasu, které se nechají kvasit tři dny ve vodě; (4) (Pan): osvěžující nápoj připravený z ovoce; (5) (Pe): přívlastek vztahující se k jakémukoliv kulturnímu projevu západu interpretovaný andskými přistěhovalci ve velkých městech jako je Lima; (6) (Pe): přívlastek vztahující se ke všem neformálním, nevkusným aktivitám a činnostem nízké úrovně; (7) (V): osvěžující nápoj připravený z rýže, mléka a koření; (I).

chiche², (← nah. *chichi*, „prs“); (1) adj. (A, B, Ch, Par, U): malý, maličký; křehký, vybraný; krásný, pěkný; (2) adj. (S, N): snadný, lehký, snadno proveditelný; (3) adj. (M): blondatý, světlý, světlavý (o osobě); (4) m. (Am): ženská hrud' (v N a S jako f.); (5) m. (Am.): hračka; (6) m. (A, B): krásná, delikátní věc většinou malé velikosti; (I).

chichí, (← nah. *chichin*, „prs“); (1) m. (Pan): miminko; (2) m/f. (H): *affect. hovor.* dítě nebo mladý člověk obecně potomek, rodina nebo známý; (I).

chichicaste / chichicastle, m. (← nah. *tzizicastli*); (1) (StřAm, Cu): druh divoce rostoucí trnité kopřivy; ► se žilnatým stonkem užívaným v provaznictví; má velké střídavé ozubené zelené, navrchu ochmýřené listy, žluté shluknuté květy a bílá zrnka; (2) (N): druh červa velký 1 až 2 palce. Černý, pokrytý huňatými chloupky. Při kontaktu způsobuje podráždění; (I).

chichigua, (← nah. *chichihua*); (1) adj. (A, M): starající se o mládě ► o samici zvířete; (2) f. (StřAm, E, M): chuva; (3) f. (Co, E): věc nebo malé bezvýznamné množství; (4) f. (RD): dětský drak; (I).

chichimeco, ca, (← nah. *chichimecatl*); (1) adj., m/f. příslušník kmene, který se usadil v Tezcucu, smísil se s dalšími kmeny obývajícími mexické území, založil království Acolhuacán; (2) adj., indiáni obývající západ a sever Mexika; (3) adj., čičimecký; ► často tvar *chichimeca* pro mužský rod: *el origen chichimeca, los chichimecas*; (I).

chichina, f. (← nah. *chichina*, „něco lízat; přehlušit pach zapalováním třtiny“), (H): *hovor.* lidský výměšek, výkal; (I).

chichinguaste, m. (← nah. *chichic*, „hořký“ + *huautli*, „merlík“), (S, H): druh jednoleté středoamerické rostliny; ► vysoká až 2 m; s rozvětveným stonkem, protilehlými oválnými listy a bílými nebo modrými květy. Užívá se v tradiční medicíně k léčení různých nemocí; (I).

chichipate, (← nah. *chichic*, „hořký“ + *patli*, „medicína“); (1) m. (H): druh středoamerického stromu čeledi bobovité *Leguminosae*; ► vysoký 30 m; se světlehnědou kůrou, složenými listy, malými žlutými květy a plodem v pouzdře; v tradiční medicíně se kůra uvařená ve vodě používá k léčení malárie a menstruačních problémů; (2), m., adj (S, H): *hovor.* často opilá osoba; (I).

chicle, m. (← nah. *tzictli*); (1) aromatizovaná žvýkačka; (2) kaučuková pryskyřice vytékající, po naříznutí kůry, z kmene stromu *zapote*; používaná jako žvýkačka; (3) (Co, Cu): osoba obtěžující svou stálou přítomností; **chicle globero**, m. (1) (U): žvýkačka vhodná k tvoření bublin; (I).

chicuije, m. (← nah. *xococ*, „kyselý, trpký“ + *ihiotl*, „závan“), (N); (1) výpar, zápach; (2) pronikavý, nepříjemný zápach; (I).

chilacayote, m. (← nah. *tzilacayutli*, „bílá tykev, dýně“); (1) kalabasa ► tykvovitá rostlina; (2) plod této rostliny; ► s hladkou zelenou kůrou s bělavými nebo nažloutlými skvrnami a černými semínky; jeho dužina je bílá šťavnatá a vláknitá; sladkost vyrobená z této dužiny „andělské vlasy“; (I).

chilamate, m. (← nah. *chilli*, „paprika“ + *amatl*, „fíkovník“), (H); (1) viz: **amate** (strom); (2) plod tohoto stromu; (3) druh stromu čeledi prýšcovité *Euphorbiaceae*; ► vysoký od 9 do 18 m; s šedou, na dotyk jemnou kůrou a tvrdými kapslovitými plody, jejichž semínka mají červený aryl; mléčná míza stromu způsobuje puchýře na kůži; (4) plod tohoto stromu; (I).

chilaquila, f. (← nah. *chilaquilli*, „namočený v paprikové omáčce“), (G, H, N): kukuřičná placka plněná sýrem, bylinkami a paprikou; (I).

chilaquiles, m.pl. (← nah. *chilli*, „paprika“ + *atl*, „voda“ + *quilitl*, „jedlá bylina“), (M): pokrm z paprikové omáčky a rozkrájených kukuřičných placek vařených ve vývaru; (I).

chilca, f. (← keč. *chillca*, „keř s lepkavými listy“), (B, Co, E, G, H): druh pryskyřičnatého keře čeledi hvězdnicovité dříve složnokvěté *Compositae* rostoucí na horských svazích amerického kontinentu; (I).

chilco, m. (← map. *chillco*), (Ch): divoká fuchsie (keř); (I).

chile¹, (← nah. *chilli*); (1) m. (StřAm, M): paprika (rostlina); (2) m. (StřAm, M): paprika (plod); (3) m. (S, G, M): penis, pyj; (4) m. (G): tlach, žvást (část. v pl.); **chile ancho**, m. (1) (M): druh papriky, jejíž plod je velký, tmavočervený a užívá se sušený; **chile chipotle**, m. (1) (M): viz: **chipotle**; **chile guajillo**, m. (1) (M): druh papriky, jejíž plod je úzký, dlouhý a červenohnědý; **chile habanero**, m. (1) (M): druh papriky ve tvaru hrušky oranžové barvy. Je velmi pálivý a konzumuje se čerstvý; **chile jalapeño**, m. (1) (M): druh papriky s malým silným a světlezeleným plodem; **chile mulato**, m. (1) (M): usušená *chile poblano*; **chile poblano**, m. (1) (M): druh papriky jejíž zralý plod má barvu světlé kávy; **chile serrano/ chile verde**, m. (1) (M): druh papriky jejíž plod je malý, zelený, velmi pálivý a konzumuje se čerstvý; **a medios chiles**, loc.adj., loc.adv. (1) (M): podnapilý, podnapile; (I).

chilla³, f. (← map.), (Ch): druh lišky menšího vzrůstu než liška žijící v Eropě; (I).

chilmole, m. (← nah. *chilli*, „paprika“ + *mulli* nebo *mulli*, „pokrm“), (M): omáčka nebo pokrm z papriky, rajčat nebo jiné zeleniny; (I).

chilmotate, m. (← nah. *chiltic*, „červený“ + *motatl*, „cypřišový oříšek“), (H); (1) druh rostliny čeledi bromeliovitě *Bromeliaceae*; ► s růžovými květy s bílými okraji; vařený výhonek nebo nezralý květ se jí jako zelenina; (2) jedlý plod této rostliny; ► je kyselý a vláknitý; (I).

chiltepe, m. (← nah. *chilli*, „paprika“ + *tecpiñtli*, „blecha“); (1) (S, G, H): druh velmi rozvětvené traviny nebo keřovité rostliny čeledi lilkovité *Solanaceae*; ► s bílým květem a červeným kulatým vejčitým plodem s tupým vrcholem, který se používá v kuchyni jako pálivé koření; existuje několik druhů různých barev; (2) (S, G, H): plod této rostliny; (I).

chiltipiquín, m. (← nah. *chilli*, „paprika“ + *tecpiñtli*, „blecha“), (M): velmi malá a pálivá paprika; (I).

chiltota, f. (← nah. *chiltotl* z *chiltic*, „červený“ + *tototl*, „pták“), (S, H): druh ptáka čeledi vlhovcovitě *Icteridae*; ► o velikosti 21 cm; s černým peřím kromě hlavy, krku, spodní části hrudi a biskupa, které jsou žlutooranžové barvy; na větvích nebo drátech vytváří hnízda ve tvaru podlouhlých kapes; (I).

chimar, (← nah. *xima*, „škrabat, strouhat, odřít; holit se; brousit kameny“); (1) intr. (S, H, M, N): *hovor.* obtěžovat; (2) intr., tr. (H, N): dřít, způsobovat odřeniny (o obuvi); (3) prnl. (H): *hovor. rur.* mít sexuální vztahy. V Salvadoru se užívá jako tranzitivní sloveso; (I).

chimba, f. (← keč. *chimba*, „z jiné skupiny“), (H): *hovor.* umělecky vyrobená střelná zbraň; (I).

chimbador, ra, (← kič. z Ekvádoru *chimbana*, „projít, přejít“ nebo ← keč. z Peru *chimpay*, „přejít řeku“); (1) adj. (E): *hovor.* netoužící po vítězství ve volbách, ale po znemožnění svého protivníka (o kandidátovi ve volbách); (2) m. (Pe): osoba, která je expertem v přecházení řek; (I).

chimichaca, f. (← nah. *ximixcolli* z *xim*, zkrácený tvar *ximiti*, „panák kořalky“ + *ixcolli*, „doušek, hlt“), (H): běžná pálenka z třtiny; (I).

chinama, f. (← nah. *chinamitl*, „listí“), (S, G): chatrč, chýše; (I).

chinamo, m. (← nah. *chinamitl*, „ohrada, oplocení z rákosu“), (H); (1) viz: **champa**² (improvizovaný přístřešek); (2) kolotoče instalované na vesnicích při slavnostech; (I).

chinampa, f. (← nah. *chinamitl*, „ohrada, oplocení z rákosu“): pozemek malé rozlohy na jezerech blízko hlavního města Mexika, kde se pěstují květiny a zelenina. Dříve plovoucí sady, plantáže; (I).

chinapo, m. (← tarasco *tzinapu*), (M) obsidián (sopečné sklo); (I).

chinapopo, m. (← may. *chinac*, „fazole“ + *popo*, „zbarvený“), (H); (1) travnatá liána čeledi motýlokvěté *Papilionaceae*; ► s šarlatovými květy, plodem v pouzdře a hnědými semínky, která se konzumují vařená; (2) fazole o něco větší než běžná. Sází se mezi kukuřicí; (I).

chinaste, m. (← nah. *xinachtli*, „zeleninová semínka“); (1) (S): vnitřní sexuální orgány ptáků; (2) (H): sperma, semeno; (3) (H): speciálně kukuřičné nebo fazolové zrno; (I).

chinchayote, m. (← nah. *tzintli*, „to ze spodu“ + *chayutli*, „sladkojam“), (M) jedlý kořen sladkojamu (rostlina); (I).

chinchilla, f. (← aim.); (1) činčila; ► hlodavec typický pro Jižní Ameriku podobný veverce ale o něco většího vzrůstu; má šedou, mimořádně jemnou srst, tmavší na hřbetě; žije v podzemních doupatech; jeho srst má velkou obchodní cenu; (2) srst tohoto zvířete; (I).

chinchulín, m. (← keč. *ch'úinchull*), (A, B, U): jedlé tenké střevo skopového a hovězího dobytka; (I).

chingana, f. (← keč. *chinkana*, „labyrint, bludiště“); (1) (Již. Am): taverna, kde se zpívá a tančí; (2) (Již. Am): restaurace nízké cenové skupiny; (3) (Pe): *pej.* obchod, kde se konzumují levné likéry; (I).

chingaste, m. (← nah. *xinachtli*, „zrníčko, semínko“); (1) (S, H): zbytek, odpad z rozdrcených zrn kukuřice nebo kávy; **hacer chingaste a alguien**, fr. (1) (H): *hovor.* rozdrtit, zničit, ranit; **revolversele el chingaste a alguien**, fr. (1) (H): zlobit se, hněvat se; (I).

chingo, ga, (← amer.); (1) adj. (StřAm, V): ploskonosý; (2) adj. (StřAm): bezocasý (o zvířeti); (3) adj. (StřAm): krátký (o oblečení); (4) adj. (Co): nepatrný, drobný; (5) adj. (CR): nahý; nedostatečně oblečený; (6) adj. (H): elegantní (o osobě); (7) adj. (V): hltavý, chamtivý, chtivý; (8) m. (S, H, M): *vulg.* hromada, kupa; (9) m. pl. (CR): kombinace oblečení; (10) f. (Am): skunk; (11) f. (CR): špaček, nedopalek (u cigarety); (12) f. (CR): část peněz, kterou se platí krupiéroví; (13) f. (CR): přebytek, likvidace finálních plateb z úrody kávy; (14) f. (CR): opotřebovaný vůz sloužící k vyrývání kořenů ze země; (15) f. (CR): kamión tvořený kabinou a malou plošinou, která slouží k tažení přívěsu; (16) f. (H): legrace, sranda; (17) f. (M): *vulg.* výprask; (I).

chingua, f. (← keč. *chihua*, „cop z vlasů“), (Co); (1) cop z vlasů; (2) svitek ze sisalového vlákna určený k prodeji; (I).

chinín, m. (← nah. *xinene*), (H); (1) druh divoce rostoucího stromu čeledi vavřínovité *Lauraceae*; ► vysoký až 50 m; se střídavými kožovitými, vždy zelenými listy; (2) jedlý plod tohoto stromu s lysou slupkou zelené barvy a vláknitou dužinou; (I).

chino³, **na**, (← kič. *čina*, „samice, děvče, dívka, služebná“); (1) adj., m/f. (Am): osoba mající šikmé oči; (2) adj., m/f. (A, Ch, Par, U, V): poindiánštělý, osoba podobná indiánovi; (3) adj., m/f. (Co): necivilizovaný (o indiánovi); (4) adj. (Pe): indiánsko-černošský nebo černoško-indiánský míšenec; (5) adj. (V): *hovor.* bezvousý, lysý; (6) adj. (V): *hovor.* nahý, obnažený, svlečený; (7) m/f. (StřAm, Cu): užívá se pro emotivní vyjádření buď obliby nebo odporu pohrdání (vůči osobě); (8) m/f. (A) sluha; sloužící s indiánskými rysy (čast. ve zdrob); (9) m/f. (Ch, Co, E): osoba nízkého původu; (10) m/f. (Ch, Co): sluha, poskok, sloužící; (11) m/f. (Co): *hovor.* dítě; (12) f. (A): žena (mezi gauči); (13) f. (CR, G, H, N): chůva; **chino cholo, la**, loc. adj., m/f. (1) (Pe): indiánsko-černošský nebo černoško-indiánský míšenec; (I).

chinto, m. (← nah. *chiltic*, „červený“); (1) (S, H): *hovor. rur.* menstruace (krev); (2) (H): *hovor. rur.* menstruace (období); (I).

chipilín, na, (← nah. *tzipitl*, „dítě odstavené od prsu“); (1) m/f. malé dítě; (2) (S, G, M): luštěninová rostlina, která se míchá s těstem při přípravě tzv. „*tamalitos de chipilín*“, typické pro Tabasco a Guatemalu; (I).

chipote, m. (← nah. *xixipochtlic*, „naplněný, nafouklý“); (1) (StřAm): úder rukou; (2) (M): boule na hlavě způsobená úderem; (I).

chipotle, m. (← nah. *chilpochtli*, „uzená paprika), (M): druh pálivé papriky cihlové barvy sušené v kouři nad ohněm; **chile chipotle**, m. (M): viz **chipotle**; (I).

chiquigüite / chiquihuite, m. (← nah. *chiquihuitl*), (G, M.): košík bez uch z vrbového proutí, lián nebo rákosu; (I).

chirapa, f. (← keč. *chirapa*, „mrholení“); (1) (B): cár, hadr, kus látky; (2) (Pe): déšť se sluncem; (I).

chiricote, m. (← guar.), (A): pták s hlavou a krkem modrošedé barvy, skořicovou hrudí a černým břichem. Žije na okrajích jezer a bažin; (I).

chiriguano, adj. (← keč. *chiri*, „zima“ + *wánu*, „živočišné výkaly; hanlivé označení užívané Inký“); (1) adj., m/f. příslušník indiánského kmene původem *guaraní*, který od 16. století obývá území Chaca v oblasti Salta (část jako subst v pl.); (2) adj. patřící, vztahující se k těmto indiánům *chiriguano*s; (3) jazyk těchto indiánů; (I).

chirigüe, m. (← map.), (Ch): běžný pták olivové barvy na hřbetě, křídla černá, krk, hrud' a břicho žluté, zobák a nohy tmavé; (I).

chirimacha, f. (← keč.), (Pe): druh polokřídleho hmyzu; ► o velikosti 3 cm; černé nebo kaštanové barvy se skvrnami v různých odstínech; živí se krví; žije pod širým nebem a na stěnách dočasných vesnických obydlí; je přenašeč infekční horečnaté nemoci; (I).

chirimoyo, m. (← amer.): druh stromu čeledi láhevnikovitě někdy též anonovitě *Annonaceae* původem ze Střední Ameriky a Venezuely; ► vysoký až 8 m; má rozvětvený kmen, hustou korunu, špičaté elipsovitě listy a vonné osamocené květy s nazelenalými okvětními lístky téměř trojúhelníkového tvaru; jeho plod je *chirimoya*; (I).

chiringo, ga, (← amer.); (1) adj. (PR): *hovor.* malý, krátký, řídký, sporadický; (2) m. (Sev.): sklenička pálenky; (3) m. (H): cár, hadr, kus látky; (4) f. (Cu, PR): papírový drak; **mandar a alguien a empinar chiringas**, (1) (Cu): *hovor.* rozloučit, zahnat, zapudit, vyhodit, poslat k četu; (I).

chirmol, m. (← nah. *chilmolli*, „omáčka z pálivé papriky“); (1) (S, G, H): omáčka z rajčat paprik a zeleniny; (2) (G): intrika, pleticha, zápletka; (I).

chischil, m. (← nah. *tiztilinia*, „znít, rezonovat“), (N): rolnička, chrastítka; (I).

chisgua, f. (← chibcha *chisua*), (Co); (1) druh traviny čeledi dosnovitě *Cannaceae*; ► vysoký 1, 5 m; s velkými vejčitými listy a červenými květy v klasu; plodem je tobolka plná kulatých semínek, která se užívala k výrobě růženců a nebo sloužila indiánům jako kuličky; (2) batoh nebo tkaný měšec ze sisalového vlákna; (I).

chivillo, (← keč. *chiwi*), (Pe); (1) m. druh špačka s půvabným tělem a příjemným zpěvem. Má černou barvu s modrým leskem. Je hebký jako samet. Život v zajetí snáší dobře; (2) m./adj. černá barva ► barva černého jantaru; (I).

chocho³, m. (← keč. *chuchu*), (Pe); (1) jedlé semínko *tarhui* (luštěnina původem z Peru), které se před konzumací namáčí, aby se z něho vytáhla hořkost a kyselost; (2) salát z vařených bobů *tarhui* s cibulí a citronem; (I).

choclo², m. (← keč. *chocclo*), (StřAm); (1) nezralý kukuřičný klas; (2) *humita* - kreolské jídlo, jídlo zabalené v kukuřičném listu; (I).

chócolo¹, m. (← keč. *chocclo*), (Co): nezralý kukuřičný klas (p. us.); (I).

chocoyo, m. (← nah. *chocoa*, „llorar“), (H): d'olíček v tvářích; (I).

chonta, f. (← keč. *chunta*), (B, Ch, Co, CR, E, Pe): trnová palma, jejíž dřevo je pevné a tvrdé, pro tmavý a mramorový vzhled se užívá k výrobě holí a jiných ozdobných předmětů; (I).

choro², **ra**, (← keč. *churu*); (1) adj., m/f. (Ch): odvážný, smělý, rozhodný (o osobě); (2) m. (B, Ch): slávka jedlá; (3) m. (Ch): *vulg.* lůno; (I).

chúa, adj. (← keč. *ch'uya*, „čistý, průzračný“), (B): viz: **chuyo**; (I).

chucac, m. (← map.), (Ch.): pták velikosti drozda s tmavohnědým peřím obývajícím hustě zalesněné oblasti; (I).

chúcaro, ra, adj. (← keč. *chucru*, „tvrdý“), (Am): divoký, zuřivý (hlavně o hovězím dobytku, stádu koní a mul ještě neochočených); (I).

chucho³, m. (← keč. *chujchu*, „zima z horečky“); (1) (Am): zimnice, mrazení; (2) (Am): horečka způsobená malárií, občasná horečka; (3) (A, Par, U): *hovor.* obava, strach; (4) (Ch): *vulg.* vězení, kriminál, loch; (I).

chuchoquear, intr. (← keč. *chuchuqa*, „uvařená schnoucí kukuřice“), (Ch): *hovor.* ztropit, zmatek nebo se ho zúčastnit; (I).

chuchulmeca, m. (← nah. *chichomecatl*, z *chicho*, „pes“ + *mecatl*, „provaz, provázek“), (H): rodové jméno jakékoliv liány, pro svou pružnost užívané jako lano, provaz; (I).

chuchuy, m. (← keč.), (Pe): mládě slepice nebo jiných ptáků; (I).

chuco, **ca**, adj. (← indígena), (G): špinavý; (I).

chuico, m. (← map. *chuyco*, „džbáněk“), (B, Ch): demižón určitého objemu; (I).

chulla², (← keč. *ch'ulla*, „lichý“); (1) adj. (szA, B, Co, E, Pe): neúplný, osamocený, lichý do páru ► o předmětu, který se užívá v páru; (2) f/m. (E): osoba střední vrsty; (I).

chullo, m. (← keč. *ch'ullu*), (Pe): barevná vzorovaná vlněná čepice s klapkami na uši užívaná v andských oblastech; (I).

chullpi, m. (← keč. *chullpi*, „odrůda kukuřice“), (E): druh kukuřice; (I).

chulunco, adj. (← nah); (1) (S, H): velmi krátký (o kusu oblečení hlavně o kalhotách nebo sukni); (2) (H): mající zkrácený ocas, ustříhnuté peří na ocasu (o zvířeti); (I).

chumle, m. (← keč. *chumpi*, „páska, stuha“), (JižAm): opasek, pás; (I).

chuncha, f. (← keč. *ch'unchull*, „střeva“), (Co): *hovor.* soubor nebo část střev (část. v pl.); (I).

chuncho, **cha**, (← keč. a aim. *ch'unchu*, „peří, chochol“); (1) adj., m/f. (B, Pe): pralesní domorodci neovlivnění západní civilizací; (2) adj. (B, Pe): *hovor.* nevychovaný, nezdvořilý, neotesaný, hrubý, nespolečenský, nevlídný; (3) m. (Pe): druh rostliny čeledi hvězdnicovité dříve složnokvěté *Compositae*; ► vysoká 30 až 40 cm; s dutým stonkem, podlouhlými listy a otáčivými naoranžovělými květy; vývar z květů užívaný v medicíně jako antispazmatický (protikřečový) lék; (I).

chunchules, m. pl. (← keč. *ch'unchull*, „střeva, vnitřnosti“), (Ch): spletená, umytá a uvařená střeva, která se obvykle smaží na grilu; (I).

chuño, m. (← keč. *ch'uñu*, „zmrzlý brambor usušený na slunci“); (1) (JižAm): bramborový škrob; (2) (B, Pe): vysušený brambor, velmi užívaný v kreolském jídle v andských regionech; (I).

chuñusco, **ca**, adj. (← keč. *ch'uñusqa*, a toto slovo z *ch'uñu*, „vysušený brambor“), (Ch): *hovor.* ošoupaný, ohmataný, ušpiněný, pomačkaný, zmačkaný; (I).

chupe², m. (← keč. *chupi*, „polévka“); (1) (Andes, Ch, Pan): pokrm z brambor a vývaru, do kterého se přidává maso nebo ryby, mořské plody, vejčička, paprika, rajčata a jiné přísady; (2) (V): polévka uvařená z kuřecího, slepičího nebo krevetového vývaru, do kterého se přidává mléko, kukuřičná zrna, kousky brambor a sýr; (I).

chupilca, f. (← *chupirka*, a toto z *chupi*, „polévka“), (Ch): lidový nápoj vyrobený z opražené mouky rozpuštěné v kukuřičné kořalce nebo ve víně; (I).

chupo, m. (← keč. *ch'upu*, „nádor“), (JižAm): vřed nežid, uher; (I).

churco², m. (← kič. *chullcu*), (Ch): druh rostliny, obří velikosti, čeledi šťavelovité *Oxalidaceae*; ► charakteristická pro Chile; (I).

chuspa, f. (← keč. *chchuspa*); (1) (JižAm): taška, pouzdro, pytlík; (2) (A): malá kapsa, ve které se nosí tabák nebo vše potřebné pro žvýkání koky; (I).

chuto¹, **ta**, (← aim. *ch'utu*, „mající silné rty“); (1) adj. m/f. (Pe): hrubý, nevychovaný (o osobě); (2) m. (Pe): *pej.* indián z neúrodné náhorní plošiny And; (I).

chuyo, **ya**, adj. (← keč. *chullu*, navlhčit, namočit, máčet); (1) (szA, E): vodový, málo hustý, smíchaný s vodou (o pokrmu); (I).

cibucán, m. (← arahuaca), (Co): viz: **cebucán**; (I).

cicahuite, m. (← nah. *chicactic*, „robustní, silná věc“ + *cuahuitl*, „strom“), (S, H): druh stromu čeledi citlivkovité *Mimosaceae*; ► vysoký až 35 m; s širokou rozložitou korunou a bílými květy v hustých kulatých hlavách; jeho dřevo tmavočervené nebo červenohnědé barvy vypadá jak mahagon, je mírně tvrdé a těžké; užívá se na výrobu sloupů, podpěr, na střeche a podlah; (I).

cicimite, m. (← nah. *tzitzimitl*, „démon, satan“); (1) (H): **sisimite**; (I).

cigarro, m. (← may. *siyar*); (1) svitek tabákových listů, určený ke kouření; (2) doutník; **cigarro de papel** (1) cigareta; **cigarro puro** (1) doutník - smotané tabákové listy bez papírového obalu; (I).

ciguanaba, f. (← nah. *cihuatl*, „žena“ + *nahual*, „děs, hrůza, úžas“), (S, H, N): v lidové tradici bájná bytost; ► zobrazována jako krásná žena, která se zjevuje jen mužům na cestách v noci nebo brzy zrána; (I).

ciguapa, (← amer.); (1) m. (CR, Cu): druh stromu čeledi sapodilovité *Sapotaceae*; ► jeho plod je podobný plodům stromu *chico zapote* s dužinou žlutkové barvy a jádrem podobným plodu stromu *mamey*; (2) f. (Cu): druh dravého nočního ptáka; ► podobný sově jen o něco menší; má krátký namodralý zobák. Je tmavé barvy se žlutými skvrnami, hrud' a břicho má světlejší s načervenalými fličky; (3) f. (RD): v lidové tradici, bájná bytost (muž nebo žena), s chodidly obrácenými dozadu, žijící v jeskyních nebo horách. Schází k řekám hledat lásku. Když má potřebu náklonosti a ochrany, chodí nahý/á a vydává zvířecí zvuky; (I).

ciguapate, f. (← nah. *cihuapatli*, „ženský lék“), (S, H): americký aromatický keř se střídavými ochlupenými listy a růžovými květy v hlavičkách ve formě zvonku. Odvar listu se používá v tradičním lékařství; (I).

cilampa, f. (← keč. *tzirapa*, „mrhnutí, mžení“), (CR, S): mrhnutí, mžení; (I).

cimba², f. (← keč. *simp'a*), (B, Pe): viz: **simpa**; (I).

cipe, (← nah. *tzipitl*); (1) adj., m/f. (H): churavý během kojení (o dítěti); (2) adj. (H): nedozrálý (o plodu nebo o obilí); (3) adj. (H): připravený z nezralé kukuřice (o tortile nebo o plněném kukuřičném luskou); (4) adj. (H): menšího vzrůstu než ostatní (o zrna kukuřice, fazole a kávy); (5) m. (S): kukuřičná placka z nedozrálých zrn kukuřičného klasu; (I).

cipotada², f. (*cipote*2), (S, H); (1) dětská činnost; (2) skupina dětí; (I).

clazol, m. (← nah. *tlazolli*), (M): smetí, odpadky, smetiště; (I).

coa¹, f. (← taíno); (1) (Ant.): zašpičatělá tyč, užívaná indiány kmene *taínos* k obdělávání půdy; (2) (Cu, H, M, Pan): druh hole užívaný při orbě; (3) (V): tyč z kovu sloužící k hloubení děr v zemi; (I).

cobaya, m/f. (← tupí *sabúia*): morče; (I).

coca¹, f. (← keč. + aim. *kuka*); (1) druh keře čeledi rudodřevité *Erythroxylaceae*; ► se střídavými oválnými celokrajnými listy a bělavými květy; původem z Jižní Ameriky; pěstuje se v Indii a na Javě; získává se z něj kokain; (2) list tohoto keře; **coca del Perú**, (1) viz: **coca**¹; (I).

cocaví, m. (← kič. *ccocaui*), (JižAm); (1) zásobování kokou; (2) zásobování potravinami pomocí koní; (I).

cocha¹, f. (← keč. *kocha*, „laguna, kaluž, louže“); (1) při úpravě kovů – nádrž, která se odděluje od hlavní nádrže hradítkem; (2) (B, E): laguna, kaluž, louže; (I).

cochayuyo, m. (← keč. *kocha*, „laguna, kaluž, louže“ + *yuyu*, „zelenina“), (JižAm): druh jedlé mořské řasy jejíž stélka dosahuje délky 3 metry a šířky 20 cm; (I).

cocolea, f. (← nah. *cocotliatl*, „vodní hrdlička“ + *cocotli*, „hrdlička“ + *atl*, „voda“), (H): divoký, měkkozobý pták kávové barvy, s výrazným bílým pruhem na křídlech a na ocase. Vyskytuje se od jihozápadu USA až k Panamě; (I).

cocoliste, f. (← nah. *cocoliztli*, „nemoc nebo morová nákaza“), (M): (1) epidemická nemoc; (2) tyfus; (I).

cocuyo, m. (← car.); (1) americká světluška ► tvrdokřídý hmyz z tropické Ameriky o velikosti 3 cm; je podlouhlý, tmavošedý se dvěma žlutými skvrnami na bocích hrudníku, které v noci svítí; (2) (Cu): divoce rostoucí strom vysoký až 10 m s podlouhlými zvlněnými lysými listy; plodem o velikosti olivy a velmi tvrdým dřevem, které se používá ve stavebnictví; **cocuyo ciego**, m. (1) (Cu): menší varianta americké světlušky, černé barvy bez fosforeskování; **cocuyo de sabana**, m. (1) (Cu): strom charakteristický pro savany, menší než běžný strom *cocuyo*, ale více odolný; (I).

cóguil, m. (← map. *coghull*), (Ch): jedlý plod rostliny *boqui* (druh popínavé rostliny čeledi révovité *Vitaceae*); (I).

coihué, m. (← map.), (A, Ch): druh stromu čeledi bukovité *Fagaceae*; ► vysoký; s širokou korunou vejcovitého tvaru a kožovitými trvalými listy; (I).

coipo, m. (← map. *coipu*), (A, Ch): vodní hlodavec, jehož velmi ceněná srst má světle okrovou až kaštanovou barvu. Jeho uši jsou kulaté, čenich dlouhý pokrytý chloupky, končetiny krátké a dlouhý ocas zbavený chloupků; (I).

colibrí, m. (← caribe), (1) kolibřík ► americký hmyzožravý velmi malý pták. Má dlouhý a slabý zobák; (2) kolibřík; (I).

colicoli, m. (← map.), (Ch): velmi běžný druh ováda tmavé barvy; (I).

coliguacho, m. (← map. *collihuacho*), (Ch): černá moucha, druh ováda, s prsními štíty na okrajích těla a zadečkem pokrytým naoranžovělými a načervenalými chloupky; (I).

coligüe, m. (← map. *coliu*), (A, Ch): druh rostliny čeledi lipnicovité *Gramineae*; ► s rovnými stonky a hladkou odolnou kůrou; používá se k výrobě nábytku; (I).

colla⁴, (← keč.); (1) adj., m/f. mestic z kmenů *diaguitas*, *omaguacas*, *atacamas*, *quechuas* nebo *aimaras*, sídlících v oblasti Puna nebo odtud pocházející; (2) adj. patřící, vztahující se k *collas*; (3) m/f. (B): osoba obývající andské náhorní planiny; (4) m/f. (B): osoba narozená nebo žijící v západní oblasti Bolívie; (I).

colliguay, m. (← map.); (1) (Ch): prýšcovitý keř vysoký až 1 m se střídavými podlouhlými zubatými kožovitými řapíkovitými listy. Šťáva z jeho kořene je jedovatá. Hořící dřevo příjemně voní; (I).

colochera, f. (← nah. *colotlitzin*, „štírovník růžkatý“), (H): poměrně dlouhý a hodně kudrnatý svazek vlasů osoby nebo zvířete; (I).

coloch, **cha**, (← nah. *colotl*, „štír; háček“); (1) m/f., adj. (CR, S, H, N): kudrnáč, kudrnatý; (2) m. (StřAm): hoblina, kovová tříška; (3) m. (StřAm): kadeř, kučera, kudrna; (4) m. (CR): spleť, zapletení, propletenec; **dejar a alguien con los colchos hechos**, fr. (1) (S, G): nechat čekat někoho připraveného na něco (večírek nebo pozvání); (I).

colocolo, m. (← map.), (Ch): druh veverky; (I).

colote, m. (← nah. *colotli*), (M): koš ve tvaru cylindru; (I).

comal, m. (← nah. *comalli*), (StřAm, E, M): hliněná nebo železná kulatá plotýnka užívaná k pražení kukuřičných placek nebo kávových či kakaových zrn; (I).

combo², m. (← keč. *k'umpa*, „palice z kamene“); (1) (Am.): palice, velké dřevěné kladivo; (2) (B, Ch, Pe): rána pěstí; (3) (Cu): hudební skupina hrající lidovou hudbu; (4) (V): skupina osob provozujících stejnou činnost; (5) (V): hudební skupina hrající salsu; (6) (V): společně se vyskytující různorodé věci nebo prodávané za stejnou cenu; (I).

comején, m. (← arh. antillano *comixén*): jméno různých druhů jihoamerických termitů; (I).

conacaste, m. (← nah. *cuahuítl*, „strom“ + *nacasti*, „ucho“), (S): druh tropického stromu čeledi citlivkovité *Mimosaceae*; ► plod tohoto stromu má tvar ucha a není jedlý; kožovité oplodí má tmavě kávovou lesklou barvu a ve sliznatém mezokarpu bílé barvy se nachází malá tvrdá semínka; dřevo se využívá v truhlářství a na stavbách; (I).

conacho², m. (← aim. *qhumaña*, „mlít, drtit“), (Pe): kamenný hmoždíř používaný na drcení minerálů, ve kterých se nachází zlato nebo stříbro; (I).

concho¹, **cha**, (← keč. *qonchu*, *cunchu*, „sedlina, usazenina“); (1) adj. (E): mít barvu sedliny kořalky *chicha* nebo piva. (2) m. (Am): sedlina, usazenina, zbytek jídla; (I).

concón, m. (← map.), (Ch); (1) dravý noční pták; ► podobný sově, ale většího vzrůstu; má šedohnědorezavé peří s bílými skvrnami a pera na křídlech a na ocase jsou pruhovaná šedě a červeně; (2) pevninský vítr vanoucí od jihoamerického pobřeží Tichého oceánu; (I).

cóndor, m. (← keč. *cúntur*); (1) kondor ► dravý pták řádu kondoři *Cathartiformes*; ► o velikosti 1 m s rozpětím křídel 3 m; má holou hlavu a krk; na hlavě výrůstek ve tvaru hřebínku a kníru; silné modročerné peří, bílý límec, hřbet a horní část křídel; malý ocas a černé nohy; vyskytuje se v Andách; patří mezi jedny z největších létajících ptáků; (2) ekvádorská zlatá mince hodnoty 25 *suces*; (3) chilská a kolumbijská měna původně ražená ve zlatě v hodnotě 10 *pesos*; (I).

congona, f. (← keč. *concona*), (Ch, Pe): pepřinec *Peperomia* ► bylina čeledi pepřovníkovité *Piperaceae* původem z Peru s přeslenovitými řapíkovými, celokrajnými listy s řasami na špičce a květy v klasu; (I).

conoto, m. (← caribe), (V): druh vrabce, je větší než evropský, napodobující zpěv jiných ptáků; (I).

contil, m. (← nah. *comitl*, „hrnec, kotlík“ + *tlilli*, „černý“), (N): saze; (I).

contlapache, m. (← nah. *con*, „činnost“ + *tloapachoa*, „zasednutí vajec slepicí“), (M): kumpán, pomocník, přechovávač; (I).

contri, m. (← map. *conthi* nebo *conthùl*); (Ch): volátko, ptačí žaludek; (I).

conuco, m. (← taíno); (1) (Ant): část půdy, obdělávaná indiány kmene *taínos*; (2) (Cu): část půdy poskytovaná otrokům za účelem obdělávání a chovu dobytka; (3) (Cu, RD, V): nevelká část půdy určená k pěstování v malém téměř bez zavlažování a obdělávání; (I).

copal, (← nah. *copalli*); (1) adj., m. velmi tvrdá, téměř bezbarvá pryskyřice bez chuti a vůně používaná do tvrdých laků dobré kvality; (2) m. obecné jméno různých druhů stromů čeledi burserovité *Burseraceae*, ze kterých se získává pryskyřice stejného názvu. V Mexiku se používá k vykuřování kostelů nebo domů; (I).

copalchí, m. (← nah. *copalli*, „pryskyřice, vonná pryskyřice“ + *tzin* přípona zdobněliny), (H); (1) druh středoamerického divoce rostoucího keře čeledi pryšcovité *Euphorbiaceae*; ► vysoký 6 m; s aromatickými vejčitými trojúhelníkovými, na povrchu zelenými a vespod bílými listy, malými bílými květy v hrozu a kulatý zelený plod ve tvaru kapsle; odvar z kůry se používá v tradiční medicíně; (I).

copante, m. (← nah. *quappantli*, „most z klád“ z *cuahuítl*, „strom“ + *pantli*, „řada, vlákno“); (1) (S, H): kmen nebo prkno, položené přes řeku, rokli, sloužící jako most; (2) (H): řada kamenů položených v řece, umožňujících její přechod; (I).

copaquira, f. (← keč. *qupa*, „síra“), (Pe): skalice modrá; (I).

copey, m. (← taíno), (StřAm, Cu, V): druh stromu čeledi perezovité *Guttiferae*; ► velmi vysoký; s masitými listy, žlutými a červenými květy voskového vzhledu bez vůně a malým kulovitým jedovatým plodem; (I).

copihue, m. (← map. *copiu*): druh dekorační rostliny čeledi liliovité *Liliaceae*; ► s popínavým stonkem, jedním růžovým někdy bílým květem a bobulovitým plodem podobným nedozrálé paprice; původem z jižní oblasti Jižní Ameriky; (I).

copina, f. (← nah. *copina*, „oddělit jednu věc od druhé, stáhnout, skalpovat“), (M): stažená zvířecí kůže (p. us.); (I).

copinol, m. (← nah. *cuahuítl*, „strom“ + *pinoli*, „mouka“), (S, G, H.): viz: **curbaril**; (I).

coquito², m. (← nah. *cuculí*, „hrdlička“): druh mexického ptáka podobného hrdličky; ► s dlouhými křídly a ocasem šedohnědé barvy s různými odlesky, narudlým krkem, jedním černým proučkem na okrajích křídel, černým zobákem a červenýma nohama; zvuk, který vydává se podobá kukání kukačky; (I).

cora², f. (← keč. *qura*, „travina, bylina“), (Pe): plevel rostoucí na záhonech; (I).

corí, m. (← caribe *curi*): morče; (I).

coronta, f. (← keč. '*korónta* nebo *qurunta*'), (szA, Ch, Pe): vyloupaný kukuřičný klas; (I).

corrosal, m. (z antilské kreolštiny snad zkomolenina názvu Curasao (ostrov); (1) druh stromu čeledi láhevnikovité někdy také anonovité *Annonaceae*; ► vysoký až 4 m; s rozvětveným kmenem, tmavou kůrou, velkými střídavými podlouhlými lesklými listy černozelené barvy na vrchní straně a světlejšími na rubu, žlutobílými zápachajícími květy a plodem podobným jablku s vypouklými šupinami, které pokrývají bílou, aromatickou a sladkou dužinu, ve které se nacházejí černá tvrdá semínka; tato rostlina je charakteristická pro tropické země, ale pěstuje se i na jižních pobřežích Španělska; (2) plod tohoto stromu; (I).

corúa, f. (← cubano), (Cu): kormorán ► druh vodního ptáka, který se živí rybami a mořskými měkkýši; má rovný a na konci zploštělý zobák a černé nohy; je zelenočerný s několika bílými proužky na krku; v okolí zelených očí žluté proužky; velikost zhruba 60 cm; existuje i menší druh; (I).

coscomate, m. (← nah. *cuezcomatl*), (M): uzavřená sýpka z hlíny sloužící k uskladnění kukuřice; (I).

coto⁵, m. (← keč. *koto*, „ptačí vole, struma“), (JižAm): struma – nádor na krku; (I).

coyol, m. (← nah. *coyolli*); (1) (StřAm, M): palma střední velikosti s kmenem obdařeným dlouhými silnými trny. Získává se z ní nápoj, který rychle podléhá kvašení. Ovoce v hrozu má žlutou dužinu a černou tvrdou pecku, ze které se vyrábí šperky, knoflíky, prsteny a jiné ozdoby; (2) (StřAm, M): plod tohoto stromu; (3) (S, G, N): varle (v N čast. v pl.); (I).

coyote, m. (← nah. *coyotl*, „šakal“); (1) kojot ► druh vlka, žijící v Mexiku a jiných státech Ameriky; má žlutošedou srst; je veliký jako ovčácký pes; (2) (E, S, H, M): osoba zabývající se, za určitou odměnu, vyřizováním formalit, především u přistěhovalců, kteří nemají v pořádku všechny potřebné doklady; (I).

cu², m. (← may.): u amerických kronikářů – chrám nebo svatyně indiánů ve Střední Americe z doby před španělskou kolonizací; (I).

cuaba, f. (← cubano); (1) (Cu): druh divoce rostoucího stromu čeledi routovité *Rutaceae*; ► vysoký až 5 m; je rozvětvený s lesklými lístky rozdělenými po třech a květy se čtyřmi oválnými korunními plátky; jeho dřevo se používá jako pochodeň; (2) (RD): pryskyřičnaté dřevo borovice užívané na oheň; (3) (RD): *pej.* problém; (I).

cuaima, f. (← chaima); (1) velmi hbitý a jedovatý had. Má černý hřbet a bělavé břicho. Hojně se vyskytuje ve východní oblasti Venezuely; (2) (V): *hovor.* velmi chytrá, nebezpečná a krutá osoba; (I).

cuajani, m. (← cubano), (Cu): mandlovník ► strom čeledi růžovité (*Rosaceae*) s hlubokým kořenem, kmenem vysokým 6 až 8 m, tvrdým dřevem, podlouhlými, zubatými listy a bílými nebo růžovými květy; jeho plodem je mandle; kvete velmi brzo; jeho kůra vylučuje gumu podobnou arabské gumě – klovatina; (I).

cuajicote, m. (← nah. *cuahuítl*, „strom“ + *xicotli*, „čmelák“), (M): druh čmeláka tvořícího svá obydlí na stromech; (I).

cuajilote, m. (← nah. *cuahuítl*, „strom“ + *xilotl*, „nezralý kukuřičný klas“), (Cu, H, M); (1) druh stromu čeledi trubačovité *Bignoniaceae*; ► s kmenem pokrytým krátkými zahnutými trny, téměř válcovitým plodem hnědozelené barvy a vláknitou dužinou plnou semínek; konzumuje se vařený; (2) plod tohoto stromu; (I).

cuajinicuil, m. (← nah. *cuauhxicuilli*, „strom se zakroucenou nohou“), (M); (1) viz: **guamo** (strom); (2) plod stromu *guamo*; ► lusk dosahující délky až 50 cm a široký 4 cm; je plochý, tuhý, pokrytý chmýřím; uzavírá 10 nebo více lůn s oválnými semínky pokrytými bílou jedlou sladkou substancí; (I).

cuamil, m. (← nah. *cuahuítl*, „strom + *milli*, „nemovitost, usedlost, hospodářství“), (M); (1) setí, setba; (2) osetá půda; (3) osev, osivo; (4) doba setí; (5) původ nebo základ z něhož se rodí nebo šíří různé věci; (I).

cuarango, m. (← keč.): druh stromu z Peru čeledi mořenovité *Rubiaceae*; ► vysoký 5 až 6 m; má holý kmen, žlutohnědou kůru, téměř kulaté zubaté listy, velké narudlé květy a suchý kapslovitý plod; druh chininovníku více ceněného pro jeho kůru; (I).

cuate, ta, (← nah. *cóatl*, „had; dvojče, dvojnický“); (1). adj., m/f. (G, H, M): kamarád, blízký přítel; (2) adj., m/f. (M): dvojnický, dvojče (narozené ze stejného porodu); (3) adj. (M): stejný, podobný; (I).

cuatezón, na, adj. (← nah. *cuatezón*, „holý, ostříhaný do hola“), (M): postrádající parohy (obvykle parožnaté zvíře); (I).

cuatí, m. (← guar.), (A, Co): nosál; (I).

cuauhnahuacense, (← nah. *Cuauhnahuac*, „Cuernavaca“); (1) adj., m/f. (M): původem, pocházející z Cuernavaca (o osobě); (2) adj. patřící, vztahující se k tomuto městu v mexickém státě Morelos; (I).

cuayote, m. (← nah. *cuahuayote* z *cuahuítl*, „strom“ + *ayotli*, „tykev, dýně“), (H): viz: **siguampero**; (I).

cucayo, m. (← kič. *kkókkau*), (E): zásoba potravin na cestu; (I).

cuchumbo, m. (← may. *chum*, „kalabasa, tykev dýně“); (1) (S): nádoba, nádrž; (2) (H): tykev užívaná vesničany k přenášení vody; (3) (H): pohárek na kostky obecně z nevydělané kůže; (4) (H): výměna dáreků ve skupině lidí spočívající v obdarování osoby určené losem; (5) (H): *hovor. eufem.* homosexuál nebo osoba připomínající homosexuála svými gesty nebo stylem oblékání; (I).

cuculí, m. (← aim. *kukuri*), (Bo, Ch, E, Pe): divoký holub velikosti holuba domácího, ale štíhlejší. Má popelavou barvu a výrazně modré proužky okolo očí; (I).

cuculmeque, ca, (← nah. *cuculi*, „nemocný“ + *miqui*, „mrtvý“); (1) adj. (S): churavější, stonavý (o osobě); (2) adj. (S): bázlivý, ustrašený, zbabělý (o osobě); (3) f. (H): liána; ► vysoká 10 m; má stonky se zahnutými trny, oválné listy a bílé květy; její kořen má tvar velkého a dřevnatého oddenku; roste v ohradách a na okrajích cest v celém Hondurasu; roztlučený kořen a kůra se používají v tradiční medicíně; (I).

cueshte, adj. (← nah. *cuehtic*, „drcený, pomletý, roztlučený“), (S): dobře pomletý, velmi jemný; (I).

cuico, ca, (← nah. *cuico*, „ten který přichází zatknout, zajmout“); (1) adj. (A, Ch): cizí, přespolní; (2) m. (M): pej. policejní agent, stráž; (I).

cuicuy, m. (← map. *cuycuy*, „most“), (Ch): pokácený strom sloužící jako most; (I).

cuilio, m. (← nah. *cuilía*, „ukrást nebo něco vzít“), (S) *pej. hovor.* člen policejní složky; (I).

cuilio, m. (← nah. *cuilía*, „ukrást nebo něco vzít“), (H.); (1) *pej. hovor.* člen policejní složky; (2) *hovor.* voják; (I).

cuitlacoche, m. (← nah. *cuitlacochi* z *cuitla*, „zadek, zadnice; výkal, výměšek“ + *cochi*, „spát“), (M): jedlá černá houba parazitující na kukuřici; (I).

culén, m. (← map.): luskovitý keř původem z Chile. Odvar z listů, květů a stonku se užívá jako lék na žaludeční nemoci; (I).

culiche, f. (← indigena), (S, H): vodní parazit schopný vniknout do lidského trávicího traktu; (I).

culpeo, m. (← map. *culpeu*), (Ch): druh lišky větší, tmavší a s méně chlupatým ocasem než liška evropská; (I).

cumarú, m. (← guar.), (StřAm): druh stromu čeledi motýlokvěté *Papilionaceae*; ► velmi vysoký; má opracovatelné dřevo, ale známější je díky svému plodu - velkému jádru, které se užívá v parfumerii a ze kterého se také vyrábí alkoholický nápoj; (I).

cumbarí, m. (← guar.), (A): viz: **ají cumbarí**; (I).

cumbo, ba, (← may. *cum*, „kalabasa, tykev, dýně“); (1) adj. (H): zakroucený, zkroucený, křivý; (2) m. (S, H): *hovor.* lichocení, pochlebování, úlisnost; (3) m. (S): lichotka, lichocení, poklona; (4) m. (H): tykev ve tvaru osmičky s úzkým hrdlem sloužící k přepravě vody; (5) m. (H): nádoba z pálené hlíny, která má stejný tvar jako výše popsaná tykev; (6) f. (S, H, N): kulatá, široká tykev sloužící k přepravě tekutin; (7) f. (H, N): velká nádoba z tykve používaná k přepravě tekutin; (I).

curaca, m. (← keč.), (JižAm). vládce, místodržitel; (I).

curare, m. (← car.): černá pryskyřičnatá hořká a velmi toxická substance získávaná z různých druhů rostlin, která má schopnost paralyzovat nervy ve svalech; (I).

curarina, f. (← lenca), (S, H): jedlá bylina pocházející z Afriky; ► s oddenkem plazícím se po zemi, ze kterého raší skupiny šesti vzpřímených velkých listů se žlutým proužkem na okraji; má vonné noční trubkovité bílé květy; roste v zahradách nebo se používá jako živý plot; listy a oddenek se používají v tradiční medicíně proti hadímu uštknutí a štípnutí; (I).

cúrbana, f. (← cubano), (Cu): druh divoce rostoucího keře čeledi běloskořičníkovic *Canellaceae*; ► pěstuje se na kamenitém povrchu a získává se z něho skořice nízké kvality; je velmi rozvětvený; má podlouhlé, na vrchní části lesknoucí se listy, růžové květy a bobulovitý oválný plod, kterým se krmí dobytek; (I).

curbaril, m. (← amer.): druh stromu čeledi motýlokvěté *Papilionaceae* charakteristický pro tropickou Ameriku; ► vysoký 6 m; s hustou korunou, drsným kmenem, listy rozdělenými na oválné hladké a kožovité lístky, jasnožlutými květy a plodem v hnědavém pouzdře s několika semínky; jeho dřevo je tvrdé, načervenalé barvy a používá se v uměleckém truhlářství; (I).

curco, ca, adj. (← kič *curcu*, „hrb“), (Co, E): hrbatý; (I).

curí, m. (← guar. *curii*), (JižAm): druh pryskyřičnatého nahosemenného stromu třídy jehličnany dříve také šiškonosné *Coniferae*; ► s vysokým rovným kmenem, vodorovně rostoucími větvemi, které se na konci stáčí nahoru a krátkými silnými bodavými listy; plodem je velká šiška s velkými jedlými semeny; (I).

curiara, f. (← car. *culiala*): plavidlo s plachtou a veslem, lehčí a delší než kánoe, užívané indiány Jižní Ameriky; (I).

curiel, m. (← car. *curi*), (Cu): morče; (I).

curil, m. (← indigena), (S, H): druh dvouchlopňového měkkýše o něco většího než slávka; ► konzumuje se syrový; vyskytuje se v potocích, říčkách a na pobřeží zarostlém mangrovou na jihu Hondurasu; (I).

curiquingue, m. (← keč. *curiquinqui*), (E): pták podobný svým vzhledem supovi. Posvátný pták Inků; (I).

curuguá, m. (← guar.), (JižAm): popínavá rostlina; ► dlouhá až 30 cm plodící černý a žlutý plod podobný tykvi nebo dýni; je velmi aromatická; kůra plodu slouží jako nádoba; (I).

curupay, m. (← guar.), (svA, U): druh stromu čeledi bobovité *Leguminosae*; ► vysoký 25 m; má tvrdé červené dřevo; jeho kůra obsahuje mnoho taninu a užívá se v koželužství; (I).

curuvica, f. (← guar. *curuví*, „úloemek, kus, část“ + *-ica* španělská přípona označující zdrobnělinu), (svA, Par): drobný úloemek získávaný z drcení kamene, a potažmo z jakéhokoliv jiného pevného materiálu; (I).

cuscungo, m. (← kič. *cuscungu*), (E): druh výra; (I).

cusma, m. (← keč. *kusma*), (E, Pe.): bavlněná sukně, kterou nosí indiáni žijící v pralesích; (I).

cusubé, m. (← taíno), (Cu): suchá sladkost vyrobená maniokového škrobu, vody, cukru a někdy i vajec; (I).

cusuco, m. (← nah.); **(1)** (StřAm): pásovec ► savec řádu chudozubí *Desdentados*, s několika bočními zuby; dorůstá velikosti 30 až 50 cm; tělo je kryto krunýřem tvořeným z několika kostnatých desek pokrytých rohovitými šupinami; desky krunýře jsou pohyblivé tak že se zvíř může stočit; všechny druhy jsou typické pro Jížní Ameriku; **(2)** (S): těžký kompromis; nesnáz, obtíž; (I).

cute, m. (← lenca *tincute*), (S, H); **(1)** viz: **zopilote**; **(2)** rur. bankovka měnové honduraské jednotky v hodnotě jednoho lempíru; (I)

cuto, **ta**, (← nah. *cutuche*, „zkrácený, uříznutý, useknutý“); **(1)** adj. (S, H): bezocasý (o zvířeti); **(2)** adj., m/f. (S, H): jednoruký (o osobě); **(3)** adj. (S): velmi krátký (o oblečení); **(4)** m. (G): malá lahvička pálenky; (I).

cuy, m. (← keč.), (JižAm); morče; (I).

cuyá, m. (← cubano), (Cu): druh stromu čeledi sapodilovité *Sapotaceae*; ► vysoký až 9 m; má pevné pružné dřevo nepodléhající zkáze, malé vonné květy, ze kterých včely vyrábí med; (I).

cuzma, f. (← keč.): kabátec z vlny bez límce a bez rukávů sahající až po stehna užívaný indiány z hor v některých oblastech Ameriky; (I).

D

dajao, m. (← taíno *dahao*), (Ant): velmi běžná, jedlá, říční ryba; ► dlouhá 30 cm; má tmavý hřbet, stříbřité břicho a vidlicovitý ocas; (I).

daudá, f. (← map. *daldal*), (Ch): druh jihoamerické rostliny čeledi morušovníkovité *Moraceae*; ► se sukovitým stonkem vysokým 50 až 60 cm, mečovitými zubatými protilehlými listy po dvou, malými žlutými květy a vřetenovitým bílým aromatickým kořenem hořké chuti, který se užíval v medicíně jako protijed; (I).

descoronte, m. (← keč. *qurunta*, „kukuříčný klas“); (1) (Ch): *hovor.* vynikající, výborná kvalita; (I).

dicha², f. (← map. *dichon*, „bodat“): obecný název pro různé druhy rostlin s bodavými listy. Pěstují se v Chile; (I).

dihueñe / dihueñi, m. (← map. *dihueñ*); (1) (Ch): obecný název pro různé jedlé houby, které rostou na některých dubech, a z nichž indiáni, kvašením získávají druh *chicha* (pálenka); (I).

dinacho, m. (← map.), (Ch): viz: **pangue**; (I).

diuca, f. (← map.); pták z Chile a z Argentiny, šedobřidlicové barvy s bílým proužkem na břichu; (I).

dividivi, m. (← indígena); (1) druh stromu ze Střední Ameriky a Venezuely čeledi motýlokvěté *Papilionaceae*; ► jeho plod, který obsahuje mnoho taninu, se používá k činění kůže; jeho dřevo je velmi těžké; (2) (H, V): barvířský tanin, který se získává z kůry tohoto stromu; (I).

doca, f. (← map.): druh plazivé rostliny z Chile čeledi kosmatcovité *Aizoaceae*; ► s velkými růžovými květy; její plody jsou jedlé a slouží jako projímadlo; (I).

dóllimo, m. (← map.): malý sladkovodní měkkýš v dvouchlopňové mušli vyskytující se v Chile; (I).

dúho, m. (← car.): *zast.* nízké sedátko, ze dřeva nebo z kamene, používané indiány; (I).

E

echona, f. (← map. *ichuna*), (Ch): srp; (I).

ejote, m. (← nah. *exotl*, „zelený bob nebo fazole“); (1) (G, H, M): fazolový lusk, čerstvý je jedlý; (2) (G): velký, špatně udělaný steh; (I).

elote, m. (← nah. *élotl*); (1): nedozrálý kukuřičný klas, který se v Mexiku a jiných zemích Střední Ameriky konzumuje vařený nebo pečený; **pagar alguien los elotes**, fr. (1) (CR, G, H): být obětním beránkem, odskákat to za jiné; (I).

enchibolar, tr./prnl. (← may. *chibola*), (S, H): ohlušit, omámit, ohromit, zarazit, překvapit, zmýlit, zaměnit; (I).

entacuchar, tr./prnl. (← tarasco *tacuche*, „oblečení, šatstvo“), (M): iron. elegantně se obléci, nastrojít se; (I).

entilar, tr./prnl. (← nah. *tlilli*, „černá barva“), (H): začernit, načernit; (I).

epacina, f. (← nah. *epaxinitl*, „křížatka“ + *epatl*, „určité velmi smradlavé zvíře“ + *xihuitl*, „rostlina“), (S, H): druh trvalky čeledi líčidlovité *Phytolaccaceae*; ► charakteristická pro tropickou Ameriku; vysoká až 1,5m; má bílé nebo narůžovělé květy hvězdovitěho tvaru a suchý plod s trny; silnou vůni po česneku; odvar z kořene se používá v tradičním lékařství; (I).

epazote, m. (← nah. *epazotl* z *epatl*, „zápach“ + *tzotl*, „pot“): druh jednoleté traviny čeledi merlíkovité *Chenopodiaceae*; ► vysoký 1 m; má velmi rozvětvený a rozpraskaný stonek, podlouhlé trochu zubaté listy tmavě zelené barvy, květy nahromaděné v drobných hroznech a semínka s tupým okrajem; z listů a květů se dělá odvar; (I).

equeco, m. (← aim. *Iqiqu*, „jméno boha hojnosti“), (Pe): amulet z kosti nebo hlíny, ve formě směřící se lidské postavy s otevřenou náručí, které se přisuzuje schopnost zajistit úspěch, hojnost, nadbytek; (I).

equipal, m. (← nah. *icpalli*, „sedátko, sedadlo“), (M): druh křesla vyrobeného z propletených prutů se sedátkem a opěradlem vyrobeným z kůže nebo z palmové tkaniny; (I).

escajocote, m. (← nah. *ichcaxocotl*): silný strom ze Střední Ameriky. Má hutné dřevo. Plodí sladkokyselé ovoce menší než švestka; (I).

escamole, m. (← nah. *azcalt*, „mravenec“), (M): jedlá larva určitého mravence; (I).

escaupil, m. (← nah. *ichcatl*, „bavlna“ + *huipilli*, „košile“): kabátec vatovaný/ vyplněný bavlnou, užívaný dřívějšími Mexičany, který převzali dobyvatelé jako ochranu proti šípům; (I).

escuincle, **cla** / **escuintle**, **tla**, m/f. (← nah. *itzcuintli*, „pes bez srsti“), (M): pej. hovor. dítě; (I).

esquisuche, m. (← nah. *ezqui-xochitl*, z *izquitl*, „opražená kukuřičná zrna“ + *xochitl*, „květ“), (H); (1) druh zahradního stromu čeledi brutnákovité *Boraginaceae*; ► vysoký 8 – 10 m; má listy tmavé barvy, hrozen malých bílých vonných květů a plod červené barvy; (2) květ tohoto stromu; (I).

esquite², m. (← nah. *izquitl*), (M): pokrm z kukuřice, jejíž zrna mají tvar růžice; (I).

estafiate, m. (← nah. *iztahuyatl*, „pelyněk“), (M): určitá rostlina podobná pelyňku. (I).

F

faique, m. (← mochica *faik*), (E, Pe): druh stromu čeledi citlivkovité *Mimosaceae*; (I).

G

- galpón**, m. (← nah. *calpúlli*, „velký dům“); (1) velký jednopodlažní dům; (2) část statku (v Americe) určená otrokům; (3) (JižAm, H): velká kůlna se stěnami nebo bez nich; (I).
- gara**, m. (← kič.), (E): samec od morčete; (I).
- gato**², m. (← keč. *qhatu*, „trh, tržiště“), (Pe): venkovní trh; (I).
- genipa**, f. (← tupí): **jagua**; (I).
- guabá**, m. (← taíno); (1) (Ant): chlupatý pavouk, tmavé nebo rudé barvy, jehož bodnutí je velmi bolestivé. **ponerse alguien como un guabá**, fr. (1) (PR): rozzlobit se, rozzlobit, rozzuřit se, rozčilit se; (I).
- guabirá**, m. (← guar.), (A, B, Par): velký strom s bílým, hladkým kmenem, oválnými listy s trnem na konci a žlutým plodem o velikosti višně; (I).
- guabiyú**, m. (← guar.), (A, Par); (1) strom čeledi myrtovitě (*Myrtaceae*) s léčivými vlastnostmi. Má masité zelenočerné listy, jedlý černý plod sladké chuti o velikosti višně; (2) plod tohoto stromu; (I).
- guaca**, f. (← keč. *waca*, „bůh domu“); (1) hrobka dřívějších indiánů, hlavně z Bolívie a Peru, ve které se často nachází cenné předměty; (2) dřívější indiánská hrobka ve střední Americe a ve velké části Jižní Ameriky; (3) (JižAm, H): zakopaný nebo schovaný poklad; (4) (CR, N): soubor ukrytých předmětů; (5) (CR, Cu, H, N): jáma, do níž se ukládá k uzrání zelené ovoce; (6) (CR, Cu): velká pokladnička; (7) (Cu): našetřené peníze ukryté doma; (8) (S, Pan): hliněná nádoba se šperky nebo uměleckými předměty nacházející se v indiánských hrobkách; (9) (N): skříž; (I).
- guacal**, m. (← nah. *huacalli*, „nosítka, dřevěný postroj“); (1) (Can., Ant., Co, E, H, M, V): druh košíku nebo klece z dřevěných tyčí, která se používá na přenos kameniny, skla, ovoce atd.; (2) (StřAm): druh stromu čeledi trubačovité *Bignoniaceae*; ► s kulatými plody, jejichž oploď je dřevnaté; po rozpůlení a odstranění dužiny slouží jako nádoby; (3) (StřAm): nádoba vyrobená výše zmíněným postupem; (4) (G): malá miska; **orinar alguien fuera del guacal**, fr (1) (H): být mimo mísu, být vedle jak ta jedle; **salirse alguien del guacal**, fr. (1) (G, M): *hovor.* ztratit nit, být mimo; (I).
- guacamayo**, m. (← taíno *huacamayo*): pták z Ameriky, druh papouška; ► o velikosti slepice, nahoře s bílým a vespod černým zobákem, bílými skráněmi, krvavě červeným tělem, rozmanitě zbarvenou hrudí od modré po zelenou, velkým sytě modrým peřím na křídlech, žlutým podpažím a dlouhým červeným ocasem, s modrým peřím na okrajích; (I).
- guacamol**, m. (← nah. *ahuacamulli*), (StřAm, Cu): viz: **guacamole**; (I).
- guacamole**, m. (← nah. *ahuacamulli*); (1) (StřAm, M): hustá omáčka z nadrceného nebo nasekaného avokáda, do níž se přidává cibule, rajče a zelená chilli paprička; (2) (Cu): salát z avokáda a ananasu nakrájených na kousíčky, ochucený solí, olejem a octem. Může se přidat i jiné koření; (I).
- guacamote**, m. (← nah. *cuauhcamotli*), (M): druh manioku; (I).
- guachapelí**, m. (← amer.), (E, V): druh stromu čeledi citlivkovité *Mimosaceae*; ► podobný akácii; jeho dřevo je silné, pevné, tmavé barvy a využívá se v loděnici.
- guacharaca**, f. (← cumanagota); (1) (Co, V): druh křídciho ptáka řádu hrabaví *Galliformes*; (2) (Co, Pan): chrastítka vyrobené z tykve nebo dýně, do které se dávají kamínky; (3) (Co, Pan): *hovor.* treperenda, povídalka, drbna, klepna; (I).
- guache**, m/f., adj. (← keč. *huaccha*, „chudý, chudák“), (Co, V): *pej. hovor.* podlá, zlá osoba (lump, ničema); (I).
- guachi**, m. (← map. *huachi*), (Ch): drát ve tvaru smyčky přivázaný ke kolíku a zastrčený v zemi sloužící jako past k lovu ptáků, králíků nebo zajíců; (I).
- guachinango**, **ga**, (← nah.); (1) adj. (Cu, PR): lstivý, prohnáný, úlisný; (2) adj., m/f. (Cu): *hovor.* jednoduchá a mírného charakteru (o osobě); (3) adj. (PR): posměvačný; (4) m. (Cu, M): jedlá mořská ryba, s načervenalým tělem a ploutvemi, růžovým břichem a zády a zářivě červenými očima; (I).

guachipilín, m. (← nah. *cuahuitl*, „strom“ + *tzipitl*, „žlutý“), (S, H, N); (1) druh stromu čeledi motýlokvetě *Papilionaceae*; ► má žlutý květ, luskovitý plod a semínka světle kávové barvy; jeho dřevo je silné, pevné s tvrdým jádrem a pro svou tvrdost a voděodolnost se používá ve stavebnictví; (2) dřevo tohoto stromu;

guacho, **cha**, (← keč.); (1) adj., m/f. (JižAm): sirotek, osiřelý (o dítěti jež ztratilo matku); (2) adj., m/f. (A, B, Ch, Pe, U) sirotek (o osobě); (3) adj. (A, U): rašící, pučící bez setí (o pěstované rostlině); (4) adj., m/f. (Ch): nepoznaný otcem (o dítěti svobodné matky); (5) adj. (Ch): neúplný, lichý do počtu, osamocený; (6) adj., m/f. (Cu): *pej. hovor.* vesničan; (7) m. mládě - především kuře nebo jakékoliv ptačí mládě; (8) m. (Alb, Cuen, Guad, U): maličké dítě, děťátko; (9) m. (Pan): pokrm z vařené rýže s masem a zeleninou vypadající jako hustá polévka; (10) m. (E, Pe.): útržek lístku do loterie (část. v zdrob.); **boca de guacho**, f. (1) jednoletá bylina čeledi makovité *Papaveraceae*; ► se stonkem od 20 do 30 cm; má velmi úzké a zašpičatělé listy, květy se čtyřmi žlutými okvětními lístky v květenství malých lat a suchý plod v tobolce s mnoha semínky; zapleveluje osetá pole s písčitém podloží, která díky množství těchto květin jsou žlutě zbarvená; (I).

guaco¹, m. (← amer.); (1) druh rostliny čeledi hvězdnicovité dříve složnokvětě *Compositae*; ► se šlahounovitými popínavými stonky dorůstajícími do délky 15 až 20 m, velkými oválnými srdčitými listy, které jsou na konci zašpičatělé, bílými zvonkovými květy silné vůně způsobujícími nevolnost; typická liána tropické Ameriky; odvar z listů je považován za lék proti štípnutí jedovatých zvířat, zácpě, revmatismu a choleře; (2) noční pták vytvářející hejna ve stromech nebo na travnatých místech velkých jezer. Dorůstá délky 60 cm. Má černý zobák, žluté nohy a jeho zbarvení je obvykle bělavé nebo olovnaté s černým hřbetem, černou kapucí na hlavě a bílou dlouhou úzkou chocholkou; (3) (CR, H): druh ptáka řádu dravci *Falconiformes*; ► s černým tělem a bílým břichem; (I).

guaco², m. (← keč. *waca*, „domácí bůh“), (JižAm): předmět z keramiky nebo z jiného materiálu nacházející se v hrobech dřívějších indiánů; (I).

guaco³, **ca**, adj., m/f. (← kič. *huacu*), (E): mající zaječí pysk (o osobě); (I).

guagatear, intr (← keč. *waqa-*, „brečet“), (Ch): rozmazlovat malé děti; (I).

guagua², f. (← keč. *wáwa*); (1) (Andes): hrud' dítěte (v E jako m/f.); (2) (Pe): sladký chléb ve tvaru dítěte; (I).

guaicán, f. (← arh. antillano *waican*): (1) druh mořské ryby nadřádu kostnatí *Teleostei* a podřádu okounovití, platýsi *Acanthopterygii*; ► dorůstající délky 40 cm; má vřetenovité tělo popelavě šedé barvy s jednou hřbetní a jednou břišní ploutví, které začínají v půlce těla a vedou až k ocasu, nad hlavou je velká přísavka tvořena příčnými, chrupavčitými a pohyblivými lištami s nimiž se silně přisává k plovoucím objektům.

guaina, (← keč. *wayna*); (1) f. (A, Par): mladá žena; (2) m/f. (Ch): mladá osoba, bez zkušeností; (I).

guaiño, m. (← keč.), (B): viz: **huaiño**; (I).

guaira, f. (← keč. *guaira*, „vítr“); (1) malá hliněná pec, ve které peruánští indiáni, pomocí proudícího vzduchu, tavili minerály s obsahem stříbra; (2) *nám.* trojúhelníková plachta, která se upevňuje buď jen na ráhno nebo na ráhno a stožárovou čnělku; (3) (StřAm): indiánský dechový nástroj tvořený různými pišťalami; (I).

guitambo, (← indígena); (1) adj., m/f. (E): *hovor.* pocházející, původem z Ambata; (2) adj. patřící, vztahující se k tomuto ekvádorskému městu; (I).

guajana, f. (← indígena), (PR): rozkvetlý klas cukrové třtiny; (I).

guaje, m. (← nah. *uaxin*); (1) mladík, hoch chlapec; (2) (S, H, M): druh rostliny čeledi tykkovité *Cucurbitaceae*; ► plazivá; se zelenými srdčitými listy v trsu a s šedými chloupky na rubu, velkými žlutými květy ve tvaru zvonce a velkými plody, které jsou v době zralosti matně žluté; (3) (H, M): plod této rostliny; (4) m., adj. (H, M, N): hlupák, tupec; (5) (M): druh akácie; (I).

guajiro¹, **ra**, (← arh. antillano *guajiro*, „pán, mocný muž“), (Cu); (1) m/f. osoba žijící a pracující na venkově nebo pocházející z venkova; (2) m/f. *hovor.* osoba s venkovským chováním; (3) m/f. *hovor.* stydlivá osoba; (4) f. kubánský lidový zpěv s vesnickou tematikou; (I).

guajolote, (← nah. *huexolotl*); (1) m. (S, H, M): krocan; (2) m./ adj. (M): hlupák, blbec, tupec; (I).

guala, f. (← map. *wala*); (1) (Ch): vodní pták s plovací blánou, nazelenalým zobákem, tmavočerveným peřím a bílou hrudí; (2) (Co): pták druhu *aura2*; (I).

gualaicho, cha, adj., m/f. (← aim.), (B): nezbedný, rozpustilý, darebácký (o dítěti); (I).

gualicho, m. (*gualicho*, „jméno které indiáni *tehuelches* dávali duchu zla“); (1) (A, U) kouzla, čáry; (2) (A, U): čarovný předmět; (3) (Ch): ďábel (p. us.) ; (I).

gualve, m. (← map. *walwe*, „kukuřičné pole“); (Ch): bahnitý, bažinatý terén; (I).

guambra, m. (← kič. *huambra*), (E): chlapec, mládenec, dítě, mladík; (I).

guamo, m. (← indígena); (1) druh amerického stromu čeledi citlivkovité *Mimosaceae*; ► vysoký 8 až 10 m; má hladký tenký kmen, střídavé listy složené z oválných lístečků a bílé květy v klasech s hedvábným chmýřím; jeho plod je *guama*; pěstuje se za účelem vytvoření stínu na kávových plantážích; (2) (Cu): dechový nástroj vyráběný indiány vyluzující drsný zvuk slyšitelný na velkou vzdálenost; (I).

guampa, f. (← keč. *wákkhra*); (1) (A, U): *rur.* paroh, roh; (2) (U): *hovor.* paroháč (manželská nevěra); **clavar la guampa**, fr. (1) (U): *hovor.* zemřít, zesnout; (I).

guamúchil, m. (← nah. *cuamóchitl*), (M); (1) druh stromu čeledi bobovité *Leguminosae*; ► trnitý, silný; jeho dřevo je tvrdé a těžké; (2) jedlý plod tohoto stromu; (I).

guanábano, m. (← taíno *wanaban*); (1) druh stromu z Antil čeledi láhevnikovité někdy také anonovité *Annonaceae*; ► vysoký 6 až 8 m; má krásnou korunu, rovný kmen s hladkou tmavošedou kůrou, podlouhlé lesklé tmavozelené listy vespod bílé, velké bíložluté květy a srdcovitý plod s nazelenalou slupkou, slabými ostny, bílou dužinou velmi příjemné, nasládlé a osvěžující chuti a černými jádry; (I).

guanacaste, m. (← nah.), (CR, S, H, N) viz: **conacaste**; (I).

guanaco, m. (← keč. *wanaku*); (1) divoký přežvýkavec z jižních And; ► s výškou v kohoutku 1,3 m a o něco víc měří na délku; má malou hlavu s dlouhýma zašpičatělýma ušima, černé lesklé oči, tlamu s děleným horním pyskem, dlouhý vztyčený zahnutý krk, krátký ocas z jemných žíní, dlouhé hubené nohy s dvěma oddělenými prsty a silnými paznehty; zvíře je pokryto dlouhou lesklou, obvykle tmavohnědou někdy šedou, rezavou až bílou srstí; na hrudi a na kolenou se objevuje mozolnatá kůže jako u velbloudů; (2) (Am): hlupák, jednoduchá osoba; (3) (StřAm): vesnický neotesanec; (4) (S, H, N): osoba pocházející ze Salvadoru; (I).

guanajo, ja, (← arh. *wanašu*); (1) adj., m/f. (Cu, R): hloupý, blbý (o osobě); (2) m. (Ant): krocan; (I).

guando, m. (← keč. *wantu*), (Co, E): druh nosítek nebo trakaře; (I).

guanín, m. (← antillana), (Co, PR, RD); (1) zlato nízké hodnoty vyrobené indiány (dle dobyvatelů Ameriky); (2) šperk vyrobený indiány z tohoto kovu; (I).

guano¹, m. (← keč. *wánu*, „hnojivo“); (1) exkrementy mořských ptáků nahromaděné ve velkém množství na pobřeží a na různých ostrovech Peru a severu Chile. Užívá se jako hnojivo v zemědělství; (2) minerální hnojivo vyrobené jako imitace guana; (3) (z, sA, B, Ch, E, Pe): rozkládající se organická látka, hlavně zvířecí exkrementy; (I).

guano², m. (← taíno *miraguano*); (1) (Cu): rodové jméno palem s vysokým kulatým kmenem bez větví a listy ve tvaru vějíře. Kmen některých druhů se používá k výrobě kůlů, pilířů, atd. Listy slouží k zastřešení; (2) (Cu, RD): suché nebo dužnaté listy palem; (3) (Cu, PR): bavlněná látka z bobulí palem *guano* sloužící jako náplň do matrací; (4) (Cu): peníze; **sombrero de guano**, (Cu): klobouk vyrobený z listů palmy; (I).

guara¹, f. (← indígena), (Cu): strom podobný kaštanu; (I).

guara³, f. (← keč. *wara*, „kalhoty“), (A, Ch): šperk, ozdoba na šatech; (I).

guaraca, f. (← keč. *warak'a*), (Ch, Co, E, Pe): provaz, lano; (I).

guarache, m. (← tarasco *kuarache*), (M): druh kožených sandálů; (I).

guaragua, f. (← aim. *warawa[ra]*, „hvězda, hvězdíkový“), (B): přehnaná ozdoba, okrasa (část v pl); (I).

guaraguo, m. (← caribe); (1) druh denního dravého ptáka řádu dravci *Falconiformes* z Antil; (2) (PR): jméno různých rostlin; (I).

guaraná, f. (← amer.; *guaraní*); (1) (StřAm, B, Par): druh keře čeledi mýdelníkovité *Sapindaceae*; ► se šlahounovitými stonky dosahujícími délky 3 až 4 m, střídavými stálými

listy, bílými květy a vejčitými kapslovitými plody rozdělenými na tři oddíly s jedním černým semínkem o velikosti hrášku, z něhož se po upražení vyrábí osvěžující a protihorečnatý nápoj; (2) (StřAm, B, Par): těsto připravené ze zrn této rostliny, kakaa a tapioky; (3) (Par): bublinkový nápoj vyrobený z tohoto těsta; (I).

guarango², m. (← keč. *waranqu*); (1) (Co, E, Pe): divoce rostoucí akácie; (2) (V): viz: **dividivi**; (I).

guaraní, (← guar. *abá guariní*, „válečník“); (1) adj., m/f. příslušník z kmene rozprostírajícího se od Amazonky po Río de la Plata; (2) adj. patřící, vztahující se k tomuto kmeni; (3) m. jazyk, kterým se dnes mluví v Paraguay a pohraničních oblastech, především v argentinské provincii Corrientes; (4) m. měnová jednotka Paraguaye; (I).

guarapo, m. (← keč.), (Am); (1) vymačkaná šťáva ze sladké třtiny, ze které se vypařováním získává cukr; (2) kvašený nápoj vyrobený z této šťavy; **enfriarsele a alguien el guarapo**, fr. (1) (V): *hovor.* polekat se, poděsit, zastrašit; (I).

guaricha, f. (← *cumanagota*); (1) (Co, E): žena, která má ve zvyku doprovázet vojáky na pochodech a v táborech (markytánka); (2) (Pan): petrolejová lampička; (3) (V): mladá svobodná indiánka; (I).

guarimán, m. (← car.); (1) druh amerického stromu čeledi šácholanovité *Magnoliaceae*; ► s rozvětveným kmenem vysokým 6 až 8 m, otevřenou korunou, podlouhlými odolnými a kožovitými listy; bílými řapíkatými okoličnatými květy a bobulovitým plodem s mnoha zrníčky s masitým bílkem; kůra velmi aromatické vůně a chuti podobající se skořici na povrchu je popelavá a uvnitř rezavá; využívá se v medicíně i jako koření; (2) plod tohoto stromu; (I).

guaro¹, m. (← amer.): druh malého velmi povídavého papouška o něco většího než *el perico*; (I).

guasa, f. (← car.); (1) *hovor.* žert, vtip; (2) *hovor.* nedůvtip, neduchaplnost, obtížnost, dotěrnost; (3) (Cu, V): jedlá mořská ryba stejné čeledi jako morio, cerna; ► s robustním téměř kulatým tělem, šedozelené barvy s černými kulatými tečkami a tmavými, příčnými pruhy; dorůstá do délky více než 2 m a váží kolem 200 kg. vyskytuje se na obou pobřežích tropické Ameriky; (4) (S): povyk, kravál nebo hlučná povrchní konverzace; **estar de guasa**, fr. (1) *hovor.* vtipkovat, žertovat, mluvit v žertu; (I).

guasanga, f. (← car.), (StřAm, Co, Cu): pokřik, povyk; (I).

guasasa, f. (← car.), (Cu): malá muška, žijící v rojích na vlhkých a stinných místech; (I).

guasca, f. (← keč. *waskha*); (1) (JižAm, PR, RD): ohlávka z kůže, provaz nebo lano sloužící jako uzda, otěž, oprat' nebo jako bič; (2) (Co): travina čeledi hvězdnicovité dříve složnokvěté *Compositae*; ► užívaná k navonění, okoření paprikové omáčky; (3) (Pan, U): pyj, penis; (I).

guásima, f. (← taíno *guasuma*), (Ant, Co): viz: **caulote**; **guásima cereza**, (1) (Cu): strom; ► vysoký až 6 m; má hodně listnatou korunu, zašpičatělé, zubaté listy, bílé květy a kulaté jedlé plody bílé a růžové barvy; (I).

guaso, sa, (← amer.); (1) adj. (A, B, E, Par, Pe, U): nezdvořilý, neslušný; (2) adj. (Ch): stydlivý, ostýchavý; (3) m/f. vesničan z Chile; (4) m/f. (Ch): osoba, které chybí sociální chování, nezvyklá na život ve velkých městech; (I).

guata², f. (← mapuche *huata*), (NO A, B, Ch, E, Pe): *hovor.* břicho; (I).

guate¹, m. (← nah. *ohuatl* „nezralé kukuřičné stéblo“); (1) (CR, H, N): kukuřice určená ke krmení. Velmi hustě se vysévá a proto nemá plod; (2) (H) velmi jemný trn listu cukrové třtiny, jiných travin nebo také rostliny *pitahaya*; **guate pajarito**, m. (1) (V): cizopasná rostlina čeledi ochmetovité (*Loranthaceae*); (I).

guateque, m. (← car.); (1) domácí slavnost, obecně mladých lidí, na které se jí a tančí; (2) *hovor.* legrace, mejdan, flám; (3) (Cu): vesnická slavnost, kde se tancuje a zpívá; (I).

guate², **ta**, (← nah., *cuate*); (1) adj., m/f. (S, H): blíženecký, dvojnický; (2) adj. (S): představuje se v páru (o osobě); (I).

guatiní, m. (← indígena), (Cu): šplhavý pták; ► o velikosti 20 cm, s černým kovově lesklým jemným hedvábným peřím, modrou hlavou, zeleným hřbetem, popelavou hrudí, bíle skvrnitými křídly, bronzovým ocasem a červeným břichem; žije samotářsky v lesích na ostrově Cuba; snadno ulovitelný; jeho maso je jedlé; (I).

guato¹, m. (← keč. *watu*, „provaz, lano“), (B): tkanice, šněrovaldo; (I).

guatusa, f. (← nah. *cuauhtozan*, „horská krysa“), (StřAm, Co, E): americký, ploskochodý masožravý savec; ► s podlouhlou hlavou, úzkým čenichem s velmi vystouplým a zašpičatělým nosem, krátkýma zakulacenýma ušima a dlouhou hustou srstí; má silné zahnuté drápy sloužící ke šplhání po stromech; (I).

guayaba, f. (← arh.); (1) plod kvajavy; ► je oválného tvaru, o velikosti střední hrušky; různobarevný, víceméně sladký s dužinou plnou malých semínek; (2) kompot nebo džem, který se vyrábí z tohoto ovoce; (3) (Am): *hovor.* lež, tlach, žvást; (4) (S): paměť, schopnost si pamatovat; (I).

guayaca, f. (← keč. *wayákka*, „kapsa“), (A); (1) *rur.* malá taštička sloužící k uschování peněz nebo pomůcek na kouření; (2) předmět, kterému se připisují nadpřirozené síly, chránící před škodami, poškozením; (I).

guayacán, m. (← taíno *waiacan*); (1) druh stromu tropické Ameriky čeledi *kacibovité Zygothaceae*; ► vysoký 12 m; s velkým zakrouceným rozvětveným kmenem, tvrdou silnou nahnědlou kůrou, odolnými oválnými párovými listy, květy ve svazečku s modrobílými okvětními lístky a kapslovitým masitým plodem rozděleným do několika částí vždy s jedním semínkem; (2) velmi tvrdé dřevo tohoto stromu černožluté barvy; (I).

guayo¹, m. (← map.), (Ch): druh stromu čeledi *ružovité Rosaceae*; ► má tvrdé a zbarvené dřevo; (I).

guayuco, m. (← *cumanagota*), (Co, Pan, V): sukénka užívaná indiány v Americe; (I).

guazalo, m. (← nah. *quauhzalan*, „uprostřed stromů, mezi stromy“ z *cuauhtl*, „strom“ + *tzalan*, „uprostřed, mezi“), (H): obecný název dvou druhů amerických vačnatců; ► čenich s dlouhými hmatovými chlupy na horním pysku, velké zakulacené uši, prodloužený ohebný trup se silnými končetinami ukončený dlouhým, chápavým otáčivým ocasem; má dlouhou jemnou srst v zlatavých odstínech na hřbetě a žlutooranžovou na břichu; jeho maso je jedlé; **guazalo dorado**, m. (H): vačnatec; ► dlouhý 64 cm z čehož 38 cm připadá na chápavý otáčivý ocas; má kuželovitou hlavu s tmavým pruhem procházejícím mezi očima a protilehlý palec umožňující šplhání po stromech; srst je kávové barvy; (I).

guazubirá, m. (← guar.), (A, U): parohaté zvíře; ► vysoký 70 cm; tmavokaštanové barvy; žije ukrytý v hustých horských lesích; samec mívá malé zašpičatělé parohy rostoucí vertikálně, které se nevětví; (I).

güegüecho, m. (← nah. *veveyotl*, „stárí“); (1) (S): struma ► každé viditelné zvětšení štítné žlázy; (2) (S): krocan; (3) (H): dvojité brada, lalok, podbradek; (I).

güero², **ra**, (← indígena), (M): světlovlasý, blondatý (o osobě); (I).

guillatún, m. (← map. *ñillatún*, „prosít, žádat, požadovat“), (A, Ch): mezi *mapuches*, obřad, při kterém prosí božstvo o déšť nebo bezvětrí; (I).

güincha, f. (← keč.), (B): měřicí pásmo; (I).

güipe, m. (← nah.), (H): kožený bič; (I).

güira, f. (← antillana *hibuera*, *higüera*), (Ant); (1) druh tropického stromu čeledi *trubačovité Bignoniaceae*; ► vysoký 4 až 5 m, se zkrouceným kmenem a jasnou korunou; má velké přisedlé srdčité protilehlé listy, bělavé zapáchající květy, kulatý nebo podlouhlý plod různých velikostí, s bělavou tvrdou kůrou a bílou dužinou s černými semínky; z rozpůleného plodu vesničané vyrábí mísy, talíře, umyvadla, atd. (2) plod tohoto stromu; (I).

güiro¹, m. (← taíno); (1) (StřAm, Ant, Co, M): rostlina, jejíž plod je tykev s tvrdou kůrou žluté barvy; (2) (Ant, CR, M): lidový hudební nástroj, který má jako pouzdro tykev z *güira*; (I).

H

- haravico**, m. (← keč. *harawikuq*, „básník“), (B, Pe): básník u Inků; (I).
- henequén**, m. (← may.): druh rostliny čeledi amarylkovité *Amaryllidaceae*; (I).
- hibuero**, m. (← arh. antillano): strom čeledi trubačovité *Bignoniaceae*; ► druh stromu *güira*, s plodem podobným tykvi; (I)
- hicaco**, m (← taína); **(1)** druh stromu čeledi tropické mandloňovité *Chrysobalanaceae*; ► vysoký 3 až 4 m; s mnoha větvemi; má střídavé oválné kožovité žilnaté velmi tupé listy, květy s pěti bělavými korunními plátky a peckovitý plod podobný tvarem, velikostí a barvou ryngli; roste na Antilách. **(2)** plod tohoto stromu; (I).
- hicotea**, f. (← taíno): druh želvovitého plaza čeledi emydovité *Emydidae*; ► chová se v Americe; dosahuje délky 30 cm; je jedlý; (I).
- hoatzin**, m. (← nah. *huatzin*, „bažant“), (M): tropický pták s chocholkou o něco menší než bažant, tmavě hnědé barvy s lesklými odstíny zelené; (I).
- hobo**, m. (← car.), (Ant): druh amerického stromu čeledi ledvinovnickovité *Anacardiaceae*; ► se střídavými listy složenými z lichého počtu oválných zašpičatělých lesklých lístečků, oboupohlavními květy v květenství lata a žlutým plodem podobným švestce; (I).
- huacatay**, m. (← keč. *wakátay*): druh americké máty, užívané jako koření v některých pokrmech; (I).
- huacho**¹, m. (← kič. *huachu*, „brázda“), (E): pluhem vyoraná brázda; (I).
- huacho**², (← kič. *huagchu*, „samotářský, osamocený“), (E): *hovor.* desetina lístku v loterii (část ve zdrob.); (I).
- huaco**, m. (← keč. *waku*), (JižAm): viz: **guaco2**; (I).
- huaico**, m. (← keč. *wayq'u*), (Pe): masa zeminy uvolňující se při přívalových deštích z And, způsobující rozvodnění řek; (I).
- huaiño**, m. (← keč. *waynu*), (Pe): viz: **huaiño**; (I).
- huaiño**, m. (← keč.), (B); **(1)** lidový tanec z oblasti And; **(2)** hudba doprovázející tento tanec; (I).
- huairuro**, m. (← keč. *wayrúru*); **(1)** druh rostliny z Perů čeledi bobovité *Leguminosae*; ► plody v lusku; nejedlá semínka červené a černé barvy se používají jako ozdoba nebo jako amulet; **(2)** semínko této rostliny; (I).
- huallica**, f. (← kič.), (E): náhrdelník; (I).
- huango**, m. (← kič. *huangu*, „cop“); **(1)** cop, který nosí indiánské ženy ekvádorského pohoří a v některých případech také muži jako rozlišující znak jejich kultury; **(2)** (E): pletenec, spletený svazek česneku nebo cibule; (I).
- huapango**, m. (← nah. *huapantli*, „kuchyňské prkénko“ + *pantli*, „řada“ + *co*, „v“, (M); **(1)** rytmičtý tanec, který se provádí dupáním, občas na dřevěném pódiu; **(2)** hudba a zpěv doprovázející tento tanec; (I).
- huasca**, f. (← keč.), (JižAm): laso, bič, šňůra; (I).
- huautli**, m. (← nah. *huautli*), (M): merlík *Chenopodium* (rostlina čeledi merlíkovité *Chenopodiaceae*); (I).
- huauzontle / huazontle**, m. (← nah. *huauzontli*, „merlík jako vlasy“; z *huautli*, „merlík“ + *tzontli*, „vlasy“), (M) druh rostliny čeledi merlíkovité *Chenopodiaceae* s malými jedlými květy; (I).
- huehuenche**, m. (← nah. *huehuetzin*, „stařeček“), (M): starší člověk, řídící tance na vesnických slavnostech; (I).
- huemul**, m. (← map.); **(1)** parohaté zvíře z jižních And; ► má mohutné tělo, velmi krátký ocas a mírně rozšířené uši; jeho srst je krátká drsná hnědé barvy, vnitřní strana ocasu bílá; žije ve stepích a otevřených lesích; (I).
- hueste**², adj. (← nah. *cuehtic*, „semletý, rozdrcený, hnětený“), (H); **(1)** dobře semletý, pomletý; **(2)** uhnětené těsto připravené na pečení placek (o těstu z kukuřice); (I).
- huillín**, m. (← map. *williñ*): druh vydry z Chile; (I).
- huilo, la**, adj., m/f. (← nah. *huila*, „zmrzačený“), (M): zmrzačený, mrzák (o osobě); (I).

hnilota, f. (← nah. *huilotl*, „holub, holubice“), (M): viz: **huiltota**; (I).

huiltota, f. (← nah. *huilotl*, „holub, holubice“), (H): druh divokého ptáka čeledi holubovití *Columbidae*; ►; má malou úzkou hlavu, jemný zobák a dlouhý zašpičatělý kormidlující ocas na koncích bílé barvy; jeho peří je kávově šedé; žije od jihu Kanady až po Panamu a Velké Antily; (I).

huincha, f. (← keč.), (B, Ch, Pe): stuha, páska z vlny nebo z bavlny; (I).

huingán, m. (← map.): druh chilského keře čeledi ledvinovnickovité *Anacardiaceae*; ► má malé bílé květy v hroznech a černé plody o průměru 4 mm; (I).

huipil, m. (← nah. *huipilli*); (1) (S, G, H, M): druh zdobené halenky, která je součástí indiánských obleků; (2) (S): spodnička nebo sukně indiánských žen; (I).

huiró¹, m. (← keč. *wiru*, „sladké kukuřičné stéblo“), (B): zelený kukuřičný stonek; (I).

huisache, m. (← nah. *huixachi*, „trnitý“ z *huitztli*, „trn, bodlák“ + *ixachi*, „hojný“), (S, M): druh stromu čeledi citlivkovité *Mimosaceae*; ► s trnitými větvemi; plod tohoto stromu obsahuje tanin, ze kterého se připravuje barva, inkoust; (I).

huisquil, m. (← nah. *huitztli*, „trn“ + *quilitl*, „tráva, bylina“), (StřAm, M) viz: **chayote** (plod); (I).

huisquilete, m. (← nah. *huitztli*, „trn, bodlák“ + *quilitl*, „quelite – společný název pro jedlé divoce rostoucí rostliny; čajot“), (H): druh jedlé rostliny čeledi laskavcovité *Amaranthaceae*; ► vysoká až 50 cm; má velmi malé květy; v tradiční medicíně se na zanícená místa přikládají obklady z teplých listů; (I).

hule, m. (← nah. *ulli*), (1) kaučuk, guma; (2) látka natřená olejem a nalakovaná na jedné straně; díky své nepropustnosti má různá využití; (3) (M): název různých stromů, ze kterých se získává kaučuk; **haber hule**, fr. (1) zranění nebo smrt nějakého toreadora nebo pikadora (v byčích zápasech); **palo de hule**, m. (1) jeden ze stromů produkujících kaučuk; (I).

humita, f. (← keč. *humint'a*); (1) (A, B, Ch, E, Pe, U.): kreolské jídlo připravené z kukuřičného těsta, do kterého se přidává předem osmažená cibule, rajčata a pomletá červená paprika. Podává se v malých zabalených kukuřičných listech obalených v těstě nebo na způsob zákusku; (2) (Ch) určitý pokrm připravený z nedozrálé kukuřice; (3) (Ch): motýlek (mužský doplněk); (I).

hunche, m. (← chibcha *unchil*, „otruby“), (Co): slupka kukuřice a jiných cereálií; (I).

huracán, m. (← taíno); (1) hurikán, tornádo vznikající v tropických oblastech; (2) vítr mimořádné síly; (3) příhoda nebo událost způsobující destrukce či velké škody; (4) prudká, bouřlivá osoba; **ojo del huracán**, m. (1) oko hurikánu; (2) centrum konfliktní situace; (I).

hutía, f. (← arh.): hlodavec; ► s hustou jemnou plavou srstí a tmavším hřbetem; existuje několik druhů; hojně se vyskytuje na Antilách; je jedlý; (I).

I

- icaco**, m. (← taíno): viz: **hicaco** (tropický plod); (I).
- icho**, m. (← keč. *ichu*, „sláma, stéblo slámy, travina“): travina rostoucí na studené andské neúrodné náhorní plošině; (I).
- ichu**, m. (← keč.), (Ch, Pe): viz: **icho**; (I).
- iguana**, f. (← arh. antillano); (1) rodové jméno několika plazů podobných ještěrce; ► mají na konci vykrojený nevyvrstřovací jazyk a zuby vložené na vnitřní ploše dolní čelisti; obecně jsou opatřeni lalokem a bodlinatým hřebínkem po celém hřbetě; některé druhy dosahují délky až 1 m; Jsou charakterističtí pro Jižní Ameriku; maso a vejce jsou jedlá; (2) (H): příležitostná práce, práce navíc, mimořádná práce; (I).
- ijillo**, m. (← „*ihiotl* nebo *ihiyotl*“, „pach, výpar z těla“); (1) (S): výpar, uvolňující se z lidských mrtvol; (2) (H): v tradiční medicíně vesničanů jde o nemoc z výparů vydávaných tělem nebožtíka, kterou onemocní oslabení lidé, během bdění u mrtvého; (I).
- imbunche**, m. (← map.), (Ch); (1) v lidové tradici - znetvořený čaroděj, který má hlavu otočenou vzad a chodí po jedné noze, protože tu druhou má připevněnou k šíji. Věřilo se, že kradl děti a ucpával jim všechny přirozené otvory na těle a přetvářel je na ošklivé tlusté děti, jejichž mise spočívala v hlídání schovaných pokladů; (2) v lidové tradici - čaroděj nebo netvor, který ubližoval dětem; (3) čarodějnictví, učarování, uhranutí; (I).
- imilla**, f. (← aim.), (B): mladé indiánské děvče; (I).
- inga**, (← keč. *inca*); (1) m. druh stromu čeledi citlivkovité *Mimosaceae* rostoucí v tropických oblastech Ameriky; ► podobný stromu *timbó*, ale o něco menší; jeho dřevo je těžké velmi podobné ořechovému dřevu; (2) m. *ant.* vládce v říši Inků; (3) m. *ant.* dřívější měna v Peru; (4) f. pyrit, kyz železný; **piedra inga**, f. (1): pyrit, kyz železný; (I).
- ingón, na**, adj. (← keč. *inga*, toto z *inqa*, „svrchovaný, nejvyšší“), (E): o indiánech ze Sierry žijících na vesnici, kteří nemluví dobře španělsky; (I).
- inti**, m. (← keč. *Inti*, „Slunce, bůh Inků“), (Pe): ménová jednotka Peru v letech 1985 – 1990; (I).
- ipecacuana**, f. (← tupí); (1) druh keřovité rostliny čeledi mořenovitě *Rubiaceae*; ► má šlahounovitý stonek, oválné a podlouhlé listy na povrchu hladké a na rubu mírně ochlupené, malé bílé květy v kytičce, bobulovitý oválný plod s dvěma hrbatými spojenými jádry a válcový, zakroucený kořen o průměru 1 cm plný vyčnívajících, málo oddělených prstýnků; typická pro Jižní Ameriku; má velké využití v medicíně jako dávidlo, žaludeční likér, projímadlo a prostředek na pocení; (2) kořen této rostliny; **ipecacuana de las Antillas**, f. (1) keř čeledi klejichovité *Asclepiadaceae*; ► s podlouhlými hladkými listy a květy barvy šafránu; jeho kořen se užívá jako dávidlo; (2) kořen této rostliny; (I).
- ipsi**, m. (← aim. *ispi*), (B): malá jedlá ryba z jezera Titicaca; (I).
- irayol**, m. (← indígena), (S, H): viz: **jagua**; (I).
- irupé**, m. (← guar.), (A): leknín *victoria regia*; ► rostlina čeledi leknínovitě *Nymphaeaceae*; (I).
- isoca**, f. (← guar. *isóg*, „červ“), (A, U): larva různých motýlů. Jsou velmi škodlivé pro zemědělství; (I).
- itacate**, m. (← nah. *itacatl*, „zásoba, zásobování, batoh“), (M): zásoba jídla, zásobování jídlem; (I).
- itapuense**, (← guar. Itapua); (1) adj., m/f., pocházející z Itapúa; (2) adj. patřící, vztahující se k této části Paraguaye; (I).
- izote**, m. (← nah. *iczotl*): druh palmy Střední Ameriky čeledi liliovité *Liliaceae*; ► vysoký 4 m; se silnými mečovými pichlavými listy ve tvaru vějíře, bílými květy velmi pronikavé vůně, které se konzumují konzervované; ve Španělsku se pěstuje v zahradách; (I).

J

- jaba**, f. (← car.); **(1)** (Am): bedna pro přepravu lahví, kameniny nebo jiných křehkých předmětů; **(2)** (Cu): druh koše vyrobený z rákosu; **(3)** (Cu): ruční látková nebo plastová taška, sáček, atd.; **(4)** (Cu): tmavá skvrna v oblasti beder, se kterou se rodí některé děti; (I).
- jabí²**, m. (← amer.): druh stromu tropických oblastí Ameriky čeledi motýlokvěté *Papilionaceae*; ► s hladkým kmenem vysokým až 6 m; je hojně rozvětvený s listy složenými z oválných lesklých lístků; má malé visící květy v tmavofialovém okvěti, plod v úzkých pouzdrech s elipsovitými semínky; rezavé tvrdé a velmi kompaktní voděodolné dřevo je cenným artiklem v loďařském průmyslu; (I).
- jaborandi**, m. (← tupí *jaborandi*): druh stromu, původem z Brazílie, čeledi routovité *Rutaceae*; ► nízkého vrstvy; s listy složenými ze 6 až 9 lístků, květy v úzkých a dlouhých hroznech, kapslovitými plody složenými z pěti částí; listy se chutí a vůní podobají listům pomerančovníku; odvar podporuje slinění a pocení; (I).
- jacal**, m. (← nah. *xacalli*), (H, M): druh chýše, chatrče; (I).
- jacarandá**, m. (← guar. *yacarandá*): druh mohutného amerického dekoračního stromu čeledi trubačovité *Bignoniaceae*; ► s opadavým listím a trubkovými modrofialovými květy; (I).
- jachalí**, m. (← amer.): druh stromu tropických oblastí Ameriky čeledi láhevnikovité někdy také anonovité *Annonaceae*; ► s hladkým kmenem vysokým 6 až 7 m, kulatou kurunou a hojně olistěnými větvemi; má silné střídavé podlouhlé a lesklé listy, bílé květy, oválný peckovitý aromatický a chutný plod se žlutou slupkou rozdělenou na čtyřúhelníkové šupiny; jeho dřevo je tvrdé a velmi cenným artiklem v uměleckém truhlářství, nábytkářství; (I).
- jagua**, f. (← nahua *xahualli*); **(1)** druh stromu tropických oblastí Ameriky čeledi mořenovité *Rubiaceae*; ► s rovným kmenem vysokým 10 až 12 m, šedou kůrou, dlouhými téměř vodorovnými větvemi, velkými podlouhlými žilnatými protilehlými listy světlezelené barvy, vonnými bílými nebo nažloutlými visícími květy v květní koruně, peckovitým plodem velikosti husího vejce s popelavou slupkou a bělavou sladkokyselou dužinou s množstvím malých tvrdých a černých semínek; má pevné pružné dřevo žlutorezavé barvy; **(2)** plod tohoto stromu; (I).
- jalacate**, m (← nah. *xalli*, „písek“ + *acatl*, „stéblo, třtina, rákos“), (H); **(1)** travina čeledi hvězdicovité dřívě složnokvěté *Compositae*; ► s žlutooranžovými květy; odvar z listů se v tradiční medicíně používá jako lék proti horečce; **(2)** rozvětvená travina se žlutými květy dorůstající do výšky 1 m; (I).
- jate**, m. (← indígena), (H); **(1)**: malý šváb; **(2)** druh aromatické traviny čeledi pepřovníkovité *Piperaceae*; ► s jedlými purpurově skvrnitými stonky, střídavými trochu masitými zašpičatělými listy a malými květy v klasu; vyskytuje se od Guatemaly po sever Jižní Ameriky; odvar z listů se užívá v tradiční medicíně; (I).
- jején**, m. (← arh. *xixén*): moskyt ► blanokřídlý hmyz, menší než komár způsobující dráždivé bodnutí; hojně se vyskytuje na plážích souostroví Antily a v dalších oblastech Ameriky; (I).
- jicama**, f. (← nah. *xicamatl*), (Cu, E, S, H, M): jedlá tvrdá křehká šťavnatá bílá hlíza s léčivými účinky, větší než cibule, podobného tvaru. Konzumuje se okořeněná se solí a citrónem; (I).
- jicaque**, (← nah.); **(1)** adj., m/f. příslušník indánského kmene Střední Ameriky žijící v okrese Yoro a v Montaña de la Flor kraje Francisco Morazán v Hondurasu; **(2)** adj. patřící, vztahující se k těmto indiánům *tolupanes* (viz: **tolupán**); **(3)** m. jazyk těchto indiánů *tolupanes*; **(2)** adj. (S, H): rur. nespolečenský, plachý, samotářský, uzavřený a málo společenský (o osobě); (I).
- jicara**, f. (← nah. *xicalli*, „nádoba vyrobená z kůry plodu *güira*“); **(1)** malá nádoba vyrobená obvykle z kameniny, která se používá se k pití čokolády; **(2)** (Am): malá dřevěná nádoba obvykle vyrobená z kůry plodu *güira*, rovněž určená k pití čokolády; **(3)** (StřAm, M): plod divenice; **(4)** (S, N): lidská hlava; (I).
- jicote**, m. (← nah. *xicotli*); **(1)** (StřAm, M): velká vos s černým tělem a žlutým zadečkem, který je vybavený žihadlem způsobujícím bolestivá bodnutí; **(2)** (H, N): hnízdo těchto vos; (I).
- jigüe**, (← indígena); **(1)** adj., m/f. (H): *hovor.* černocho, černošský; **(2)** adj., m/f. (H): málo inteligentní, pomalý, zpožděný (o osobě); **(3)** m. (Cu): druh stromu čeledi motýlokvěté

Papilionaceae; ► vysoký; s malými vonnými bílými nebo žlutými květy; zploštělým oválným lysým luskem; má tvrdé těžké a kompaktní dřevo žlutohnědé nebo vínově červené barvy; (4) m. (Cu): v lidové venkovské tradici – zakrslý mužík, trpaslík objevující se v řekách; (I).

jilote, m. (← nah. *xilotl*, „vlasy“); (1) (StřAm, M): nezralý kukuřičný klas; (2) (M): svazek vláken kukuřičného klasu; (I).

jimar, tr. (← nah. *xima*, „obdělávat, opracovat, obrousit, ohladit“); (1) (M): opracovat a pálit listy agáve na výrobu meskalu (kořalka z agáve); (2) (M): opracovat vnější skořápku kokosového ořechu; (I).

jiné, m. (← chibcha *jine*), (Co): rur. kámen tvořící třikamenné ohniště; (I).

jinicuil, m. (← nah.), (M): plod stromu *guamo*; (I).

jinicuile, m. (← nah. *xioquahuil*, „leprozní strom“), (H): druh stromu tropické Ameriky; ► vysoký až 30 m; kůra má ve stáří kávovou nebo červenou barvu a lehce se odděluje; vydává vůni benzínu; obecně se užívá jako živý plot a jeho pryskyřice se používá k výrobě zápalek; odvar z kůry má rozmanité využití v tradiční medicíně; (I).

jiole, m. (← nah. *xiotl*), (S, H, M): lišej (kožní onemocnění); (I).

jiquilete, m. (← nah. *xiuhquilitl*, „zelené travina“): druh rostliny čeledi motýlokvěté *Papilionaceae*; ► stejného rodu jako indigovník, běžně se vyskytující na Antilách; s rozvětvenými stonky vysokými 80 až 90 cm, listy složenými z lichého počtu celokrajných oválných světlezelených lístků s dlouhým řapíkem, žlutými květy a plody v úzkých zakřivených asi 6 až 8 cm dlouhých pouzdrech s několika černými semínky o něco většími než čočka; (I).

jiquillite, m. (← nah. *xiuhquilitl* z *xihuit*, „zelený“ + *quilitl*, „quelite – společný název pro jedlé divoce rostoucí rostliny; čajot“), (S, H): druh trvalého keře čeledi motýlokvěté *Papilionaceae*; ► s rovným stonkem, složenými listy, načervenalými květy v klasu nebo hrozu a plodem v klenutém pouzdře s lesklými velmi tvrdými tmavohnědými zelenými a někdy šedými semínky; (I).

jitomate, m. (← nah. *xictli*, „pupek“ + *tomatl*, „rajče“), (M): rajče (plod); (I).

jocón, m. (← nah.), (H): hustě rostoucí rákos; ► vysoký až 8 m; roste na vlhkých místech; využívá se při výstavbě stěn chatrčí a k výrobě píšťal nebo nástrojů k oživení ohně (dmýchadel); (I).

jocoque, m. (← nahua *xococ*, „kyselý“), (M): potravinářský produkt z kyselého mléka podobný jogurtu; (I).

jocote, (← nah. *xocotl*, „ovoce“); (1) m. (CR, G, H, M, N): druh stromu čeledi ledvinovnickovité *Anacardiaceae*; (2) m. (CR, G, H, M, N): jedlý plod tohoto stromu, oválného tvaru červené nebo purpurové a někdy žluté barvy velikosti 3 a 3,5 cm; (3) m. (CR): *hovor.* prst u nohy; **jocote**, interj. (1) (N): citoslovce vyjadřující odpor, nechut, nepříjemnost; (I).

jora, f. (← keč. *shura*), (JižAm): viz: **sora**; (I).

juanacastle, m. (← nah. *cuauhnacaztli*), (M): viz: **conacaste**; (I).

juco, ca, adj. (← nah. *xococ*, „kyselý, trpký, hořký“); (1) (S, H): zkažený a zapáchající (o jídle, o potravině); (2) (S, H): špinavý, zašpiněný (o věci); (3) (S, H): ušpiněný, zašpiněný (o osobě); (4) (S, H): velmi obtížný, komplikovaný (o problému, věci); (5) (S): starý, opotřebovaný (o předmětu); (I).

jumil, m. (← nah. *xomitl*), (M): hmyz, který se jí sušený a pražený; (I).

juta, f. (← amer.): vodní pták typu husy domácí chovaný indiány z Quita; (I).

K

kaaguaseño, ña, (← guar. *Ka'aguasu*); (1) adj., m/f. pocházející z Kaaguasú; (2) adj. patřící vztahující se k této části Paraguaye; (I).

kaakupeño, ña, (← guar. *Ka'akupe*); (1) adj., m/f. pocházející z Kaakupé; (2) adj. patřící, vztahující se k tomuto městu (hlavní město části Kordiller v Paraguay); (I).

kaasapeño, ña, (← guar. *Ka'asapa*); (1) adj., m/f. pocházející z Kaasapá; (2) adj. patřící, vztahující se k tomuto městu v Paraguay nebo jeho části; (I).

kanindeyuense, (← guar. *Kanindeju*); (1) adj., m/f. pocházející z Kanindeyú; (2) adj. patřící, vztahující se k této části Paraguaye; (I).

kodzito, m. (← may. *kodz*, *kotz* a *-ito3*), (M): kukuřičná placka, která se plní; (I).

L

- lagua**, f. (← aim. *lawa*), (B): hustá polévka připravená z kukuřičné, pšeničné mouky nebo mouky jiných cereálií; (I).
- laicho**, m. (← kič. *laichu*), (E): výraz užívaný indiány s cílem urazit nebo napadnout bělocha či mestice; (I).
- lampa**, f. (← aim. *lampa*), (B, Ch, E, Pe): motyka, motyčka; (I).
- lancha**³, f. (← kič. *lancha*), (E): houba/plíseň škodlivá pro některé rostliny, speciálně pro brambory; (I).
- laque**, m. (← map.); (1) (B): kyj, obušek, hůl, klacek; (2) (Ch): druh palice, obušku ze železa nebo ze dřeva potaženého železem; (I).
- laucha**, f. (← map. *laucha* nebo *llaucha*); (1) (A, B, Ch, Par, U): myš (hlodavec); (2) (A) *hovor.* vychytralec, lišák, lstivá osoba; (I).
- lepassil**, m. (← lenca *lepa*, „tigre“ + *sil*), (H.): jaguarundi ► šelma čeledi kočkovité *Felidae*; (I).
- lingue**, m. (← map. *lije*); (1) druh vysokého listnatého chilského stromu čeledi vavřínovité *Lauraceae*; ► má hladkou kůru popelavé barvy; jeho dřevo je pružné vláknité s dlouhou životností; používá se k výrobě trámů a nábytku; kůra je velmi používána při činění kůží; (2) kůra tohoto stromu; (I).
- lislique**, (← lenca); (1) m. (H): druh amerického stěhovavého ptáka (dravec); ► velikosti 28 cm; má malé hubené tělo s dlouhým ocasem a křídly; ocas a hlava jsou červené, peří na zádech je červené s černými pruhy a hrud' bílá přecházející do žluta. (2) adj. (S): hubený, slabý (o osobě); (I).
- litre**, m. (← map. *lithe*, „strom špatného stínu“); (1) druh chilského stromu čeledi ledvinovnikovité *Anacardiaceae*; ► s celokrajnými listy, žlutými květy v květenství lata, malými sladkými plody, ze kterých se vyrábí chicha (pálenka); jeho dřevo je velmi tvrdé a využívá se na výrobu dřevěných zubů mlýnských kol a na osy vozů; jeho stín nebo kontakt s větvemi způsobují vyrážku, hlavně u žen a dětí; (2) (Ch): *hovor.* nemoc způsobená stínem tohoto stromu; (I).
- llajua**, f. (← keč.), (B): omáčka z papriky, rajčat a koření; (I).
- llama**², f/m. (← keč.): přežvýkavec; ► domácí druh lamy huanaco; odlišuje se od ní velikostí (o něco menší); má 1 metr v kohoutku a přibližně stejnou délku; je typický pro Jižní Ameriku; (I).
- llanca**, f. (← keč.), (Ch); (1) měděný minerál zelenomodré barvy; (2) malé kamínky tohoto minerálu nebo jemu podobné užívané indiány *mapuches* na náhrdelníky a jako ozdobu na šaty; (I).
- llanque**, m. (← keč. *llanqui*), (Pe): viz: **ojota**; (I).
- llapa**, f. (← keč. *yapa*); (1) (JižAm): přídavek, přívazek; (I).
- llapingacho**, m. (← kič), (E): bramborová placka se sýrem; (I).
- llaulláu**, m. (← map.): jedlá chilská houba rostoucí se na stromech. Užívá se při výrobě určitého druhu kukuřičné pálenky *chacha*; (I).
- lliclla**, f. (← keč. *lliklla*), (szA, B, E, Pe): nápadné indiánské pončo, pelerína, kterou si ženy přikrývají ramena a záda. Má odlišnou barvu od sukně; (I).
- llicta**, f. (← keč. *líph't'a*), (szA, B): slané měkké šedé těsto připravené z vařených brambor a popela některých rostlin. Balí se do listů koky a poté se žvýká; (I).
- llocalla**, m. (← aim.), (B): indiánské dítě; (I).
- llucho**, m. (← keč. *ch'ullu*, „čepice“), (B) velmi barevná vlněná, čepice s klapkami na uši, kterou nosí indiáni z náhorní plošiny; (I).
- loco**¹, m. (← map.), (Ch): měkkýš s jedlým, ale tvrdým masem. Konzumuje se dušený nebo vařený; (I).
- locro**, m (← keč. *ruqru*); (1) pokrm z masa, brambor, kukuřice a dalších přísad připravovaný v různých zemích Jižní Ameriky; (2) (B): pokrm z rozdrcené kukuřice; (3) (Pe): pokrm z brambor, dýně, kukuřičného klasu a jiných přísad; (I).

loica, f. (← map.); druh chilského ptáka; ► o něco větší než špaček; podobá se mu způsobem života a vzhledem; sameček je tmavošedé barvy s bílými skvrnami, krk a hrud' jsou barvy šarlatové; je lehce ochočitelny a velmi oblíbený pro svůj sladký a melodický zpěv; (I).

longo², ga, adj. (← kič. *lungu*), (E); (1) indiánský chlapec (v m. má pej. význam.); (2) dospívající (v m. má pej. význam.); (I).

loro¹, m. (← car. *roro*); (1) papoušek, pták, zvláště ten, jehož peří má červený podklad; (2) *hovor.* velmi ošklivá osoba; (3) (S, Pe, U): mluvka, výřečný člověk; **loro del Brasil**, m. (1) viz: **paraguay**.

luče², m. (← map.); (1) jedlá mořská řasa z Chile; (I).

lúcuma, f. (← keč. *rucma*); (1) plod stromu *lúcumo*; (2) druh stromu z Chile a Peru čeledi sapodilovité *Sapotaceae*; ► s téměř blanitými opakvejčitými listy zúženými až k řapíku; jeho plod má velikost malého jablka a před konzumací se skladuje na slámě podobně jako jeřabiny; (I).

luma, f. (← map.); (1) druh chilského stromu čeledi myrtovité *Myrtaceae*; ► vysoký až 20 m; (2) dřevo tohoto stromu, které je tvrdé těžké a odolné; (I).

M

- maca**³, f. (← keč. *maqa*), (Pe): druh andské velmi výživné hlízy s léčivými účinky; (I).
- macá**, m. (← guar. *macang*), (A, U): společný název různých druhů vodních ptáků z jezerních oblastí. Chybí jim ocasní peří. Mají rovný dlouhý zobák. Plují se vztyčeným krkem kolmým k vodní hladině; (I).
- macagua**, f. (← car.); (1) druh dravého nočního ptáka; ► o velikosti 80 cm; s žlutohnědým peřím na hřbetě a bílým na břiše a hrudi; žije na okrajích lesů Jižní Ameriky; vydává pronikavé zvuky a živí se drobnými čtyřnožci a plazy; (2) druh jedovatého hada; ► o délce přibližně 2 m a tloušťce 20 cm, s velkou, trochu zploštělou hlavou; na hřbetě je šedohnědý s bělavými skvrnami a nažloutlý na hrudi a břichu; žije v teplých oblastech Venezuely zvláště na březích moře; (3): druh divoce rostoucího stromu na Kubě čeledi morušovníkovité *Moraceae*; ► s bílými květy, plodem velikosti a tvarem podobným žaludu, bez slupky, obvykle je potravou prasat; má tvrdé, vláknité dřevo které se užívá v truhlářství; **macagua terciopelo**, f. druh jedovatého hada sametově černé barvy. Žije na horách ve Venezuele; (I).
- macal**², m. (← may.), (M); (1) kolokázie jedlá *Colocasia esculenta*; ► rostlina čeledi áronovité *Araceae* s velkými srdčitými listy, krátkým stonkem a jedlými hlízami; pěstuje se v nížinách s vlhkým podnebím; (2) hlíza této rostliny; (I).
- macana**¹, f. (B, Co, E): druh šátku nebo peleriny z jemné bavlny patřící k oblečení indiánských dívek/žen; (I).
- macana**², f. (← car.); (1) nesnadně se prodávající zboží z důvodu poškození nebo opotřebení; (2) útočná zbraň na způsob mačety nebo palice užívaná indiány, vyrobená z tvrdého dřeva a někdy také z ostrého křemene; (3) (Am): kyj z tvrdého a těžkého dřeva; (4) (A, Pe, U): situace vyvolávající potíže, nepohodlnost, nechut'; (5) (A, B, Par, Pe, U): *hovor.* lež, nesmysl, hloupost; (6) (CR, S, H, N): zemědělský nástroj z dlouhé zašpičatělé tyče nebo opatřené kovovým hrotem na konci sloužící k rytí; (7) (H): vtip, žert; (8) (N): plochá lopata s dlouhou násadou; (9) f. pl. (CR): *hovor.* lidské zuby; **qué macaná**, loc. interj. (1) (A., B, Pe, U): citoslovce vyjadřující nesnáz, obtíž, nepřijemnost; (I).
- macazuchil**, m. (← nah. *meca zochitl*): druh rostliny čeledi pepřovníkovité *Piperaceae*; ► plod výrazné chuti používaný indiány k ochucení čokolády a jiných nápojů s kakaem; (I).
- macegual**, m. (← nah. *macehualli*, „vazal“); (1) (S, H): člověk zabývající se přepravou nákladu; (2) (M): nádeník vykonávající práci, která nevyžaduje umění ani zručnost, dovednost; (I).
- machi**, m., f (← map.) (Ch): v kultuře *mapuche* - osoba povoláním mastičkář, speciálně když se jedná o ženu; (I).
- máchica**, f. (← keč. *machka*), (1) (E): pražená mouka z ječmene; (2) (Pe): pražená mouka s cukrem a skořicí; (I).
- machigua**, f. (← nah. *mailt*, „ruka“ + *chihua*, „dělat, konat“); (1) (S, H): voda se zbytky kukuřice ve které se umýval kámen užívaný na drcení; (2) (H): voda se zbytky jakékoliv substance; (I).
- machincuepa**, f. (← nah. *mayotzincuepa*, „točit se jako tykev“), (M): přemet, kotoul, kotrmelec; **dar, o echar, la machicuepa**, frs. (1) (M): *hovor.* změnit stranu, být kam vítr tam plášť (o politikovi); **hacer machincuepas**, fr. (1) (M): *hovor.* viz: **dar la machicuepa**; (I).
- machote**³, m. (← nah. *machiotl*, „znamení, označení, srovnání, příklad, předloha, vzor“); (1) (CR, S, H, N): archetyp, prototyp, model; (2) (M): značka měření úkolových prací v dolech; (3) (M): prázdný formulář na vyplnění; (I).
- macuelizo**, m. (← nah. *macuilli*, „pět“ + *ishuat*, „list, korunní plátek“), (H): druh stromu čeledi trubačovité *Bignoniaceae*; ► vysoký 30 m s protilehlými listy složenými z podlouhlých oválných lístků, růžovými květy a plodem v pouzdře; divoce roste v lesích od Mexika po Ekvádor; dřevo se používá na stavbu lodí a k výrobě nábytku; odvar z kůry a listů se používá v tradiční medicíně; (I).
- macurca**, f. (← keč.), (B): bolesti svalů po velké námaze; (I).

macuto, m. (← původem z Ant. a V.); (1) batoh hlavně vojenský; (2) (V): koš vyrobený z přírodních vláken válcovitého tvaru s držadlem u hrdla, který se užívá k přenášení potravin a jiných věcí; **radio macuto**, f. (1) (Cu): *hovor.* neexistující vysílač, ze kterého vycházejí šumy a žvásty; (I).

madrecacao, m. (← nah. *cacahuanance*, *cacaonance*), (S, H): druh středoamerického stromu čeledi bobovité *Leguminosae*; ► vysoký 3 až 15 m; s tvrdým dřevem, listy složenými z oválných zelených lístků na rubu šedé barvy, růžovými květy a plod ve zploštělém pouzdře; je užíván v tradiční medicíně nebo také jako živý plot; (I).

maguey, m. (← antillana), (Am): agáve; ► mnoholetá rostlina původem z Mexika čeledi amarylkovité *Amaryllidaceae*; ► s tuhými dužinatými světlezelenými listy ve tvaru trojúhelníkové pyramidy o šířce 15 až 20 cm a délce až 3 m a s trny na bocích a špičce, nažloutlými květy na hlavním stvolu, který se vyvine až po uplynutí několika let, ale během pár dní dosahuje výšky 6 až 7 m; zdomácněl na pobřeží Středozemního moře; z listů se získává dobré vlákno a z jednoho druhu této rostliny se zářezy vylučuje sladká tekutina, ze které se vyrábí pulke (kořalka); (I).

maitén, m. (← map. *maghtén*): druh chilského stromu čeledi jesencovité *Celastraceae*; ► vysoký až 8 m; se zubatými listy velmi vyhledávanými hovězími dobyt看, purpurovými květy s jedním korunním plátkem ve tvaru zvonečku a tvrdým naoranžovělým dřevem; (I).

maíz, m. (← taíno *mahís*); (1) kukuřice; ► rostlina čeledi lipnicovité *Gramineae* se silným stonkem dorůstajícím podle druhu až do výšky 3 m, dlouhými plochými zašpičatělými listy, samčími květy v hroznech a samičími v klasu chráněném pouzdrem; pochází z tropické Ameriky, pěstuje se také v Evropě; plodí velmi výživné klasy se silnými žlutými zrny; (2) zrno této rostliny; **maíz de Guinea**, m. (1) viz: **maíz morochó**; (2) druh jednoleté rostliny původem z Indie čeledi lipnicovité *Gramineae*; ► se stébly vysokými 2 až 3 m, pokrytými bílou látkou sladké chuti, s lysými, na okrajích drsnými listy, květy ve velké pravotočivé volné latě nebo mohutném visícím hroznu a s načervenalými, bělavými nebo žlutými zrny většími než konopná semena; zrna slouží k výrobě chleba nebo jako krmivo pro ptáky; celá rostlina je potravou pro krávy a jiná zvířata; (3) zrno této rostliny; **maíz morochó**, m. (1) druh rostliny čeledi lipnicovité *Gramineae*; ► s mečovitými dlouhými listy, květy v květenství lata a silnými jedlými zrny, ze kterých se připravují různé pokrmy a nápoje; (2) plod této rostliny; **maíz negro**, m. (1) druh rostliny čeledi lipnicovité *Gramineae*; ► s hladkými listy se silnými žilkami a květy v květenství lata se svislými větvemi ukončenými dvěma klásky; **flores de maíz**, f. pl. (1) popcorn; (I).

majá, m. (← antillana); (1) nejedovatá zmijs; ► žlutavé barvy se šedohnědorezavými, symetricky rozmístěnými skvrnami dlouhý 4 m a průměrem 25 cm; vyskytuje se na Kubě; (2) (Cu): *hovor.* lenoch, povaleč; (I).

majagua, f. (← antillana): druh amerického stromu čeledi slézovité *Malvaceae*; ► vysoký až 12 m; s rovným silným kmenem, hustou korunou, velkými střídavými srdčitými listy, květy s pěti purpurovými korunními plátky a žlutým plodem; běžně se vyskytuje v záplavových oblastech Kuby; jeho pevné a pružné dřevo je vhodné na kopí, oštěp, tyče; z lýka mladých výhonků se dělají lana, provazy; (I).

malacate, m. (← nah. *malacatl*, „vřeteno; otáčivá, rotační věc“): stroj na způsob rumpálu užívaný v dolech na vytahování minerálů a vody, který má nahoře buben a vespod páky, na které se natáhnou popruhy které ho uvádí do pohybu; (I).

mallín, m. (← map. *malliñ*, „jezero“), (A): bahnitá louka charakteristická pro oblast polopouští v Patagonii; (I).

maloca, f. (← map. *malocán*), (JižAm); (1): invaze bělochů na území indiánů spojená s loupáním, drancováním a vyhlazováním; (2) nečekaný útok indiánů proti Španělům nebo jinému indiánskému kmeni; (I).

malón, m. (← map.); (1) (JižAm): nečekaný vpád nebo útok indiánů; (2) neočekávaná proradnost, zločin vůči druhé osobě; napálit někoho, ošklivě si zahrát s někým (p. us); (I).

maltón, na, adj., m/f., (← keč. *malta*, „nedozrálého věku“), (Pe); (1) sexuálně nedozrálý (o zvířeti); (2) *hovor.* dítě nebo adolescent; (I).

mamacona, f. (← keč. *mama*, „matka“ + *-kuna* koncovka pl.): u dřívějších Inků – každá panna nebo stará žena sloužící v chrámu, pečující o tzv. „panny Slunce“; (I).

mambo, m. (← antillano): lidový tanec a hudba původem z Kuby; (I).

mamboretá, m. (← guar.), (A, U): rodové jméno různých druhů masožravého hmyzu stejné čeledi jako kudlanka nábožná. Má velmi jemné nazelenalé tělo; trojúhelníkovou hlavu, velmi dlouhou a pohyblivou první část hrudníku a přední svinovací nohy sloužící k lovení nebo uchopení jiného hmyzu; (I).

mamey, m. (← taíno); (1) druh listnatého amerického stromu čeledi perepovitě *Guttiferae*; ► vysoký až 15 m; s rovným kmenem, oválnými neopadavými tupými lesklými kožovitými listy, vonnými bílými květy a téměř kulatým plodem o průměru 15 cm s nazelenalou houževnatou tenkou kůrou a žlutou chutnou aromatickou dužinou se dvěma semínky ve tvaru skopové ledviny; (2) plod tohoto stromu; (3) druh amerického stromu čeledi sapodilovitě *Sapotaceae*; ► vysoký až 30 m; se silným kmenem, kuželovitou korunou, opadavými podlouhlými celokrajnými kožovitými listy, osamocenými květy růžovobílé barvy a vejčitým plodem velkým 15 až 20 cm s nerovnou slupkou, červenou sladkou velmi jemnou dužinou a jedním oválným lysým lesklým křehkým semínkem o velikosti 4 a 5 cm na povrchu čokoládové a uvnitř bílé barvy; (4) plod tohoto stromu; (5) m., adj. (Cu): *hovor.* sympatická, vstřícná a úslužná osoba; (6) m., adj. (Cu): *hovor.* věc vynikající kvality; (7) (E): *hovor., fest., vulg., pej.* věc veřejná; čtrnáctidenní odměna veřejného zaměstnance, speciálně *pipón* (osoba, která za málo efektivní práci pobírá jeden nebo více platů); (8) (N): *hovor.* lidská hlava;

mamey amarillo, m. (1) (Cu): viz: **mamey** (strom čeledi perepovitě *Guttiferae*); **mamey colorado**, m. (1) (Cu): viz: **mamey** (strom čeledi sapodilovitě *Sapotaceae*); **mamey de Santo Domingo**, m. (1) (Cu): viz: **mamey** (strom čeledi perepovitě *Guttiferae*); (I)

manatí, m. (← car. nebo arh.); (1) siréna, ochechule; ► ochechulovitý savec o velikosti až 5 m; s kulatou hlavou, krátký krkem, mohutným tělem a sametovou popelavou kůží silnou 3 až 4 cm; hrudní končetiny jsou modifikovány do tvaru pádel, která jsou tak vyvinutá, že si jimi samice přidržuje mládě při kojení; žije v karibských pobřežních vodách a tamějších řekách; je býložravec; jeho maso a tuk jsou velmi cenným obchodním artiklem; (2) pásy kůže tohoto zvířete se po usušení používají k výrobě popruhů; (I).

mandí, m. (← guar.): argentinský sumeček; ► velký 60 cm; jeho maso je jedlé; (I).

mandioca, f. (← guar. *mandiog*): (1) manioka *manihot*; ► keř čeledi pryšcovitě *Euphorbiaceae* rostoucí v teplých oblastech Ameriky; vysoký 2 až 3 m; s velkým masitým kořenem, hluboce rozdělenými lisy a květy v hroznu; (2) kořen tohoto keře ve tvaru hlízy; (3) viz: **tapioca** (škrob); (I).

mangangá, m. (← guar. *mamangá*); (1) (A, B, U): blanokřídlý hmyz; ► s mohutným sametovým tělem; je charakteristický silným bzučivým zvukem vydávaným při letu; žije osamoceně v kmenech, rákosí nebo podzemních hnízdech; (2) (A, Par, U): osoba otravná svým neustálým naléháním; (I).

mangle, m. (← car. nebo arh.): druh keře čeledi kořenovníkovitě *Rhizophoraceae*; ► vysoký 3 až 4 m; z jeho dlouhých rozvětvených větví vyrůstají výhonky dotýkající se země kde zakoření; má protilehlé celokrajné řapíkové oválné tupé listy, květy se čtyřmi žlutými korunními plátky, malý téměř kulatý suchý plod s kožovitou kůrou; charakteristický pro tropické oblasti; listy, plody a kůra se používají v koželužství; **mangle blanco**, m. (1) druh amerického stromu čeledi sporýšovité *Verbenaceae*; ► je velmi mohutný se silnými dlouhými a zašpičatělými listy podobnými listům hrušně, plodem je prodloužené pouzdro plné nahořklé ale jedlé dužiny; výhonky se chovají stejně jak výše zmíněného keře; (I).

manguruyú, m. (← guar.): velká ryba vyskytující se v řekách a potocích Argentiny, Brazílie a Paraguaye; ► má šedohnědou barvu, tělo bez šupin, velkou hlavu, malé oči a jedlé maso; (I).

maní, m. (← taíno): viz: **cacahuete**; (I).

manigua, f. (← taíno); (1) neuspořádané množství něčeho; nepořádek, zmatek; zamotaný spor; (2) (Ant): hustý soubor tropických trav a keřů; (3) (Co): neproniknutelný tropický bažinatý les; (4) (H, N): půda, často bažinatá, pokrytá tropickým houštím; (I).

mañío, m. (← map. *mañiu*), (Ch); (1) strom podobný modřínu; (2) dřevo tohoto stromu; (I).

mapache, m. (← nah. *mapach*): masožravý savec ze Severní Ameriky; ► o velikosti a vzhledu jezevce; s tmavošedou srstí, která je velmi cenným obchodním artiklem, bílým čenichem a hustým ocasem pokrytým bílými a tmavými prstýnky; (I).

mapuche, (← map. *mapu*, „země“ + *che*, „lidé“); (1) adj., m/f. příslušník indiánského kmene, který v době dobývání Ameriky, obýval střední a jižní část Chile; (2) adj. patřící, vztahující se k těmto indiánům *mapuches*; (3) m. jazyk těchto indiánů; (I).

mapurite, m. (← car. *maipuri*): druh skunka ze Střední Ameriky ► s nažloutlým tělem; tmavohnědým břichem a hrudí; bílou špičkou ocasu a tmavý proužek na zádech; (I).

maquech, m. (← may. *macech*), (M): druh skarabea bez křídel, který se přivazáný na řetízku používá jako živá ozdoba na šatech; (I).

maqui, m. (← map.): druh chilského keře čeledi liliovitě *Liliaceae*; ► vysoký 3 m; s oválnými podlouhlými listy, květy v hroznu a kulatým plodem o průměru 5 mm sladké a svíravé chuti, který se používá při výrobě zmrzlin a v cukrovínek; indiáni z plodů vyrábí pálenku *chicha*; (I).

maquilisguate, m. (← nah. *macuilli*, „pět“ + *ishuat*, „list, korunní plátek“), (H): viz: **macuelizo**; (I).

maquilishuat, m. (← nah. *macuilli*, „pět“ + *ishuat*, „list, korunní plátek“), (S, H): druh stromu čeledi trubačovité *Bignoniaceae*; ► vysoký 30 m; s protilehlými listy složenými z oválných podlouhlých lístků, růžovými květy a plodem v pouzdře; divoce rostoucí v lesích Mexika a Ekvádoru; dřevo se používá při výrobě nábytku a stavbě lodí; odvar z listů a kůry má uplatnění v tradiční medicíně; (I).

maquisapa, m. (← kič. *maqui*, „ruka“ + *sapa*, přípona značící velikost), (E): opice s dlouhými předními končetinami z amazonské oblasti, které schází palec a je vybavená pro život na stromech; (I).

maraca, f. (← guar. *mbaracá*); (1) jihoamerický hudební nástroj vyrobený z tykve, která se plní semínky rýže nebo kamínky. Doprovází zpěv. V dnešní době se také tento nástroj vyrábí z kovu nebo plastu. (část. v pl.); (2) (Ant): chrastítka; (3) (Ch): hazardní hra na osud; ► hraná se třemi kostkami, na kterých místo čísel jsou vyobrazeny: slunce, zlato, hlava, hvězda, měsíc a kotva; (4) (Ch): *pej. vulg.* prostitutka; (5) (Ch): *pej. vulg.* lesbička; (6) (Cu): *hovor.* bankovka nebo mince v hodnotě jednoho peso; (I).

maracaná, m. (← guar.), (A): druh papouška (viz: **guacamayo**); (I).

mashca, f. (← kič. *machka*), (E): viz: **máchica** (mouka z praženého ječmene); (I).

mastate, m. (← nah. *maxtlatl*); (1) (StřAm, M): opasek užívaný indiány; (2) (CR): látka vyrobená z lýka nebo tenké kůry, která se nachází mezi kůrou a dřevem některých stromů, ze které si indiáni vyráběli oblečení; (3) (CR): název dvou druhů morušníkovitých stromů a jednoho vrabečnicovitého, ze kterých se může vyrábět výše zmíněná látka; (4) (G): plenka; (I).

mástil², m. (← nah. *maxtli*): druh sukénky s ozdobami na koncích, kterou nosili Aztékové; (I).

mataras, m. (← indígena), (S, H): druh divoce rostoucí liliovitě rostliny; ► s malými jedlými hlízami, purpurově červeným květem s bílými okraji nebo bílým květem s purpurovými nebo modrými pruhy a plodem v polokulatém pouzdře; hlíza se aplikuje místně na zklidnění bolesti zubů a zavěšuje se na nějakém místě v domě s cílem vymýtit zlé duchy; (I).

matate, m. (← nah. *matlatl*, „sít“); (1) (S, H, N): *hovor.* taška z agávového konopí používaná indiány k přepravě potravin a jiných předmětů; (2) (G): viz: **mastate** (plenka); (I).

mate³, m. (← keč. *mati*, „malá dýně“); (1) odvar z *yerba mate*, který se obecně konzumuje samostatně a příležitostně ve spojení s léčivými nebo aromatickými bylinami; (2) (JižAm): suchá, prázdná, vhodně rozkrojená tykev sloužící k mnohému domácímu využití; (3) (A, B, Ch, U): nábob z malé tykve nebo jiného materiálu, ze které se pije odvar z *yerba mate*; (4) (A, B, Ch, U): *hovor.* lidská hlava; (5) (A, B, U): *hovor.* rozum, talent, schopnost; (6) (B, Pe): odvar, nápoj; (7) (B): tykev lahvovitá ► jednoletá rostlina čeledi tykvovitě *Cucurbitaceae*; s velmi dlouhými ochlupenými plazivými stonky, širokými laločnatými listy a žlutými květy; plodem je tykev; (8) (Pe): tolik, kolik se vejde do nádoby z tykve; **mate amargo/mate cimarrón**, m. (1) (A, U): maté sypané bez cukru; **mate cocido**, m. (1) (A, U): připravovaný svařením, stejně jako čaj podávaný ve džbánu; **mate de leche**, m. (1) (A, U): připravený z mléka místo vody; **mate dulce**, m. (1) (A, U): sypaný s cukrem; **mate lavado**, m. (1) (A, U): nechutné, fádňaté z důvodu vyluhování již použitého maté; **mate verde**, m. (1) (A, U): hořké maté; **mate yerbeado**, m. (1) (U): viz: **mate cocido**; **cebar el mate**, fr. (1) (A, U): připravovat maté přiléváním horké vody do směsi; **curar el mate**, fr. (1) (A): opracovat tykev

zbavením lístků a vydlabáním dužiny; **(2)** (A): úpravou tykve zajistit příjemnější požitek z pití čaje maté; **hierba mate**, f. **(1)**: viz: **yerba mate**; yerba mate, f. **(1)** usušený nadrcený list rostliny yerba mate, z něhož se připravuje čaj; (I).

matete, m. (← guar. *mateté*, „soubor nahromaděných věcí“), (A, U); **(1)** zmatek, nepořádek ve věcech nebo myšlenkách; **(2)** směs látek rozpuštěných ve vodě, které tak tvoří nesourodou hmotu; (I)

maxtate, m. (← nah. *maxtlatl*), (G): viz: **mastate** (plenka); (I).

mayate, m. (← nah. *mayatl*); **(1)** (H, M): druh skarabea různých barev s rovnoměrným letem; **(2)** (M): homosexuál; (I).

mecapal, m. (← nah. *mecapalli*), (S, G, H): pás opatřený dvěma lany sloužící k nošení nákladů na zádech. Pás byl upevněný na čele a lano přidržovalo náklad; (I).

mecate, m. (← nah. *mecatl*), (StřAm, M, V): provaz vyrobený ze sisálového, konopného vlákna nebo koňské hřívy apod.; **a mecate corto**, loc. adv. **(1)** (H): přísně někoho hlídat; **a todo mecate**, loc. adv., (H); **(1)** plnou rychlostí; **(2)** velmi dobře; (I)

melloco, m. (← keč. *millucu*); **(1)** druh rostliny čeledi bazelkovité *Basellaceae*; ► rostoucí na chladných místech v oblasti And; hlíznaté kořeny s obsahem škrobu jsou jedlé; **(2)** hlíza této rostliny; (I).

memela, f. (← nah. *mimilli*); **(1)** (S): silná a rozměrná kukuřičná placka; **(2)** (M): tenká a velká kukuřičná placka; (I).

metate, m. (← nah. *metatl*), (G, M): kámen, na kterém se ručně drtila paličkou kukuřičná a jiná zrna. Ve Španělsku se užíval při výrobě čokolády; (I).

metatudo, adj. (← nah. *metatl*), (H): rozhodný; odvážný; mužný (o muži); (I)

metlapil, m. (← nah. *metlapilli*, „hijo del metate“), (H, M): kamenná palička sloužící k drcení, mletí zrn; (I).

mezcal, m. (← nah. *mexcalli*); **(1)** druh agáve; **(2)** pálenka vyrobená kvašením a destilací z hlav agáve; (I).

mezquite, m. (← nah. *mizquitl*): druh amerického listnatého stromu čeledi citlivkovité *Mimosaceae*; ► s bílými vonnými květy v klasu; produkuje gumu; z jeho listů se získává extrakt, který se stejně jako šťáva rostliny, užívá při zánětu spojivek; (I).

micha², adj., m/f. (← keč. *mich'a*, „skoupý, nuzný“), (B): lakomý skoupý, lakotný; (I)

mico, m. (← cumanağota); **(1)** druh opice s dlouhým ocasem; **(2)** *hovor.* malá velmi ošklivá osoba; **(3)** *fest. hovor.* něžné oslovení určené dětem; **(4)** *hovor.* chlípák smilník; **(5)** (CR, S, G, N): *hovor.* vagína; **mico capuchino**, m. **(1)** (Co): druh americké opice; ► s kulatou hlavou, velkýma očima, tělem pokrytým dlouhou hustou strstí zejména na nesvinovacím ocase; **mico maicero**, m. **(1)** (Co): druh opice; ► s malou hlavou, málo vystouplým čenichem, širokým nosem, krátkým krkem, ohebným tělem a krátkými končetinami přizpůsobenými ke šplhání a skákání; má černou barvu s výjimkou bílé hlavy, krku a ramen; **dar mico**, fr. **(1)** *hovor.* nedodržet schůzku nebo dohodnutý závazek; **dejar a alguien hecho un mico**, fr. **(1)** *hovor.* zahanbit, zostudit někoho; **hacer mico**, fr. **(1)** *hovor.* viz: **dar mico**; **quedarse alguien hecho un mico**, fr. **(1)** *hovor.* stydět se; **volverse mico**, fr. **(1)** *hovor.* být ohromený, popletený, celý vedle při realizaci něčeho; (I).

micuré, m. (← guar. *mbicuré*): druh amerického vačnatce; ► o velikosti cca. 40 cm s ocasem stejné délky jako tělo; objemnou hlavou a dlouhým zašpičatělým čenichem; z jeho vlnité srsti, různě zbarvené podle druhů, hojně vyčnívají dlouhé a silné štětiny; (I)

milpa, f. (← nah. *milli*, „nemovitost, usedlost“ + *pan*, „na, nad“), (StřAm, M): půda určená k pěstování kukuřice nebo jiných obilovin; (I).

miltomate, m. (← nah. *milli*, „kukuřičné pole; osetý“ + *tomatl*, „rajče“), (S, G, H, M); **(1)** druh byliny čeledi lilkovité *Solanaceae*; ► s plodem podobným rajčeti, ale velikostí a barvou podobný bílému hroznu; **(2)** plod této rostliny; (I).

minga¹, f. (← keč. *mink'a*); **(1)** (sA, Ch, Co, E, Par, Pe): schůze přátel a sousedů za účelem vykonání společné, dobrovolné práce; **(2)** (E, Pe): dobrovolná kolektivní zemědělská práce s účelem společného užití jejích výsledků; (I).

mingaco, m. (← keč. *mink'akuy*, „žádat od někoho pomoc s příslibem něčeho“), (Ch): viz: **minga** (schůze kamarádů nebo sousedů); (I).

miraguano, m. (← taíno); (1) druh nízké palmy rostoucí v teplých oblastech Ameriky a Oceánie; ► s velkými listy ve tvaru vějíře, květy v hroznu a suchým bobulovitým plodem plným hmoty podobné bavlně, ale jemnější konzistence obalujícím semenem; (2) hmota tohoto plodu používaná jako náplň do polštářů, dek, atd.; (I).

misachico, m. (← hybrid z keč. a španělštiny); (1) (szA, B): slavnostní obřad vesničanů spojený s procesím k uctění svatého; (I).

mita, f. (← keč. *mit'a*, „směna, tombola; týdení práce“); (1) rozdělování v Americe, prováděné v indiánských osadách losem, za účelem získání odpovídajícího počtu obyvatel, kteří měli být využíváni k veřejným pracem; (2) daň, kterou platili indiáni z Peru; (I).

mitimae, m. (← keč. *mitmaq*, „osídlenec, osadník, kolonista, přistěhovalec“); člen skupiny obyvatel, který během nadvlády Inků byl z politických a administrativních důvodů přemístěn z místa původu do jiné oblasti. (část. v pl.); (I).

mitote, m. (← nah. *mitoti*, „tanečník“); (1) určitý indiánský tanec, ve kterém členové souboru vytvoří chycením se za ruce velký kruh, v jehož středu je umístěn prapor a džbánec s alkoholickým nápojem, z něhož piji během výměny svých míst za zvuku bubnů; (2) (Am): domácí slavnost; (3) (Am): gestikulace; (4) (M): povyk, kravál, zmatek, hádka, spor; (I).

molcajete, m. (← nah. *mulcaztl*, „miska talíř“); (M): velký hmoždíř z kamene nebo pálené hlíny se třema krátkýma odolnýma nohama, ve kterém se připravují omáčky; (I).

mole³, m. (← nah. *mulli*, „omáčka“); (1) (H, M): hustá omáčka připravená z různých druhů paprik a mnoha jiných přísad a koření; (2) (M): pokrm z kuřecího, krůtího nebo vepřového masa, který se připravuje s touto omáčkou; (I).

molle, m. (← keč. *mulli*); (1) druh stromu středního vzrůstu čeledi ledvinovnickovité *Anacardiaceae*; ► má vonné kožovité řídce ozubené listy, květy v klasech kratší než listy a růžové květy; kůra a pryskyřice jsou ceněny jako lék posilující nervy a antispazmatikum; charakteristický pro Střední a Jižní Ameriku; (2) druh stromu z Bolívie, Ekvádoru a Peru stejné čeledi jako výše zmíněný. Jeho plody se užívají k výrobě pálenky *chicha*; (I).

molotera, f. (← nah. *molotic*, „klubko, hromada věcí“); (1) (Am): pranice, hádka spor; (2) (Cu): shluk osob; (I).

morocho, cha, (← keč. *muruch'u*, „druh velmi tvrdé kukuřice“); (1) adj. (Am): *hovor.* robustní, mohutný, dobře stavěný (o osobě); (2) adj. (A, Par, U): černovlasý s bílou pletí (o osobě); (3) adj. (A, Pe): tmavé pleti (o osobě); (4) adj. (N): bez nějakých zubů (o osobě zejména o dětech); (5) adj., m/f. (V): dvojnický, bliženecký, dvojče (narozený ze stejného porodu); (6) m. viz: **maíz morocho**; (I).

morrocoy, m. (← *cumanagota*); (Cu): druh americké mořské želvy běžně se vyskytující na Kubě; ► s velmi vydutým hrbolatým krunýřem tmavé barvy se žlutými čtverci; (I).

mote², m. (← keč. *mut'i*); (1) vyloupaná a uvařená kukuřice, buď nezralá nebo zralá, se slupkou nebo bez, sloužící jako potrava v některých oblastech Jižní Ameriky; (2) (Ch): pokrm nebo zákusek z rozdrceného nebo rozemletého oloupaného obilí předtím uvařeného v louhu; (3) (Ch, Pe): (z expr. dialect. *hablar mote con cancha*, „mluvit páte přes deváté“); chyba v psaném nebo mluveném projevu; **mote pillo**, m. (1) (E): pokrm připravený na pánvi z *mote*, vajec, cibule, soli a másla; (I).

motete², m. (← tolteca napříč nahua); (1) (StřAm, Ant): ranec prádla, balík; (2) (Pan, PR, RD): velký koš vyrobený z liány, který vesničané nosí na zádech; **liar el motete**, fr. (1) (Co): *hovor.* opustit, odejít odstěhovat se; (I).

moto³, **ta**, adj., m/f. (← nah. *motloc*, „blízko tebe“), (H, N): osiřelý (o osobě nebo zvířeti, které ztratilo matku nebo otce nebo oba rodiče); (I).

muca, f. (← keč. *muka*), (Pe): vačice; ► vačnatý savec střední nebo malé velikosti vzhledem připomíná krysu/potkana; má končetiny s pěti prsty přičemž zadní mají protilehlý palec; holý lysý chápavý ocas; je to noční a všežravý savec, který vytváří svá hnízda na stromech a jeho těhotenství trvá třináct dní; (I).

múcura, (← *cumanagota*); (1) f. (Co, Cu, V): hliněná amfora na vodu; (2) adj. (Co): neobratný, neschopný, hloupý; (I).

mulito, m. (← *matagalpa mulu*), (M): krocan; (I).

mullo², m. (← kič *mullu*), (E); (1) každá z navlečených kuliček tvořících růženec odpočítávající modlitby při modlení; (2) každý z komponentů navlečených na náhrdelníku; (I).

murucullo, m/f. (← aim.), (B): osoba s oholenými vlasy; (I).

murucuyá, f. (← guar. *mburucuyá*); **(1)** (Á. guar.): druh rostliny původem z Brazílie čeledi mučenkovité *Passifloraceae*; ► s rozvětvenými úponkovitými 15 až 20 m dlouhými stonky, listy rozdělenými na tři, pět nebo sedm celokrajných laloků s dlouhými palisty, vonnými květy o průměru 6 až 7 cm ve tvaru zeleného kalichu s modrým vnitřkem, purpurovou nebo bílou květní korunou a tyčinkami stejné barvy; **(2)** květ této rostliny; (I).

N

- naboría**, f. (← taíno); (1) sloužící indián v prvních fázích kolonizace Ameriky, (dříve méně užívané jako m.); (2) rozdělování, rozmísťování, které se v Americe dělalo na začátku dobývání, přisuzující určitý počet indiánů pro osobní služby; (I).
- nacarigüe**, m. (← nah. „*nacatl*“, „maso“), (H): semletá a pražená žlutá kukuřice, používaná při přípravě omáček k pokrmům z masa (I).
- nacascolo**, m. (← nah. *nacazcolotl*), (StřAm): viz: **dividivi** (strom); (I).
- nacaspilo**, m. (← nah.); (1) (S, H): druh stromu čeledi bobovité *Leguminosae*; vysoký 6 až 12 m; ► má střídavé listy, květy v úžlabních klasech s bílými korunními plátky, luskovitý plod a semínka s jedlým arylem; pro svůj stín je strom využíván na kávových plantážích; dřevo tohoto stromu je tvrdé a používá se k výrobě kůlů, sloupů a podpěr; odvar z kůry se využívá v tradičním lékařství; (2) (S): viz: **guama** (plod); (I).
- nacatamal**, m. (← nah. *nacatl*, „maso“ + *tamalli*, „tamal – plněný kukuřičný list“), (H, M, N): plněný kukuřičný list (*tamal*) naplněný vepřovým nebo kuřecím masem s dalšími přísadami; (I).
- nagua**, f. (← taíno): spodnička z bílé látky (v pl. tvar *nagua*); (I).
- nagual**, m. (← nah. *nahualli*, „čarodějnice“); (1) (StřAm, M): čaroděj; (2) (S): v lidové mytologii – symbolické zvíře reprezentující ducha osoby nebo místa; (3) (G, H, M) zvíře, které má někdo jako nerozlučného přítele; (I).
- nahua**, (← nah. *nahuatl*); (1) adj., m/f. příslušník dřívějšího indiánského kmene obývající před španělskou kolonizací mexickou náhorní rovinu a část Střední Ameriky. Tento kmen dosáhl vysokého civilizačního stupně; (2) adj. patřící vztahující se k tomuto kmeni; (3) adj./m. jazyk, kterým mluvili hlavně mexičtí indiáni;
- náhuatl**, m./adj. (← nah. *náhuatl*, znějící dobře; vychytralý, prohnáný, mazaný): jazyk, kterým mluví kmeny *nahuas*, nesprávně nazvaný také aztécký nebo mexický; (I).
- nalca**, f. (← map.), (Ch); (1) jedlý řapík, stopka listu rostliny *pangue* (viz: **pangue**); (2) viz: **pangue**; (I).
- nana**², (← keč. *nánay*, „bolest“); (1) f. (A, Ch, Par,U): *infant*. bebíčko, bebínko; (2) f. pl. (A, Par, U): choroba hlavně ve stáří; (I).
- nabante**, m. (← nah. *nanacatl*), (M): jedlá a halucinogenní houba; (I).
- nanche / nanchi**, m. (← nah. *nantzi*), (M); (1) druh keře čeledi mamarovité *Malpighiaceae*; ► jeho kůra je z vnější strany kávové barvy a zevnitř narůžovělá; má oválné listy s jemnými chloupky na rubu, žluté květy a jedlý malý aromatický plod; kůra se využívá v tradiční medicíně; (2) (M): plod tohoto stromu; (I).
- natri**, m. (← map. *natrej*): druh keře čeledi lilkovité *Solanaceae*; ► rozvětvený; dorůstající do výšky 2 až 3 m; s ochmýřenými stonky, oválnými zašpičatěnými podlouhlými listy a bílými květy; typický pro Chile; odvar z listů se užívá v medicíně jako prostředek proti horečce; s hořkou šťávou této rostliny si ženy potírají prsa, aby snadněji odstavily kojené děti; (I).
- nauyaca**, f. (← nah. *nahui*, „čtyři“ + *yacatl*, „nos“), (M): velký jedovatý had, s rozpolceným horním pyskem, což vzbuzuje dojem, 4 nosních dírek; (I).
- nejayote**, m. (← nah. *nextli*, „popel, prach“ + *ayotl*, „kapalný, tekutý“), (M): nažloutlá voda, v níž se vařila kukuřice; (I).
- nejo, ja**, (← nah. *nextli*, „popel, prach“), (M); (1) adj. špinavý; (2) f. placka připravená z vařené kukuřice; (I).
- neutle**, m. (← nah. *neutli*, „med“), (M): viz: **pulque**; (I).
- nigua**, f. (← taíno): dvoukřídlý hmyz podřádu blechy *Aphaniptera*; ► původem z Ameriky velmi rozšířený také v Africe; podobný bleše, menšího vzrůstu s delším sosákem; oplodněné samičky vnikají pod kůži (především v oblasti nohou) zvířat nebo lidí, kde nakladou vajíčka, což způsobuje velké svědění provázené vředy; (I).
- niscome**, m. (← nah. *nextli*, „popel, prach“ + *comitl*, „hrnec, kotlík“), (M): hrnec, kotlík ve kterém se vaří kukuřice, z níž se připravují placky; (I).

niste, adj. (← nah. *nextli*, „popel, prach“), (N): mající popelavou barvu (především o indiánovi, který místo zblednutí, získá popelavou barvu; (I).

nixquear, tr. (← nah. *nextli*, „popel, prach“ + *quetza*, „držet, udržovat“), (H): připravovat kukuřici na placky, vařením s popelem; (I).

nixtamal, m. (← nah. *nextamalli*), (S, H, M): kukuřice uvařená ve vápenaté vodě, která po pomletí slouží k přípravě placek; (I).

nixte, adj. (← nah. *nextli*, „popel, prach“), (H): bledý, popelavé barvy (o osobě); (I).

nopal, m. (← nah. *nopalli*): druh rostliny čeledi kaktusovité *Cactaceae*; ► dorůstající výšky 3 m; s plochým dužinatým stonkem, který je tvořen několika oválnými trnitými lopatkami o délce 30 až 40 cm a šířce 20 cm, velkými rudými nebo žlutými květy rostoucími na okrajích stonku a plodem *higo chumbo* (plod nopálu); původem z Mexika; hojně se vyskytuje také ve Španělsku, kde se používá jako živý plot; **nopal de la cochinilla**, m. (M): druh výše popsané rostliny, od které se odlišuje menším počtem trnů na lopatce, na níž žije červec nopálový; (I).

notro, m. (← map. *notru*, „švestička“), (Ch): druh stromu čeledi proteovité *Proteaceae*; ► má podlouhlé listy, velmi mnoho květů živě červené barvy v malém okolíku. Jeho dřevo se užívá k uměleckým účelům - vytváření ozdob; (I).

nuco, m. (← map. *nucu*, „sýček, zlověstný pták“), (Ch): noční dravý pták, podobný sově; (I).

nuño, m. (← map. *nuyu*): druh americké rostliny čeledi kosatcovité *Iridaceae*; ► s růžovými květy a vláknitými kořeny s projímavým účinkem; (I).

Ñ

- ñacurutú**, m. (← guar.), (Á. guar., U): noční pták, druh sovy, nažloutlé a šedé barvy, se zahnutými drápy a zobákem. Je ochočitelny; (I).
- ñandú**, m. (← guar. *ñandú*, „pštros“ a „pavouk“): americký běhavý pták; ► velmi rychlý; obývá velké roviny; živí se rostlinami a hmyzem; hnízdí stejně jako pštros; (I).
- ñandubay**, m. (← guar.): druh amerického stromu čeledi citlivkovité *Mimosaceae*; ► má velmi tvrdé načervenalé dřevo nepodléhající zkáze; (I).
- ñandutí**, m. (← guar. *ñandutí*, „bílý pavouk“), (JižAm): bílá, velmi jemná krajka původem z Paraguaye imitující pavučinu; (I).
- ñaño, ña**, (← keč. *ñaña*, „její sestra“); **(1)** adj. (B, E, Pe): spojený intimním přátelstvím; **(2)** adj. (Co, Pan): velmi rozmazlený, zhýčkaný; **(3)** adj., m. (Pan): homosexuální, teplý (o muži); **(4)** m/f. (E): sourozenec; **(5)** m/f. (Pe): dítě; **(6)** m. (Ch): starší bratr; **(7)** f. (A, Ch): starší sestra; **(8)** f. (Ch): chůva; **(9)** f. (N): výkal; (I).
- ñapa**, f. (← keč. *yapa*, „pomoc, podpora; přídavek, zvýšení“), (JižAm, Ant): přídavek, nádavek; (I).
- ñapindá**, m. (← guar. *añapindá* z *aña*, „d'ábel“ + *pindá*, „udice, návnada, lákadlo“), (svA, U): popínavá rostlina; ► s krátkými trny ve tvaru háčku na hlavním stvolu a větvích, nažloutlými květy ve tvaru klasu; plodem je luštěnina o velikosti 10 cm; (I).
- ñato, ta**, (← keč. *ñatu*); **(1)** (Am): málo vystouplý nos; **(2)** m/f. (U): *hovor.* užívá se na adresu mladých velmi blízkých osob; **(3)** m. (U): boxer; **(4)** f. (A, Cu, S, N, U): *hovor.* lidský nos; (I).
- ñatuso, sa**, adj. (← keč. *ñat'u*, „mající zploštělý nos“), (Ch): *hovor.* krátkonosý, mající zploštělý nos; (I).
- ñeembukeño, ña**, (← guar. Ñe'embuku); **(1)** adj., m/f. pocházející z Ñeembukú; **(2)** adj. patřící, vztahující se k této části Paraguaye; (I).
- ñire**, m. (← map.), (A, Ch): strom nebo keř čeledi bukovité *Fagaceae*; ► s opadavým mnohotvárným listím; typický pro lesy And a Patagonie; často bývá zakrslý a postrádá vzhled lesního stromu; (I).
- ñocha**, f. (← map.), (Ch.): druh bromeliovitě rostliny; ► jejíž listy slouží k výrobě lan, košů, klobouků, rohožek a ventilátorů; (I).
- ñuto, ta**, (← keč. *ñut'u*, „rozdrcený, rozdrobený, na prach“); **(1)** adj. (szA, Co, E, Pe): rozdrcený, roztlučený, mletý, semletý, rozemletý; **(2)** m. (Pe): střepina, kousíček, prach; (I).

O

- oca**², f. (← keč. *oqa*); **(1)** jednoletka čeledi šťavelovité *Oxalidaceae*; ► s travinným vztyčeným rozvětveným stonkem, listy tvořené třemi oválnými lístky, řapíkatými květy žluté barvy s červenými proužky a ozubenými korunními plátky, kořenem se škrobovitými válcovitými žlutými hlízami sladké chuti, které se v Peru a v Ecuadoru se konzumují vařené; **(2)** kořen této rostliny; (I).
- ocelote**, m. (← nah. *ocelotl*, „tygr“): ocelot; ► kočkovitá šelma dorůstající délky 1,5 m; má žlutou srst s černými pruhy a skvrnami po celém těle, prsténkovitý ocas, černé uši s bílým tečkováním; oblast výskytu: od Arizony po sever Argentiny; (I).
- ocote**¹, m. (← nah. *ocotl*, „pochodeň“), (S, G, H, M, N): rodové jméno různých druhů americké borovice; ► aromatická a pryskyřičná, vyskytující se od Mexika po Nicaraguu; dosahuje výšky 15 až 25 m; (I).
- ocote**², m. (← keč. *okkóti*), (szA); **(1)** vulg. řiť; **(2)** tlusté střevo zvířat, které se prodává jako produkt v *casquería* (obchod se zvířecími vnitřnostmi); (I).
- occozoal**, m. (← nah. *o*, „ta, tamta“ + *coatl*, „had“): mexický chřestýš; ► dorůstající délky zhruba 1,5 m; s hnědošedým hřbetem s nepravidelnými načernalými skvrnami a žlutočerveným břichem; (I).
- ocozol**, m. (← nah. *ocotl*, „borovice okote, borovicová pochodeň“ + *tzotl*, „pot“): druh severoamerického stromu čeledi vilínovité *Hamamelidaceae*; ► vysoký 15 m; má silný holý kmen, velkou hustou korunu, střídavě řapíkovité listy rozdělené do pěti ozubených laloků, nazelenalé jednopohlavní bezkorunné květy a toboolkovitý plod; kmen a větve vylučují pryskyřici *okozol*; (I).
- ojota**, f. (← keč. „*ushuta*“), (JižAm): sandále vyrobené z kůže nebo přírodních vláken, které nosili indiáni z Peru a Chile a které dnes nosí vesničané z některých oblastí Jižní Ameriky; (I).
- olluco**, m. (← keč. *ulluku*), (Pe.): viz: **melloco**; (I).
- olote**, m. (← nah. *olotl*, „srdce“); **(1)** (StřAm, M): kukuřičný klas zbavený zrn; **ser alguien el olote**, fr. **(1)** (CR): být odvržen z nenávisti nebo zlé vůle ostatních; (I).
- ombú**, m. (← guar. *umbú*): druh stromu čeledi líčidlovité *Phytolaccaceae*; typický pro Jižní Ameriku; ► se silnou a měkkou kůrou, měkkým dřevem, velmi hustou korunou, střídavě zašpičatělými oválnými listy, dlouhou stopkou, a dvoudomými květy v hroznu delším než listy; (I).
- omoto**, m. (← kič. „*umutu*“), (E): vulg. skrček, prcek, zakrslík (osoba malé postavy); (I).
- opa**¹, (← keč. *upa*, „hloupý, naivní; hluchý“); **(1)** adj., m/f. (A, B, Par, U): *pej. hovor.* hlupák, idiot; **opa**, interj. (A): používá se v mluvě mladých lidí jako pozdrav; (I).
- oroya**, f. (← keč. *oroya*, „provaz s posuvnou plošinou sloužící pro přepravu přes řeku“), (JižAm): koš, bedna, vak sloužící pro přepravu přes řeku; (I).
- otate**, m. (← nah. *otlatl*, „druh rákosy; hůl“), (M); **(1)** druh velmi silného a vysokého bambusu, s půlmetrovým ostnem; **(2)** stonek této rostliny; (I).
- otomía**, f. (← nah. *otomitl*, „otomí – indiánský kmen – tady ve smyslu krutý“); **(1)** (S): rozdrčení, zničení; **(2)** (H, V): ukrutnost, ohavnost, drsnost, hrubost; (I).
- otompaneco, ca**, (← nah. *Otompan*, dříve Otumba); **(1)** adj., m/f. pocházející z Otumby; **(2)** adj. patřící, vztahující se k tomuto okresu v Mexiku; ► často tvar *otompaneca* pro mužský rod; (I).

P

- paca**¹, f. (← guar. *paka*); (1) druh hlodavce; ► o velikosti 50 cm; s hustou zplhlou tmavohnědou srstí s bílými skvrnami na hřbetě, rezavým krkem, břichem a hřbetem; má krátké nohy a ocas, zašpičatělý čumák a malé zakulacené uši; žije v doupatích v horách Ameriky; živí se rostlinami; kvičí, chrochtá stejně jako prase; je lehce ochočitelý; jeho maso je jedlé; (2) (CR): *pej.* policejní orgán; (I).
- pacae**, m. (← keč. *paqay*), (Pe): (1) viz: **guamo** (strom čeledi citlivkovité *Mimosaceae*); (2) plod tohoto stromu; (I).
- pacana**, f. (← nah.); (1) druh stromu čeledi ořešákovité *Juglandaceae*; ► vysoký 30 m; se silným kmenem, obdivuhodnou korunou, listy složenými z oválných ozubených lístků, nazelenalými květy v dlouhé jehnědě a suchým plodem o velikosti ořechu a tvaru olivy s hladkou skořápkou a jedlým jádrem; dřevo tohoto stromu je podobné ořechu a je velmi ceněné; typický pro Severní Ameriku; (2) plod tohoto stromu; (I).
- pacay**, m. (← keč. *páqay*), (JižAm); (1) viz: **guamo** (strom); (2) plod tohoto stromu; (I).
- pacha**, m. (← nah. *patzoa*, „zahrabat, zploštit, zmáčknout“); (1) (S, N): kojenecká láhev, dudlík, šidítka; (2) (S, H, N): malá plochá láhev, která se běžně používá na likér; (I).
- pachamanca**, f. (← keč. *pacha*, „obecný, běžný“ + *manka*, „hrnec, kotlík“), (JižAm): maso okořeněné paprikou, které se peče mezi vyhřátými kameny nebo v jámě vyhloubené v zemi přikryté horkým kamenem; (I).
- pachiche** / **pachichi**, adj. (← nah. *pachichina* z *chichina*, „lízat, cucat“), (M): přezrálý (o plodu); (I).
- pachola** / **pacholi**, f. (← nah. *pachoa*, „přehnout, zahnout, sklonit“), (M): viz: **totoposte**; (I).
- pacho**², **cha**, adj. (← nah. *pach*); (1) (S, H, N): plochý; (2) (S, N): mělký (o řece, tůni, studni nebo jezeru); (I).
- pachuco**, **ca**, (← nah.); (1) adj., m/f. (CR): mající společensky nepřijatelné zvyky a mluvu (o osobě); (2) adj. (CR): ješitný, samolibý, marnivý, domýšlivý, pyšný (p. us.); (3) adj. (S, H, N): *hovor.* velmi těsný, obtažený, upnutý (o oblečení, především o kalhotách); (4) m. (CR): hantýrka ničemů, mladých, obecně chlapů; (5) m. pl. (CR): kalhotky (intimní prádlo); (I).
- paco**¹, (← keč. *p'aqo*, „načervenalý, narudlý“); (1) m. viz: **paca** (hlodavec); (2) m. viz: **llama**²; (3) m. (Am): minerál obsahující stříbro s železnatou hlušinou; (4) m., adj. (A, B, Pe): načervenalé, narudlé nebo hnědočervené, rezavé barvy; (5) m. (A, U): *hovor.* významné množství peněz; (6) m. (B, Ch, Co, CR, E, Pan): *pej.* *hovor.* člen policejního orgánu; (7) m. (Cu): *hovor.* značné množství něčeho; (8) m. (U): *hovor.* omyl, oklamání, ošizení; (I).
- paco**³, m. (← nah. *paca*, „umýt, mýt“), (N): umytý plněný kukuřičný list; (I).
- pacú**, m. (← guar.), (A, Par): druh jedlé sladkovodní ryby, oválného tvaru, dorůstající až 80cm; (I).
- pagua**, (← nah. *pahuatl*, rodové jméno jakéhokoliv ovoce, které není ani kyselé ani sladké), (M): ovoce jednoho druhu avokáda; (I).
- paico**, m. (← keč. *páyko*); (1) (Ch, Co, E, Pe): viz: **epazote** (travina); (2) m. (E): *hovor.* pálenka z třtiny; (I).
- pajla**, adj., m/f. (← keč.), (B): plešatý, lysý, bez vlasů (o osobě); (I).
- palca**, f. (← keč. *palqa* nebo *pallqa*, „rozvětvený, vidle, vidlice, rozcestí“); (1) (szA, B): křížení dvou řek nebo cest; (2) (szA, B): vidlice z větví; (3) (E): prak; (I).
- palhuén**, m. (← map.): druh amerického keře čeledi motýlokvěte *Papilionaceae*; ► dorůstající do výšky 2 až 3 m; velmi trnitý; (I).
- paliacate**, m. (← nah. *pal*, „barva“ + *yacatl*, „nos“), (M): šátek na krk, dámská šála; (I).
- pallador**, m. (← keč. *pállay*, „sklízet“); (JižAm): lidový zpěvák doprovázející se kytarou, zpívá o různých tématech; (I).
- pallar**², (← keč. *pállay*, „sebrat ze země, sklídit, sklízet“); (1) tr. vybrat z minerálu kovovou nebo tu nejdražší část; (2) intr. (JižAm): zpívat improvizované verše, písně; (I).
- palliri**, f. (← aim. *palla-ri*, „ten co bere sklízí“), (B): žena přebírající vytěžené minerály z dolů; (I).

palpallén, m. (← map.): druh amerického keře čeledi hvězdnicovité dříve složnokvěté *Compositae*; ► vysoký 2 m; s oválnými a ozubenými listy pokrytými bílými chloupky a žlutými květy; (I).

palpi, m. (← map. *pal-pud*): americký keř čeledi krtičníkovité *Scrophulariaceae*; ► vysoký až 30 cm; s úzkými zubatými protáhlými listy a žlutými květy uspořádanými ve tvaru podlouhlé oválné laty; (I).

palqui, m. (← map.): zapáchající americký keř čeledi lilkovité *Solanaceae*; ► s mnoha vztyčenými stonky, celokrajnými lysými trochu zvlněnými úzkými na obou koncích zašpičatělými listy a květy v květenství lata; odvar z tohoto keře se užívá v Chile proti svrabu a jako prostředek na pocení; z rostliny se vyrábí mýdlo; (I).

palta, (← q); (1) adj., m/f. příslušník indiánského kmene, který obýval rovníkovou oblast dnešní provincie Loja na severu Peru; (2) adj. patřící vztahující se k těmto indiánům (*platas*); (3) m. jazyk těchto indiánů; (4) f. (A, Ch, Pe, U): avokádo (plod); (I).

pampa, (← keč. *pampa*, „rovný, rovina“); (1) adj., m/f. příslušník indiánského kmene pravděpodobně *tehuelches* původně obývajících argentinské pláně, roviny; (2) adj. patřící, vztahující se k těmto indiánům; (3) m. jazyk těchto indiánů; (4) f. všechny rozlehlé roviny, pláně v Jižní Americe, kde nerostou stromy; (5) f. (E): pole ► půda určená k pěstování.

panca², f. (← keč. *p'anqa*), (Pe): list obalující kukuřičný klas; (I).

pangue, m. (← map. *panke*), (Ch): bezlodyžná rostlina čeledi *Gunneraceae*; ► s velkými laločnatými kruhovitými listy o délce 1 m a šířce 50 cm; ze středu raší válcovitý stvol s květy; její plod se podobá peckovici; oddenek se užívá jednak v medicíně jako lék stahující cévy, dále pak k barvení a činění; vyskytuje se v bažinatých oblastech podél potoků; (I).

panul, m. (← map.), (Ch): druh rostliny čeledi mrkvovité *Umbelliferae*; ► vysoký 50 až 60 cm; se silným šťavnatým lysým dutým rozpraskaným a rozvětveným stonkem, dlouhými dělenými listy a velmi malými bílými květy; kořen je jedlý; (I).

pañil, m. (← map. *pagil*) (Ch): druh stromu čeledi krtičníkovité *Scrophulariaceae*; ► vysoký 3 m; s velkými oválnými zoubkovanými na rubu žlutě ochmýřenými listy a naoranžovělými květy uspořádanými do kulatých hlaviček; jeho listy se používají v lékařství na léčení vředů, nádorů; (I).

papa², f. (← keč. *papa*), (1) brambor (rostlina); (2) brambor (hlíza); (3) (A, U): *hovor.* díra v pleteném oděvu jako např. rukavice, ponožky, atd.; (4) (A, U): vhodná, snadná věc k realizaci; (5) (S): peníze; (6) (M): *hovor.* lež; (7) (U): krásná žena; **papa caliente**, f. (1) (Cu): velký problém obtížný na vyřešení; **papa de caña**, f. (1) topinambur ► bylina čeledi hvězdnicokvěté dříve složnokvěté *Compositae*; s rovnými stonky dorůstajícími do výšky 2 m; má oválné zašpičaté ochmýřené listy, žluté kulaté květy a hlíznatý škrobovitý oddenek, který je jedlý; (2) oddenek této rostliny; **papa suave**, f. (1) (Cu): *hovor.* snadný zisk; **ser alguien una papa**, fr. (1) (M): *hovor.* být neschopný, nejapný, přihlouplý; (I).

papalisa, f. (*papa*² a *liso*), (B, P): viz: **mellico** (hlíza); (I).

papalote, (← nah. *papalotl*, „motýl“); (1) m. (Cu, H, M): papírový drak; **a empinar papalotes**, **expr.** (Cu): *hovor.* poslat někoho k čertu; **hacer un papalote a alguien**, fr. (Cu): *hovor.* poškodit někoho, ublížit, způsobit někomu újmu; (I).

papaya, f. (← caribe); (1) papája (plod) ► obecně žlutá, oválného tvaru a sladké chuti; ze zelené se vyrábí zavařenina; (2) (Cu, N): ženský pohlavní orgán; **dar papaya a alguien**, fr. (1) (Co): *hovor.* dát někomu možnost, příležitost; (I).

paraca, f. (← keč. *paraqa*, z *páraq*, „říční“), (Am): velmi silný vítr v Pacifiku; (I).

paraguay, m. (← guar. *Paraguay*, „název řeky a státu“ a toto slovo z *pará*, „moře“ + *gúa* nebo „guara“, „pocházející, původem“ nebo z *paraguã*, „koruna z ptačích per“ + *y*, „řeka“): druh papouška z Paragauye; ► zelené barvy a žlutými skvrnami po těle, modrými a červenými skvrnami na křídlech, rudý na horní části hlavy, modrý a šedý v oblasti uší a oranžový na týlu; **hierba del Paraguay**, f. (1) yerba maté; **té del Paraguay**, m. (1) strom s neopadávými listy dlouhými 5 až 6 cm, bílými květy a hnědávým plodem. (2) odvar yerba maté; (I).

parcha, f. (← amer.): (1) rodové jméno, se kterým se v některých částech Ameriky označují různé rostliny čeledi mučenkovité *Passifloraceae*; **parcha granadilla**, f. (1) rostlina čeledi mučenkovité *Passifloraceae*; ► s rozvětvenými šlahounovitými a úponkovitými stonky dlouhými 18 až 20 m; má silné zašpičaté srdčité lysé listy, velké velmi vonné uvnitř rudé a

zvenčí bílofialově nebo purpurově skvrnitě květy, vejcovitý hladký plod o velikosti žlutého melounu, žluté barvy a dužinou sladkokyselá chuť; typická pro tropickou Ameriku; **parcha granadina**, f. (1) (V): viz: **parcha granadilla**; (I).

pasancalla, f. (← aim. *p'asanqalla*, „pražená kukuřice“), (B): popcorn; (I).

pascana, f. (← keč. *paskána*), (1) (szA, B, Co, Pe): *rur.* zastávka na cestě; (2) (szA, B, Pe): *rur.* ubytovna; (I).

pascón, m. (← nah. *pazcoa*, „vymačkat, ždímat, filtrovat, cedit“); (1) (CR, H): cedník, cedítka; (2) (CR, H): špatný brankář (ve fotbale); (3) (CR, H): žena, která měla sexuální poměr s několika muži; (4) (S): hadr, pometlo na mytí; (5) (H): forma na výrobu sýru; (6) (H): přezvykované sousto (u dobytka – přežvýkavců); (I).

paspars, prnl. (← keč. *p'aspa-*, „popraskat, rozpraskat“), (A, B, U): popraskání ze zimy nebo přesušení (o kůži); (I).

paste, m. (← nah. *pachtli*, „plstnatý“); (1) (StřAm): druh tykvovité rostliny; ► s chlupatým, uprostřed dutým stonkem, velkými zelenými listy, velkými žlutými květy, protáhlým vláknitým plodem obsahujícím pórovitou dřev, která se užívá jako houba; (2) (S, H): plod této rostliny; (3) (H): druh epyfitní rostliny čeledi bromeliovitě *Bromeliaceae*; ► s dlouhými vlákny šedé barvy; vyskytuje se na větvích borovice, dubu; její květy jsou světlezelené nebo modré; užívá se jako koště; (I).

pastle, (← nah. *pachtli*), (M): viz: **paste** (rostlina čeledi bromeliovitě *Bromeliaceae*); (I).

patagua, f. (← map.): druh stromu z Chile čeledi lípovitě *Tiliaceae*; ► s rovným hladkým kmenem vysokým 6 až 8 m, listnatou korunou, střídavými listy rozdělenými na tři špičaté laloky, bílými květy, kulovitým tobolkovitým plodem; jeho dřevo je bílé a lehké užívá se v truhlářství; (I).

patasca, f. (← keč. *phatáskka*, „bílá kukuřice“); (1) (A): pokrm z vařeného vepřového masa s kukuřicí; (2) (B): vařená bílá kukuřice; (I).

pate, m. (← nah. *patli*, „medicína, lékařství“), (H): rodové jméno různých druhů lián čeledi mýdelníkovité *Sapindaceae*; ► jejich kořeny stonky a plody jsou jedovaté; má malé dlouhé a zpeřené listy, bílé květy, tmavočervené plody a černá lesklá semínka s bílým arylem; (I).

patí, m. (← guar.); (1) (A, U): velká říční ryba, šedomodré barvy s tmavými skvrnami; (2) (CR): drun pirožku plněného masem nebo bramborem; (I).

payana, f. (← kič *pállay*, „sklízet, sebrat ze země“); (1) (szA, U): dětská hra z kamínků, kuliček; (2) (N): popraskaná rýže; (I).

payé, m. (← guar.); (1) (svA, Par): kouzlení, čary; (2) (svA): talisman, amulet; (I).

pecán, m. (← algonquino), (M): viz: **pacana**; (I).

pecarí, m. (← guar.), (JižAm): pekari ► savec, tlustokožec, vypadající jako šestměsíční kančí mládě, bez ocasu; s dlouhými silnými štětinami, malými kly a hřbetní žlázou ve tvaru pupku ze které vylučuje páchnoucí substanci; žije v lesích Jižní Ameriky; jeho maso je velmi ceněné; **pecarí de collar**, m. (1) (M): ten co má náhrdelník z bílých chlupů/štětin; (I).

peche, adj., m/f. (← nah. *pectic*, „hubený“), (S): slabý nebo nemocný, nezdravý, neduživý, churavější (o osobě); (I).

pehuén, m. (← map. *pewen*): (1) (Ch): druh stromu čeledi jedlovité *Abietaceae*; ► vysoký až 50 m; s vodorovnými větvemi pokrytými přeslenovitými tuhými vždy zelenými listy tvořícími hustou kuželovitou korunu; má dvoudomé málo viditelné květy a peckovitý plod se sladkým hodně výživným jádrem; původem z Ameriky, kde tvoří husté lesy; (I).

pehuenche, (← map. *pewen*, „borovice“ + che, „lidé“); (1) adj., m/f., m.pl. příslušník indiánského kmene z oblasti And dnešní argentinské provincie Neuquén. Jako první ovlivněný kulturním a jazykovým působením indiánů *araucanos*; (2) adj. patřící vztahující se k těmto indiánům; (3) adj., m/f. (Ch): obyvatel sídlící v části andského pohoří. (v m. má pej. význam); (I).

pellín, m. (← map. *pellin*, „tvrdé jádro určitých stromů“), (Ch); (1) druh buku, jehož dřevo je tvrdé a nepodléhající zkáze; (2) (Ch): jádro tohoto stromu; (3) (Ch) silná, velmi odolná osoba nebo věc; (I).

pelú, m. (← map. *pəlu*); (1) (Ch): druh luskovitého stromu; ► s listy tvořenými 10 až 20 páry kruhovitých lístečků, žlutými květy; plodem je luštěnina se čtyřmi podélnými, zubatými křídélky; jeho dřevo je těžké a cenné; (I).

pepenar, (← nah. *pepena*, „vybrat, vzít, uchopit, chytit“); (1) tr. (StřAm, M): brát ze země, sbírat; (2) tr. (N): nechat propadnout žáka; (3) prnl. (S): *hovor.* zabít, zbavit života; (4) prnl. (M, N): ukrást, zcizit; (I).

pequén, m. (← map. *pequeñ*), (Ch): druh nočního dravého ptáka; ► o velikosti holuba; velmi podobný sově; obývá jeskyně a rozlehlá pole, na nichž loví hlodavce; jeho krákání je velmi časté a truchlivé; (I).

percán, m. (← map. *percan*), (Ch): plíseň, která se díky vlhkosti tvoří na různých živočišných a rostlinných látkách; (I).

petaca, f. (← nah. *petlacalli*, „bedna, proutěná truhla“); (1) truhla nebo bedna z kůže, dřeva nebo z proutí pokrytého kůží, sloužící jako vojenský kufr. Byla velmi užívána v Americe; (2) pouzdro na cigarety nebo tabák vyrobené z kůže, kovu nebo jiného materiálu; (3) široká a plochá kapesní láhev na alkoholické nápoje; (4) (M): kufr; (5) f. pl. (M): kyčel, hýždě, stehno; (I).

petate, m. (← nah. *petlatl*, „rohož, rohožka“); (1) rohožka z palmy, která se v zemích s teplým klimatem užívá jako podložka na spaní; (2) rohož nebo ranec prádla každého námořníka, vojáka nebo vězně; (3) *hovor.* zavazadlo naloďujících se osob; (4) *hovor.* prolhanec, podvodník, lhář; (5) *hovor.* opovrženímhodný člověk; (6) (M): tkanina z palmy nebo rákosy; **doblar alguien el petate**, fr. (1) (M): zemřít, zesnout; **liar alguien el petate**, fr. (1) *hovor.* přestěhovat se z důvodu vykázaní; (2) *hovor.* zemřít; (I).

petateada, f. (← nah. *petlatl*, „rohož, rohožka“); (1) (S, M): *hovor.* smrt; (2) (H): *hovor.* výprask; (3) (H): *hovor.* velká porážka; (I).

petra, f. (← map. *pətra*), (Ch): druh myrtovité rostliny; ► vysoký 3 m; s mnoha větvemi pokrytými rezavým chmýřím, širokými elipsovitými a velmi různorodými listy a bílými květy uspořádanými v květenství lata po celé větvi; jedlá bobule je černá podobná myrtě; její listy a kůra mají léčivé účinky a prach z nich se používá v zemědělství jako prostředek proti hmyzu; (I).

peuco, m. (← map. *peuco*), (Ch): druh denního dravého ptáka; ► podobný krahujci; jeho zbarvení se různí podle věku a pohlaví, ale vesměs převládá popelavě šedá; živí se ptáky, holuby a v případě jejich nedostatku také ještěrkami nebo jinými plazy; **peuco bailarín**, o **peuco blanco**, m. (1) (Ch): druh dravého ptáka; ► podobný poštolce i způsobem plachtění; má černě zbarvený hřbet, bílé břicho a světle šedou hlavu; (I).

peumo, m. (← map. *peju*), (Ch): druh stromu čeledi vavřínovité *Lauraceae*; ► má vždy zelené oválné listy a oválný načervenalý plod s jedlou bílou máselnatou dužinou; (I).

peyote, m. (← nah. *peyotl*, „červí kukla, larva“); (1) druh kaktusovité rostliny; ► malého vzrůstu obsahující látku, jejíž požití způsobuje halucinace a omámení; (2) droga získávaná z této rostliny; (I).

pian, m. (← tupí nebo guar.) framboesia; ► nakažlivá nemoc typická pro teplé oblasti; projevuje se vyrážkou na obličeji, rukou, nohou a v oblasti genitálií; vypadá jako bílé nebo červené, hnisavé nádorky; (I).

pibil, adj. (← may. *pib*, „péct, smažit pod zemí“), (M): zabalený do banánových listů, vaří se pod zemí na roštu (o potravině); (I).

picha², f. (← may.), (M): viz: **zanate** (pták); (I).

pichana, f. (← keč. *pichana* z *pichay*, „mést, zametat“); (1) (szA,B): vesnické koště vyrobené ze svazku větvíček; (2) (szA): druh dřevnatého keře čeledi bobovité *Leguminosae*; ► s jemným a hojným větrovím; (I).

pichanga, f. (← keč.); (1) (szA): víno s neukončeným kvašením (burčák); (2) (Co): smeták, koště; **engaña pichanga**, m/f. (A): šejdř, šidítka; ► věc klamající svým vzhledem; (I).

pichanguear, intr. (← keč. *pichanqa*, „uklízeč, zametač“), (Ch): *hovor.* hrát neformální fotbalový zápas; (I).

piche², m. (← may.); (1) (CR): druh vodního ptáka s plovací blánou, obývajícího pobřeží Tichého oceánu; (2) (M): viz: **zanate**; **hacer alguien piche**, fr. (1) (CR): opírat se o jednu nohu, odpočívat na jedné noze; (I).

pichete, m. (← nah. *topi tzintetl*), (H) ještěrka; (I).

pichi¹, m. (← map.). (Ch): druh keře čeledi lilkovité *Solanaceae*; ► s bílými osamělými květy vyskytujícími se hojně na konci mladých větví; užívá se lékařství jako močopudný lék; (I).

pichihuén, m (← map. *pichi*, „malý“ + *huenu*, „nahoru, vzhůru“): druh jedlé ryby z chilského pobřeží dosahující délky až 40 cm; (I).

picho, m. (← may.), (M): viz: **zanate** (pták); (I).

pidén, m. (← map. *pideñ*), (Ch): druh ptáka; ► podobný vodní slípce; hřbet je olivové barvy, břicho načervenalé, kořen zobáku červený přecházející do modra a špička je nazelenalá, oči nachové, nohy a zánártí červené; často dochází ke břehům a živí se červy a rostlinami. Je velmi plachý a jeho zpěv je melodický; (I).

pilapila, f. (← map.), (Ch): druh rostliny čeledi slézovité *Malvaceae*; ► dorůstající délky 60 až 80 cm; s plazivým kulatým a rozvětveným stonkem; v lékařství se užívá k úpravě krevního oběhu; (I).

pilcha, (← map. *pulcha*, „záhyb, vráska“), (1) f. (A, B, Par): *rur.* část oblečení v nuzném nebo špatném stavu (část. v pl.); (2) f. (A, B, U): část postroje, sedla; (3) f. (A, Pe, U): *hovor.* část oděvu, zvláště když je elegantní a drahý (část. v pl); (I).

pillo¹, m. (← map. *pillu*): brodivý pták; ► druh ibisu; bílé barvy s černými skvrnami; má velmi dlouhé nohy se čtyřmi prsty spojené blánou, krk s lalokem dlouhý asi 60 cm, silný vyduť zašpičatělý zhruba 10 cm dlouhý zobák holý až po čelo a krátký ocas; žije na vlhkých místech a živí se plazy; (I).

pillopillo, (← map. *pillupillu*), (Ch): strom; ► druh vavřínu; jehlanovitěho tvaru s dvoudomými bělavými květy; jeho vnitřní kůra je projímavá a vyvolává zvracení; (I).

pilmama, f. (← nah. *pilmama* z *pilli*, „dítě“ + *mama*, „chovající, nesoucí“), (M): chůva; (I).

pilme, m. (← map. *pulmi*), (Ch): velmi malý černý brouk způsobující velké škody v sadech; (I).

pilpilén, m. (← map.), (Ch): druh pobřežního brodivého ptáka; ► dlouhý červený zobák používá k otvírání ulit mořských měkkýšů, kterými se živí; na každé noze má tři prsty bez palce; peří je bílé, černé a slabiny červené; (I).

pilvén, m. (← map.): druh americké sladkovodní ryby; ► dosahující délky 10 cm žijící v hejnu; (I).

pinacate, (← nah. *pinacatl*), (M); (1) m. páchnoucí skarabeus černé barvy žijící na vlhkých místech; (2) m/f. hlupák, blbec; (I).

pingullo, m. (← kič. *pingullu*), (E): hudební nástroj indiánů ve tvaru malé flétny, vyrobený ze dřeva; (I).

pinole, m. (← nah. *pinolli*); (1) směs vanilkového prášku a jiného koření pocházejícího z Ameriky, které se přidávalo do čokolády, která tím získala znamenitou chuť a vůni; (2) (M): mouka z pražené kukuřice někdy oslazená a smíchaná s kakaem, skořicí nebo anýzem; (I).

piocha³, (← nah. *piochtli*); (1) adj. (M): *hovor.* půvabný, sličný, ušlechtilý, znamenitý, výtečný, velkolepý, nádherný; (2) f. (M): bradka; (I).

pipil, (← nah. *pipil*, „dítě“); (1) adj., m/f. předkolumbovský indián, přímý potomek Aztéků, žijící na západě Salvadoru; (2) adj. patřící, vztahující se k těmto indiánům; (3) m. jazyk těchto indiánů; (I).

pipiola, f. (← nah. *pipiyolli*) (M): druh velmi malé včely; (I).

pique³, m. (← keč. *piki*), (Pe): viz: **nigua**; (I).

piragua, f. (← car.): (1) dlouhé úzké plavidlo větší než kánoe vyrobené obecně z jednoho kusu kmene nebo rákosu. Pohybuje se pomocí vesel a plachty. Užívané indiány v Americe nebo Oceánii; (2) malé, úzké a velmi lehké plavidlo, které se užívá na řekách nebo plážích; (3) jihoamerická úponkovitá rostlina čeledi áronovité *Araceae*; ► s šupinatými stonky, velkými podlouhlými a zelenými listy s oválnou šterbinou a bíložlutou spatkou; (4) (PR): ledová tříšť; (I).

pirca, f. (← keč. *pirca*, „stěna, zeď“), (A, Ch, E, Pe): zeď z kamenů; (I).

pirco, m. (← map. *pidcu*): chilský pokrm z fazole, kukuřice a dýně; (I).

pircún, m. (← map.): druh amerického keře čeledi líčidlovité *Phytolaccaceae*; ► velmi známý díky svému kořenu ve tvaru tlusté řepy, který je silným projímadlem a dávidlem; (I).

pirgüín, m. (← map.), (Ch); (1) druh pijavice; ► o délce 2,5 cm žijící v zátokách řek a ve stojatých sladkých vodách; vniká do jater a střev dobytka, kterému tak může přivodit smrt; (2) nemoc způsobena tímto parazitem; (I).

pirhuín, m. (← map.), (Ch): viz: **pirgüín**; (I).

pirincho, m. (← guar. *piririta*), (A, Par, U): druh ptáka řádu kukačky *Cuculiforme*; ► o velikosti 35 cm; tmavošedě nebo tmavohnědě pruhovaný na hřbetě a okrově skvrnitý na zbytku peří, s bílým a černým pruhem na konci ocasu; je hmyzožravý a pustoší hnízda; žije v malých hejnech v parcích, zahradách a na otevřených místech; (I).

pirquén, (← map. *pirquén*, „hadříky - šaty“), **dar a, o trabajar al, pirquén**, frs. (Ch): v hornické hantýrce: dělník pracující podle svých pravidel, odvádějící smluvený poplatek majiteli dolu; (I).

pisca², f. (← nah. *pixca*), (M): sběr úrody na venkově (kávy, kukuřice nebo bavlny); (I).

pisco², m. (← keč. *pishku*); (1) (Co, V): krocan; (2) (Co): *pej*. bezvýznamné individuum; (I).

pitao, m. (← map. *pithau*, „mozol“): druh amerického stromu čeledi routovité *Rutaceae*; ► vysoký 5 až 7 m; má vždy zelené velké podlouhlé oválné holé částečně zubaté listy, bílé dvoudomé květy a plod složený ze čtyř jednosemenných peckovic; jeho listy jsou hlístopudné; používají se jako rozpouštědlo; (I).

píte, m. (← keč. *piti*, „malá věc“); (1) (Co, E): malý díl něčeho; (2) (Co): dětská hra spočívající v házení kotoučem nebo mincí proti zdi, stromu, atd. Vyhrává ten, komu se mince nejvíc odrazí zpět; (3) (Co): **Entresijos del cordero** (skopové vnitřnosti); (I).

piune, m. (← map. *piune*, „romerillo – rostlina čeledi podokarpovité *Podocarpaceae*“): druh amerického stromu čeledi proteovité *Proteaceae*; ► má velké listy ze spodů pokryté chmýřím rezavé barvy a malé hrozny květů žluté barvy; vyskytuje se na horách a užívá se jako lék; (I).

piuquén, m. (← map. *piuqueñ*), (Ch): druh dropa, který je větší než evropský; ► má bílou barvu s výjimkou popelavé hlavy a křídelních per, krátký ocas s 18 bílými pery; živí se rostlinami; nerozmnožuje se až do 2 let; je krotký, lehce ochočitelý; jeho maso je jedlé; (I).

piure, m. (← map. *piur*) (Ch): sedavý mořský živočich, podkmene pláštěnci *Tunicata*; ► jeho červené tělo je dlouhé 4 až 6 cm; má tvar sáčku se dvěma otvory (ústa/řít); je jedlý; (I).

pizote, m. (← nah. *pitzotl*), (CR, G, H, N): druh ploskochodého savce; ► má prodlouženou hlavu, úzký čenich, velmi vyčnívající a zašpičatělý nos, zakulacené krátké uši a hustou tmavošedou nebo tmavohnědou srst s šedým a bílým zbarvením; (I).

poch, adj. (← may. *poch*, „chtivý, dychtivý, hladový“), (M): dychtivý, chtivý, nedočkavý; (I).

pochote, m. (← nah. *pochotl*); (1) (CR, H, M, N): druh stromu čeledi bavlníkovité *Bombacaceae*; ► s kmenem pokrytým trny; jeho dřevo se používá ve stavebnictví; (2) (S, H, M): druh bělavé bavlny obklopující semínka bavlníku, která se používá jako výplň matrací a polštářů; (I).

pololo², m. (← map.); (1) (B, Ch): muž ucházející se o ruku ženy; (2) (Ch): druh býložravého hmyzu; ► o velikosti 1, 5 cm; při letu bzučí jako čmelák; má malou hlavu, povrch těla s drážkou a vráskami, krátké krovky; je zelený, břicho popelavé barvy, přední nožičky rezavé a zadní zelené; (I).

pongo², m. (← keč. *punco*); (1) (B, Pe): indián vykonávající práci sluhy; (2) (B, Pe): indiánka sloužící statkáři během týdne na statku za pronájem části jeho pole; (3) (Pe): úzký nebezpečný přechod přes řeku; (I).

popote, m. (← nah. *popotl*); (1) kratší stéblo zlatavé barvy podobné došku užívané v Mexiku na výrobu košťat a smetáků; (2) (M): slámka; (I).

póquil, m. (← map. *pocull*): druh americké traviny čeledi hvězdnicovité dříve složnokvěté *Compositae*; ► s úzkými vrchními listy, oboupohlavními plnými krátkými a skoro uzavřenými květy, které se užívají při barvení na žluto; (I).

poro², m. (← keč. *púru*), (szA, B): tykev ve tvaru hrušky s krkem sloužící k různým účelům, speciálně na přípravu maté; (I).

porongo, m. (← keč. *purunku*); (1) druh jednoleté byliné rostliny čeledi tykvoité *Cucurbitaceae*; ► má velké listy a velké bílé nebo nažloutlé plody o délce 7 až 90 cm, využívají se jako nádoba na různé věci, čerstvé se konzumují jako tykve; pochází z Indie, ostrovy Moluky a Abisinia a pěstuje se skoro po celé Jižní Americe; (2) (Á. R. Plata, B): viz: **poro**²; (3) (Pe, U): hliněná nádoba sloužící k uchování vody nebo alkoholického nápoje *chicha*; (4) nádoba z bílého plechu, s úzkým krkem, pokličkou a uchy sloužící k prodeji mléka; (5) (Pe): velká protáhlá tykev sloužící jako zásobník vody; (I).

pororó, m. (← guar.), (Á. guar., U): popcorn; (I).

poroto, ta, (← keč. *purutu*); (1) m/f. (Ch): *hovor.* dítě; (2) m. (JižAm): fazole (rostlina čeledi motýlokveté *Papilionaceae*; (3) m. (JižAm): fazole (plod); (4) m. (JižAm): pokrm připravený z těchto fazolí; **apuntarse un poroto**, fr. (1) (JižAm): *hovor.* být úspěšný ve hře nebo v jakékoliv činnosti; **ganarse alguien los porotos**, fr. (1) (Ch): vydělávat si na živobytí; (I).

porro³, m. (← inca): smotaná cigareta, marihuany nebo hašiše s tabákem; (I).

poto¹, m. (← keč. *putu*), (Pe): malá nádoba na nápoje, speciálně na maté; (I).

poto², m. (← mochica *potos*, „nestydaté partie“), (NO A, B, Ch, E, Par, Pe): hýždě; (I).

pozol, m. (← nah. *pozolli*, „pěnivý, šumivý“); (1) (CR): polévka z nezralé, čerstvé kukuřice s vepřovým masem; (2) (S): hustá sedlina z jakékoliv tekutiny; (3) (G): rozdrčená kukuřice; (4) (H, N): nápoj vyrobený z kukuřice, mléka, cukru a vody; (5) (H): sladký nápoj z kukuřice; **hacer pozol algo**, fr. (1) (S, G, H): rozbít, zničit; (I).

pucará / pucala, m. (← keč.), (1) v oblastech *quechuas* a *diaguitas* - pevnost se silnými kamennými zdmi, které stavěli indiáni na strategických místech (výšinách); (I).

pucho, m. (← keč. *puchu*, „přebytek, nadbytek, přebývající“); (1) (JižAm, H): oharek, špaček (od cigarety); (2) (JižAm): zbytek, zůstatek, odpadek; (3) (S, H): hrst, hrstka; **a puchla**, loc. adv. (1) (JižAm, H): v malém množství, trocha po trošce; **no valer un pucho**, fr. (1) (A, B, Ch, Co, Par, U): nestát za nic; **sobre el pucho**, loc. adv. (1) (A, B, Pe, U): hned, okamžitě, v mžiku, ihned; (I).

puđu.(← map. *pudu*), (A, Ch): malé zvíře vysoké cca 35 cm řadící se k parohatým. Má malé, rovné rohy. Žije v andských lesích; (I).

puelche,(← map. *puel*, „východ“ + *che*, „osoba“); (1) adj. příslušník indiánského kmene skupiny *tehuelches septentrional* (čast. jako m/f. v pl); (2) adj. patřící, vztahující se k *puelches*; (3) m. (Ch): indián žijící ve východní části And; (4) m. (Ch): vítr vanoucí od pohoří And na západ; (I).

pulque, m. (← nah.), (E, M): alkoholický hustý nápoj bílé barvy z mexické náhorní plošiny, získává se kvašením třtinové šťávy nebo o šťávy získané z agáve s kalabasou; **pulque curado**, m. (1) (M): ten co byl smíchaný se šťávou z nějakého ovoce (o nápoji); (I).

puma, m. (← keč.): druh americké kočkovité šelmy; ► o velikosti 180 cm; rovnoměrně načervenalé nebo plavé barvy; žije v pohořích a rovinách; (I).

puna², f. (← keč.): (1) vysočina blízka pohoří And; (2) (JižAm): rozsáhlý rovný neobydlený terén; (3) (JižAm): soroche (horská nemoc); (I).

pupo, m. (← keč. *pupu*), (A, E): *hovor.* pupek (jizva); (I).

pupu, m. (← keč. *pupu*), (B): *hovor.* pupek (jizva); (I).

pupusa, f. (← nah. *pupushaua*, „naplněný“); (1) (S, G, H, N): kukuřičná nebo rýžová placka plněná škvarky, sýrem nebo jinými přísadami; (2) (N): množství peněz; (I).

puquina, (← keč. *puqi*); (1) adj., m/f. příslušník indiánského kmene, který žil na plovoucích ostrovech jezera Titicaca, v Bolívii a Peru; (2) adj. patřící, vztahující se k *puquinas*; (3) m. jazyk, kterým mluví *puquinas*; (I).

put, m. (← may.), (M): viz: **papaya** (plod); (I).

pututo / pututu, m. (← aim. *pututu*); (1) (B): indiánský hudební nástroj vyrobený z rohu vola, na který troubili vesničani z kopců ke svému svolání; (2) (Pe): ulita mořského plže užívaná jako trubka; (I).

puya², f. (← map. *puuya*), (B, Ch): druh rostliny čeledi bromeliovitě *Bromeliaceae*; ► vysoká 2 až 5 m; má protáhlé, zelené ze spodní strany bílé listy, žluté květy; u některých druhů jsou modré s dlouhými korunními plátky, které se po uschnutí svinou do spirály; existují různé druhy (I).

Q

- quechol**, m. (← nah. *quecholli*), (M): druh brodivého ptáka; ► se sněhobílým peřím a zobákem ve tvaru špachtle na konci žlutým; v dospělosti se mu vespod krku vytváří okrová skvrna a v létě mívá na zátylku chocholku; hnízdí ve stromech a tvoří početná hejna; (I).
- quechua**, (1) adj., m/f. indián, který v době kolonizace Peru, obýval oblast Cusca, potažmo ostatní indiáni patřící do říše Inků; (2) adj., m/f. dnešní potomci těchto indiánů; (3) adj. patřící, vztahující se k těmto indiánům a k jejich jazyku; (4) m. jazyk primitivních *quechuas*, rozšířený Inky po celém teritoriu jejich říše a poté katolickými misionáři do jiných oblastí; (I).
- quegua**, adj., m/f. (← keč.), (B): zbabělý, bojácný, bázlivý, ustrašený, nesmělý; (I).
- quelenquelen**, m. (← map. *clenclen*), (Ch): druh léčivé rostliny čeledi vítodovité *Polygalaceae*; ► existuje několik druhů, charakterizovaná malými růžovými květy v hroznu; (I).
- quelite**, m. (← nah. *quilitl*); (1) (CR): jedlý výhonek tykve nebo sladkojamu (rostlina); (2) (M): obecný název různých druhů divokých travin. Zralé jsou jedlé; (I).
- queltehue**, m. (← map.): brodivý pták z Chile; ► podobný čejce; obývá vlhké plochy; ochočený se chová v zahradách k hubení škodlivého hmyzu; (I).
- quena**, f. (← keč. *kkhéna*): flétna původem z náhorní plošiny tradičně vyrobená z třtiny, kosti nebo hlíny. Měří 50 cm. Je charakteristická svým vykrojením ve tvaru U a zosťženou čelní hranou; (I).
- querenda**, f. (← tarasca), (M): druh amerického stromu čeledi růžovité *Rosaceae*; ► vysoký až 15 m; druh třešně s plody příjemné chuti a vůně; (I).
- quero**, m. (← keč. qiru): barevná dřevěná nádoba používaná Inky na jihu Peru k jejich obřadům; (I).
- quetro**, m. (← map. *quetho*, „holá věc“), (Ch): velká nelétavá kachna; ► charakteristická tím, že má holá křídla, na nohách 4 prsty s plovací blánou; tělo je pokryté dlouhým jemným a zvlněným peřím popelavé barvy; (I).
- quetzal**, m. (← nah. *quetzalli*, „nádherné peří“); (1) druh šplhavého ptáka; ► měřící 25 cm od hlavy až po kostrč, rozpětí křídel má 54 cm a 60 cm v hřebeni ocasu; má jemné zelené duhové peří na horních částech těla velmi zářivé, červenou hrud' a břicho, silnou hlavu s hedvábnou zelenou chocholkou, bohatější u samců; zobák a nohy jsou žluté; typický pro tropickou Ameriku; (2) guatemalská mince, která má na jedné straně vyobrazeného výše popsaného ptáka; (I).
- queule**, m. (← map. *queul*, „ovoce“), (Ch); (1) druh indického stromu čeledi *Combretaceae*; ► plody tohoto stromu mohou být černé, červené nebo žluté, jedny jsou podobné tvarem i velikostí švestce, jiné olivě; užívají se v lékařství a v barvířství; existuje několik druhů; (2) (Ch): plod tohoto stromu; (I).
- quiaca**, f. (← map.): druh amerického stromu; ► dosahující výšky od 3 do 6 m; má pružné dlouhé větve, jednoduché podlouhlé kopinaté zubaté listy a malé bílé květy v okolíku; (I).
- quibey**, m. (← car.): druh jednoleté traviny čeledi lobelkovité *Lobeliaceae*; ► s rozvětvenými křehkými stonky vysokými 40 až 60 cm, úzkými špičatými a trnitými listy, nálevkovitými bílými květy se zubatými pysky a suchým plodem se dvěma komůrkami na semena; vyskytuje se na Antilách; (I).
- quiche**¹, m. (← chibcha): (Co, V): bromeliovitá epifytní rostlina se žlábkovanými, špičatými listy a květy v klasu s červenými listeny; (I).
- quihuicha**, f. (← keč. *kiwicha*); (Pe): druh traviny; ► vysoká až 1 m; s žilnatými listy na rubu a maličkými žlutými semínky velké nutriční hodnoty, které se zvětšují pražením; (I).
- quijo**, m. (← aim. *kisu kala*), (Am.): křemen, který v geologických vrstvách signalizuje rudu s obsahem zlata nebo stříbra; (I).
- quila**, f. (← map. *cula*, „rákos, třtina“), (JižAm): silnější bambus s různorodějším využitím než bambus malajský; (I).
- quillay**, m. (← map. *cúllay*, „určitý strom“), (A, B, Ch): druh stromu čeledi růžovité *Rosaceae*; ► má vysoký rovný kmen pokrytý silnou popelavou kůrou, kožovité oválné tupé zubovité lysé listy s krátkými řapíky, květy s bílými korunními plátky a kalichem na vnější straně

porostlým chloupky a váčkovitý chlupatý plod; vnitřní kůra se používá jako mýdlo na praní nebo na umývání hlavy; (I).

quilmay, m. (← map.), (Ch): druh úponkovité rostliny čeledi toješťovitě *Apocynaceae*; ► vyznačuje se svými obvykle bílými květy a velkými oválnými lesklými listy živě zelené barvy; stonek je pokrytý bělavými chloupky; kořeny mají léčivé účinky; (I).

quilo³, m. (← map. *quelu*, „barevný, zbarvený“), (Ch); (1) druh keře čeledi rdesnovité *Polygonaceae*; ► je lysý; s pružnými šlahounovitými větvemi, podlouhlými trochu lepkavými listy, květy v hroznech a jedlým nasládlým plodem, ze kterého se vyrábí *chicha* (pálenka); (2) plod tohoto keře; (I).

quilquil, m. (← map. *culcul*, „křoví, keř, porost“), (Ch): stromovitá kaprad' čeledi osladičovitě *Polypodiaceae*; ► vysoká až 1 m se stejně dlouhými větvemi; (I).

quin, m. (← keč. *kiñu*, „díra“), (Co); (1) úder železným kolíkem používaný při dětské hře „káča“; (2) díra, kterou vytváří tento kolík; (I).

quinaquina, f. (← keč. *quinaquina*, „kůra“); (1) chininová kůra; (I).

quincha¹, f. (← keč. *qincha*, „okruh, obvod, oplocený pozemek nebo kolový plot, dřevěná ohrada“); (1) (JižAm): tkanina nebo osnova z rákosy, se kterou se zabezpečuje střecha nebo stěna ze slámy, rákosy, třtiny, atd.; (2) (szA, Ch, E, Pe): stěna vyrobená z třtiny, proutí nebo jiných podobných materiálů, která se často pokrývá bahnem a užívá se na výstavbu ohrad, chalup, zahrádek, atd.; (I).

quincha², f. (← aim. *qhinchá*), (Pe): neštěstí, zlý osud, nehoda; **caer a alguien la quinchá**, fr. (1) (Pe): postihnout neštěstí; (I).

quinchamalí, m. (← map. *quinchamallín*), (A, Ch): druh léčivé rostliny čeledi santálovité *Santalaceae*; ► vysoká 10 až 20 cm; se střídavými podlouhlými listy a žlutými květy v krátkých klasech; (I).

quinde, m. (← keč. *quindi*), (E, Pe) kolibřík; (I).

quingo, m. (← kič *quingu*), (Co, E): úhel ulic, cest, řek, atd. výrazně jiný než úhel původního směru; (I).

quinicho, cha, adj. (← nah. *quimichia*, „myš“), (H); (1) *hovor.* málo inteligentní, pomalý, zpozděný; (2) *rur.* umíněný, svěhlavý, zarputilý, paličatý; (3) malý (o oslovi); (I).

quino, m. (← keč.); (1) druh amerického stromu čeledi mořenovité *Rubiaceae*; ► s protilehlými oválnými zašpičatělými celokrajnými listy střední velikosti hladkými na lici a ochmýřenými na rubu a suchými kapslovitými plody s mnoha oválnými semínky; má chininovou kůru; (2) sraženina z různých zeleninových džusů sloužící jako lék stahující cévy; (3) chininová kůra; **goma quino**, f. (1) džus z různých rostlin sloužící ke stahování cév; (I).

quintonil, m. (← nah. *quilitl*, „zelenina“ + *tonilli*, „věc ohřátá sluncem“), (M): druh divoce rostoucí traviny čeledi laskavcovité *Amaranthaceae*, která se jí jako zelenina; (I).

quintral, m. (← map. *cauthal*), (Ch); (1) druh cizopasné rostliny; ► s červenými květy; z plodu se získává pojídlo, lep; používá se k barvení; (2) určitá nemoc, kterou trpí makovice a fazole; (I).

quinua, f. (← keč. *kinúwa* nebo *kínua*), (szA, B, Co, E, Pe): druh jednoleté rostliny čeledi merlíkovité *Chenopodiaceae*; ► má kosočtercové listy, malé květy uspořádané v hroznech, křehké listy a hojně se vyskytující drobná semínka, která jsou jedlá; existuje několik druhů; (I).

quiñar, tr. (← keč. *k'iñay*, „protnout, rozstřípnout, rozrazit“); (1) (B, Ch, Co, E, Pan, Pe): **Dar golpes con la púa del trompo**; (2) (B, Pe): otlouct, poškodit, zaoblit, roztlouct; (3) (Co): *hovor.* zabít, zavraždit; (4) (Pan): dávat rány pěstí; (I).

quiate, m. (← nah. *quiotl*, „stonek, výhonek“), (M): jedlý stonek květu agáve; (I).

quipa, f. (← kič), (E): ulita mořského hlemýžďe užívaná indiány jako trubka; (I).

quipu, m. pl. (← keč. *quipu*, „uzel“): „uzlíkové písmo“ ► prameny spletených provazů s různobarevnými uzlíky sloužící jako nástroj komunikace a k zaznamenávání historických a jiných událostí ze života Inků; (I).

quique, m. (← map. *quiqui*), (JižAm): druh lasičky; (I).

quirquincho, m. (← keč. *quirquinchu*, „pásovec“), (JižAm): savec, druh pásovice, jehož krunýř používají indiáni k výrobě malých kytar; (I).

quisca, f. (← keč. *quichca*, „trn, bodlák“), (Ch); **(1)** druh trnitého kaktusu; ► rostoucí ve tvaru kaktusu obrovského; je pokrytý trny dlouhými více než 30 cm; **(2)** každá z bodlin tohoto kaktusu; **(3)** *vulg.* určitý druh nože nebo jiné zbraně; **(4)** f. pl. *hovor.* husté, tuhé vlasy; (I).

quiscamote, m. (← nah. *cuahuitl*, „strom“ + *camotli*, „otravný, dotěrný“), (H); **(1)** druh áronovité rostliny; ► s velkými srdčitými listy, krátkým stonkem a jedlými hlízami; pěstuje se v teplých nížinách; **(2)** hlíza této rostliny; (I).

quiscudo, da, adj. (← keč. *kichka*, „trn, bodlák“), (Ch): mající hladké a tuhé vlasy; (I).

quizcuate, m. (← chibcha): druh bromeliovité rostliny rostoucí na některých stromech; (I).

R

- radal**, m. (← map. *raral*, „planý ořech“), (jzA, Ch): druh keře čeledi proteovité *Proteaceae*; ► neopadavý; s jednoduchými oválnými listy a bílými květy pokrytými červenými chloupky; je to lesní nebo dekorační rostlina; jeho kůra se používá při léčení hrudních onemocnění; (I).
- ranquel**, (← map. *ranquelche*, „rákosoví lidé; ostřice pamp“ + *che*, „lidé“); (1) adj., m/f. příslušník indiánského kmene skupiny *tehuelche*, sloučený s *araucanos*, který od 18. do 19. století obýval pláň na severozápadě La Pampa, jihovýchod San Luis a jih Córdoby v Argentině; (2) adj. patřící vztahující se k těmto indiánům (*ranqueles*); (3) jazyk užívaný těmito indiány, který je dialektem *araucano* nebo *mapuche*; (I).
- ratania**, f. (← keč. *ratania*, „plazivý keř“); (1) druh amerického keře čeledi vitodovité *Polygalaceae*; vysoký 30 cm; s rozvětvenými plazivými větvemi, oválnými celokrajnými silnými plstnatými listy, květy ve tvaru kalichu bělavé barvy s šarlatovým okvětím, suchým kapslovitým téměř kulovitým ochmýřeným plodem a silným dřevnatým kořenem; kůra je červená a zevnitř růžová užívaná v medicíně jako prostředek stahující cévy; (2) kořen této rostliny; (I).
- raulí**, m. (← map. *ruylín*) (A, Ch): druh stromu čeledi bukovité *Fagaceae*; ► opadavý; velkého vzrůstu; s podlouhlými zdvojeně ozubenými na rubu světlými listy a velmi pichlavým plodem; je charakteristickým stromem andských lesů; je ceněn pro své dřevo; (I).
- repo**, m. (← map. *repu*): druh amerického keře čeledi sporýšovité *Verbenaceae*; ► druh myrty, vřesna velkého vzrůstu dorůstající výšky až 6 m; s protilehlými střídavými a oválnými listy s dlouhým trnem, tmavofialovými osamocenými květy a modrými peckovicemi; jeho velmi tvrdé dřevo používali indiáni k rozdělování ohně (třením dvou kousků tohoto dřeva o sebe); (I).
- rimú**, m. (← map.): druh americké rostliny čeledi šřavelovité *Oxalidaceae*; ► se žlutými květy; pučí s prvními dubnovými dešti; (I).
- rocoto**, m. (← keč.), (Pe); (1) druh byliny čeledi lilkovité *Solanaceae*; ► plodí velké červené, žluté nebo zelené velmi pálivé plody; (2) plod této byliny; (I).
- ruca**², f. (← map), (A, Ch): obydlí pampských a patagonských domorodců; (I).
- rulo**², m. (← map *rulu*), (Ch) pole bez zavlažování; (I).
- runa**², (← keč.); (1) m. indián; (2) f. (szA, B): druh malé brambory, která se dlouho vaří; (I).

S

- sabacuante**, m. (← nah.), (H): viz: **cacalichuche**; (I).
- sabana**, f. (← car.); **(1)** savana ► rozlehlá rovina většinou bez stromů; **estar alguien en la sabana**, fr. **(1)** (V): *hovor.* být bohatý, být šťastný; **cocuyo de sabana**, m. **(1)** (Cu): strom o něco menší než agáve *cocuyo*, je odolný a typický pro savany; (I).
- sachapera**, f. (← keč. *sách'a*, „divoký, lesní, horský“ + *pera*), (szA, B): trnitý ozdobný strom s podlouhlými listy a malými nazelenalými květy; (I).
- sacuara**, f. (← guar. *tacuara*), (Pe): výhonek rašící z některých rostlin; (I).
- saguaipé**, m. (← guar.), (A, U): motolice jaterní (parazit); (I).
- salbute**, m. (← may. *zaal*, „lehký“ + *but*, „plněný“), (M): druh *chalupa* (chlebiček z kukuřičného těsta se zeleninou, rajčaty a vepřovým masem); (I).
- sambo**, m. (← kič *sambu*), (E): druh dýně/tykve; (I).
- sanco**, m. (← keč. *sankhu*); **(1)** (szA): jídlo z mouky nebo měkké kukuřice, které se obvykle vaří společně se smaženou cibulkou a česnekem; **(2)** (Ch): kaše z pražené kukuřičné nebo pšeničné mouky, vody, tuku, soli a dalšího koření; **(3)** (Ch): velmi husté bahno, bláto; (I).
- sao**, m. (← antillano); **(1)** janovec (keř nebo malý strom); **(2)** (Cu): malá savana s houštinami nebo skupinami stromů; (I).
- sapayolo**, m. (← nah. *tzápotl*, „zapote“ + *yolotli*, „srdce“), (H): rodové jméno dvou druhů ptáků řádu papoušci *Psittaciformes* středního vzrůstu a jemně oranžové barvy; (I).
- sarandí**, m. (← guar.), (A, Ur): rodové jméno různých druhů věčně zelených keřů rostoucích na březích řek, potoků a bažin, často zaplavených vodou. Mají ohebné větve, malé květy a podlouhlé listy; (I).
- sariá**, f. (← guar.), (A): druh jihoamerického ptáka; ► stejného řádu jako kráčiví; s dlouhým ocasem a našedlým peřím; na začátku zobáku má jemná pírká uspořádaná do vějíře; hnízdí v nízkých větvích stromů; (I).
- sariama**, f. (← guar.), (A): brodivý pták; ► špinavě červené barvy s dlouhým krkem a malou chocholkou; hubí havěť; (I).
- shunte**, m. (← lenca), (H); **(1)** druh avokáda (strom čeledi vavřínovité *Lauraceae*); **(2)** (H): plod tohoto stromu; (I).
- sicu**, m. (← aim.), (A, B, Pe): hudební dechový nástroj složený ze dvou řad sestupně seřazených píšťal různé délky; (I).
- sigogo**, m. (← indígena), (H): pták řádu pěvci *Passeriformes*; ► má dlouhý zahnutý zobák, hřbet skořicovokávové barvy, bílou hrud', černobíle pruhovaná křídla a šedomodré nohy; vyskytující se od Mexika po Kostariku; (I).
- sigualepa**, m. (← nah. *cihuatl*, „žena“ a ← lenca *lepa*, „jaguár“), (H): druh ptáka řádu kukačky *Cuculiformes*; ► má kávově šedé peří, bronzově zelená křídla a ocas a žlutavé temeno; žije ve výškách kolem 2000 m n.m.; (I).
- siguamonta**, f. (← indígena); **(1)** (S): viz: **ciguanaba**; **(2)** (H): pták řádu kukačky *Cuculiformes*; ► má kávově šedé peří, bronzově zelená křídla a ocas a žlutavé temeno; žije ve výškách kolem 2000 m n. m.; (I).
- siguampero**, m. (← nah. *cihuatl*, „žena“ + druhá část slova nejistého původu), (H); **(1)** poměrně dlouhá dřevnatá liána čeledi klejichovité *Asclepiadaceae*; ► rostoucí ve výškách kolem 2000 m n. m.; semínka plodu se konzumují pražená; **(2)** plod tohoto stromu; (I).
- siguapate**, m. (← nah.), (H): druh divoce rostoucího amerického stromu čeledi hvězdnicovité dříve složnokvěté *Compositae*; ► má střídavé listy, které jsou na vrchní části ochmýřené a vespod jsou sametové, růžové květy v hlavičce; je to léčivá aromatická rostlina; (I).
- simpá**, f. (← keč. *simp'a*, „pletenec vlasů, cop“), (A): cop vyrobený z jakéhokoliv materiálu, především z vlasů; (I).
- sique**, m. (← indígena); honduraský národní rytmus a lidový párový tanec doprovázený kytarou a marimbou (indiánský hudební nástroj); (I).

sirín, m. (← indígena), (S, H): rodové jméno čtyř druhů keřů někdy i stromů čeledi odulovité *Melastomataceae*; ► obvykle mají bílé květy v květenství lata, bobulovité nebo kulaté šťavnaté a jedlé plody s červenými nebo modravými semínky; (I).

sirvinacu, m. (← keč.), (B): manželství na zkoušku ► mezi indiány z náhorní plošiny; (I).

sisimite, m. (← nah. *tzitzimitl*, „démon“), (S, H): v lidové tradici - osoba opičího vzhledu s chodidly obrácenými dozadu, žijící v horách. Živí se divokými plody a kuchyňským popelem. Unáší ženy; (I).

somo², m. (← lenca), (H): viz: **zomo**; (I).

sonchiche, m. (← nah. *tzontli*, „vlasy, paruka, hřiva“ + *chichiltic*, „obarvený, nabarvený“), (H): viz: **aura2**; (I).

sonconeto, ta, adj. (← nah.), (H): *rur.* hloupý, tupý; (I).

sonto, ta, adj. (← nah. *tzontecomatl*, „useknutá, uříznutá hlava“), (G, H, N); (1) jednouchý (o osobě, zvířeti); (2) osamocený; (I).

sonzapote, m. (← nah. *tezontzapotl*, „zapote jako kámen“), (H): druh stromu čeledi růžovité *Rosaceae*; ► vysoký 30 m; má jednoduché střídavé listy, ochmýřené vonné tmavozelené květy v květenství lata, velké peckovité plody s žlutou dužinou a ochlupenou peckou; vyskytuje se od Mexika po Kolumbii; (I).

sora, f. (← aim.): *zast.* naklíčená kukuřice určená k výrobě kukuřičné pálenky *chicha*; (I).

soroche, m. (← keč.); (1) (JižAm): výšková nemoc; (2) (B, Ch): galenit, leštěnec olověný; (I).

sorosí, m. (← indígena), (H): druh popínavé rostliny tropické Ameriky čeledi tykvoité *Cucurbitaceae*; ► se žlutými květy a jedlým masitým žlutým bobulovitým plodem s červenými semínky; v tradiční medicíně se odvar z listu nebo náplast z listu používá k různým účelům; (I).

sotol, m. (← nah. *zotolin*, „palma“), (M); (1) druh rostliny čeledi liliovité *Liliaceae*; ► vyrábí se z ní alkoholický nápoj; (2) likér, který se vyrábí z této rostliny potažmo z cukrové třtiny nebo z kukuřice; (I).

suche¹, (← keč.); (1) adj. (V): trpký, kyselý; tvrdý; nedozrálý; (2) m. (A): *zast.* vřídek na tváři; (3) m. (Ch, N): *pej.* zaměstnanec poslední kategorie, podřízený (N. v poetickém jazyce); (4) m. (E, Pe): viz: **cacalichuche**; (I).

suche², m. (← aim. *such'i*), (Pe): jedlá ryba o délce 30 cm z jezera Titicaca a přitékajících řek; (I).

súchil, m. (← nah. *xochitl*, „květ“), (M): *zast.* květ; (I).

suncho², m. (← keč. *sunch'u*); (1) (A): druh pryskyřičnatého keře čeledi hvězdnicovité dřívě složnokvěté *Compositae*; ► vysoký 1 až 2 m; (2) (B): druh byliny čeledi hvězdnicovité dřívě složnokvěté *Compositae*; ► má žluté květy; (I).

sunicho, m. (← keč. *suní*, „náhorní plošina“), (B): kreolský kůň z náhorní plošiny a horských údolí. Je nižší a odolnější než běžný kůň; (I).

surumpe, m. (← keč. *surump'i*), (Pe): zánět spojivek způsobený odrazem slunečních paprsků od sněhu projevující se u osob přecházejících zasněžené Andy; (I).

suruví, m. (← guar. *suruví*, *surubí*), (A, B, Par, U): druh ryby nadřádu kostnatí *Teleostei*; ► velká; obecně hnědavé barvy v různých odstínech; má žluté hutné maso; ► žije v povodí řeky Plata; (I).

sute, (← quiché *sute*, „trpaslík, zakrslý“); (1) adj. (Co, V): slabý, stonavý, churavý, neduživý; (2) m. (Co): podsvinče, sele; (3) m. (H): viz: **chinín**; (I).

suyate, m. (← nah. *zoyatl*, „palma“), (H); (1) druh stromu čeledi palmovité *Palmaceae*; ► malého vrůstu; se silným kmenem nesoucím velké listy ve tvaru vějíře s trny na okraji řapíku a bílými kulatými plody v hroznů; listy slouží k výrobě klobouků, rohoží a především k zastřešování domů; (2) lano, provaz vyrobené z vláken této palmy; (I).

T

- taca**⁴, f. (← map.), (Ch): jedlý mořský měkkýš; ► téměř kulatá, žebrovaná mušle bílé barvy s fialovými a žlutými skvrnami; (I).
- tacotal**, m. (← nah. *tlacotl*); (1) (CR, N): husté houští; (2) (H): bažina, bahniště; (I).
- tacuacín**, m. (← nah. *tlacuatzin*), (StřAm, M): vačice; ► vačnatý savec středního nebo malého vzrůstu; vzhledem připomíná krysu/potkana; má končetiny s pěti prsty, zadní mají protilehlý palec, lysý chápavý ocas; je to noční a všežravý savec, který vytváří svá hnízda na stromech a jeho těhotenství trvá třináct dní; (I).
- tacuche**, m. (← tarasco), (G, M): *hovor.* pánský oblek; (I).
- tacurú**, m. (← guar.); (1) (A, B, U): druh mravence typický pro oblast Chaca; (2) (svA, B, U): mraveniště ► pevné, odolné hnízdo ve formě pahrbku dosahující výšky až 2,5 m, které mravenci a termiti budují ze svých slin, exkrementů a půdy; (I).
- taíno, na**, (← arh.); (1) adj., m/f. příslušník indiánského kmene patřící do velké jazykové skupiny *araucanos*, kteří byli, v době objevování Ameriky, usídleni na ostrovech Hispaniola, Kuba a Puerto Rico; (2) adj. patřící, vztahující se k *taínos*; (3) m. jazyk těchto indiánů; (I).
- tala**³, m. (← kič. *tára*), (A, U): druh stromu čeledi jilmovité *Ulmaceae*; ► jeho dřevo je silné a má bílou barvu; kořen se používá k barvení; odvar z listů tohoto stromu má léčivé účinky; (I).
- talayote**², m. (← nah. *tlalli*, „země, půda“ + *ayotli*, „tykev, dýně“), (M): plod některých rostlin čeledi klejichovité *Asclepiadaceae*; (I).
- talchocote**, m. (← nah. *tlalxocote*, „drát“), (H): druh stromu čeledi hořkoňovitých *Simarubaceae*; ► z kůry se vyrábí lék proti horečce; (I).
- talete**, m. (← nah. *tlalli*, „půda, země“ + *etl*, „fazole“), (S, H): druh černé nebo tmavofialové fazole, která se sází současně s kukuřicí; (I).
- talguatoso, sa**, adj. (← nah. *taluatl*, „nerv; šlachy; kůže“), (H): měkký, zvadlý, ochablý; ► o lidských částech těla zejména svalech a tkáních; (I).
- talnete**, m. (← nah. *tlalliconetl*, a z *tlalli*, „země, půda“ + *conetl*, „potomek, dítě, mládě“), (S, H): divoká včela, která buduje své hnízdo pod zemí; (I).
- talpetate**, m. (← nah. *tlalli*, „země, půda“ + *petlatl*, „rohož, rohožka“), (S, H): vápenitá a písčité zemina využívaná k dláždění cest; (I).
- talpuja**, f. (← nah. *tlalli*, „půda, zemina, hlína“ + *puxani*, „měkký, podajný“), (S, H): houbovitá půda obecně špinavě bílé barvy; (I).
- taltuza**, f. (← nah. *tlalli*, půda, zemina, hlína + *tozan*, „krtek“), (CR, S, G, H, N): druh hlodavce; ► o velikosti 16 až 18 cm; s tmavorezavou srstí; žije v podzemních tunelech, které si sám hloubí; v jeho ústní dutině se nacházejí dvě kapsy sloužící k přenosu potravy; (I).
- tamagasero, ra**, adj. (← nah. *tamagaz*), (H): obširně, rozvláčně se vyjadřující (o osobě); (I).
- tamal**, m. (← nah. *tamalli*); (1) (Am): druh pirožku z těsta kukuřičné mouky; ► zabalený v banánovém nebo kukuřičném listu a vařený na páře; existuje několik druhů podle náplně a podle přísad; (2) (Am): zmatek, intrika, machinace, pleticha, úskok; (3) (S, N): zloděj, lupič; (I).
- tamanduá**, m. (← guar.): mravenečník; (I).
- tambache**, m. (← tarasco *tambache*, „košík ze silných žil“); (1) (S, M): balík, žok; (2) (S): *hovor.* zadek, zadnice, hýždě; (3) (M): hromada, kupa; (I).
- tambo**, m. (← keč. *tampu*); (1) (A, U): dobytčí mléčná farma (dojení krav a prodej především mléka; (2) (A): selský dvůr s různou zemědělskou činností (česání a zpracování oliv, kávy, mléčná farma, atd.); (3) (B, E): penzión, ubytovna; (4) (S, M): lamelový tunel; (5) (M): vězení; (6) (Pe): malý venkovský obchod; (I).
- tameme**, m. (← nah. *tlamama*, „naložit, naplnit“); (H, M): indiánský nosič doprovázející cestovatele; (I).
- tanate**, m. (← nah. *tanatli*); (1) (StřAm): balík, ranec, žok; (2) (H, M): mošna, vak, brašna vyrobená z kůže nebo palmového listu; (3) m. pl. (M): *vulg.* varlata; **alzar un tanate**, fr. (1) (CR): vzniknout velký problém, obtíže, zmatek; **cargar alguien con los tanates**, fr. (1) (StřAm): *hovor.* přestěhovat se; odejít, odjet; (I).

tanateada, f. (← nah. *tanatli*); (1) (S): bubnování; (2) (H): *hovor*. vítězství; (I).

tanga², m. (← tupí): plavky tanga; (I).

tangán, m. (← kič), (E): čtverhranná deska zavěšená za střechnu sloužící k ukládání potravin, která se vytahuje a stahuje pomocí lana; (I).

tapa², f. (← nah.); (1) (S, H): nečištěný cukr, rafináda; (2) (H): durman obecný ► bylina čeledi lilkovité *Solanaceae*; s rozvětvenými stonky o velikosti 40 až 60 cm, velkými širokými zubatými listy, velkými bílými květy s jedním korunním plátkem ve tvaru trychtýře a trnitým plodem velikosti ořechu a semínky velikosti konopného semene; rostlina vydává silný pach; kouřením suchých listů s tabákem se léčí astma; listy a semínka se používají jako narkotika a antispazmatický lék; (I).

tapayagua, f. (← nah. *tlapaquiahui*, „časté pršení bez přestání“), (H): *rur*. mrhnutí, mžení; (I).

tapegua, f. (← nah. *tlapeulli*), (H): obdélníková nebo čtvercová past vytvořená z prutů sloužící k lovení zvířat; (I).

tapera, f. (← guar. *tapera*), (JižAm); (1) ruiny vesnice; (2) ruina; ► zřícené a opuštěné obydlí; (I).

tapesco, m. (← nah. *tlapechtli*), (StřAm, M): druh rohože sloužící jako postel a umístěná ve výšce jako police, stojan; (I).

tapioca, f. (← guar. *tipiog*); (1) bílý škrob a granuláda získávaná z kořene manioku, která se používá k přípravě polévky; (2) výše zmíněná polévka; (I).

tapir, m. (← tupí *tapira*): tapír; ► savec z Asie a Jižní Ameriky řádu lichokopytníci *Perissodactyla*; ► velikosti divočáka; má čtyři prsty na předních a tři prsty na zadních končetinách a protáhlý trubkovitý čenich; jeho maso je jedlé; (I).

tapisca, f. (← nah. *tla*, „věc“ + *píxca*, „sklízet kukuřici“), (StřAm): sklizeň kukuřice; (I).

tapiscar, tr. (← nah. *píxca*, „sklízet kukuřici“), (S, G, H, N): sklizení kukuřice prováděné odřezáváním klasu této rostliny; (I).

tara³, f. (← keč. *tara*), (B, Pe): druh keře čeledi bobovité *Leguminosae*; ► se zpeřenými listy, žlutými květy a trnitými pórovitými luštěninami; užívá se jako barvivo; (I).

tarahumara, (← rarámuri *ralámari*, „ti co běží“); (1) adj., m/f. příslušník indiánského kmene patřícího do rodiny Aztéků sídlícího na území mexického státu Chihuahua; (2) adj. patřící, vztahující se k tomuto kmeni (*tarahumaras*); (3) m. (M): jazyk těchto indiánů; (I).

tararira², f. (← tupí nebo guar.), (A, U): druh jedlé, běžně se vyskytující sladkovodní ryby; ► o velikosti až 60 cm; má protáhlé tělo břidlicovitošedé barvy; je rychlá, agresivní a zhoubně masožravá; (I).

tarasa, f. (← keč.): druh americké rostliny čeledi slézovité *Malvaceae*; (I).

tarca, f. (← aim. *tarqa*), (B): indiánská píšťala vyluzující nízký a silný zvuk; (I).

tarhui, m. (← keč. *tarwi*), (Pe): lupina proměnlivá *lupinus mutabilis*; ► luskovitá rostlina vysoká až 1 m pocházející z Peru; produkuje jedlá zrna v obalu, zvaná *chochos*; (I).

taropé, m. (← guar.): leknín s velkými listy čeledi leknínovité *Nymphaeaceae* (I).

tarsana, f. (← keč. *taqsana*, „na umývání“), (CR, Pe): kůra stromu čeledi mýdelníkovité *Sapindaceae* užívaná na mytí; (I).

tarumá, m. (← guar.), (Á. guar.): název dvou stromů čeledi sporýšovité *Verbenaceae*; ► první z nich dorůstá výšky 6 m a má šedou kůru a světlefialové květy; druhý je vysoký až 12 m; jeho dřevo je vhodné jako stavební materiál; (I).

tascar², tr. (← kič. *tascana*), (E): rozkousat nějakou tvrdou potravu jako např. sušenku; (I).

tataré, m. (← guar.), (A): druh stromu čeledi bobovité *Leguminosae*; ► velkého vzrůstu; jeho žluté dřevo se používá v uměleckém truhlářství a na stavbu lodí; z jeho kůry se získává barvířská látka; (I).

tatay, interj. (← keč. *atatay*, „fuj!, to je hnus!“), (E): citoslovce užívané pro vyjádření hnusu, odporu, nechuti; (I).

tatemar, tr. (← nah. *tlatemati*, „pálit, spálit, dát do ohně“), (M): smažit, opékat, pražit; (I).

tatú, m. (← guar.), (A, B, Par, U): výraz užívaný pro označení různých druhů pásů; (I).

tauca, f. (← keč. *tauqa*, „hromada, kopa“), (B, E): hromada, kopa (množství na sobě naházených věcí bez jakéhokoliv řádu); (I).

taxcal, m. (← nah. *tlaxcalchiquihuitl*), (M): košík k uchovávání kukuřičných placek; (I).

tayacán, m. (← nah. *teyacanqui*, „ředitel, vedoucí“), (H); (1) člověk provázející spřežení volů; (2) člověk - průvodce nebo ochránce druhé osoby; (I).

tayuyá, m. (← guar.), (A): druh popínavé rostliny čeledi tykvovité *Cucurbitaceae*; ► s malými květy a žlutými nebo načervenalými plody; kořen a plod se využívají v lidové medicíně; (I).

tecina, f. (← nah. *tecini*, „ten co mele“), (H): služebná vykonávající domácí práce; (I).

tecolote, m. (← nah. *tecolotl*); (1) (G, H, M): druh nočního dravého ptáka; ► o velikosti 40 cm; červenočerné barvy; s opeřenými nohama, křivým zobákem, velkýma očima na přední části hlavy (ne z boku); zvednuté peří na hlavě představuje uši; je původem ze Španělska (2) (M): člen policejní složky; **cantarle a alguien el tecolote**, fr. (1) (M): být blízko smrti; (I).

tecomajuche, m. (← nah. *tecomatl*, „tykvová nádoba“ + *xochitl*, „květ, květina“), (H): druh středoamerického stromu; ► vysoký 25 m; s otáčivými laločnatými světlezelenými listy na horní straně bledšími a více ochmýřenými, žlutými květy s pěti korunními plátky s velkým počtem tyčinek a plodem v pouzdře; květ se užívá v tradiční medicíně; (I).

tecomate, m. (← nah. *tecomatl*); (1) (StřAm): druh tykve s úzkým hrdlem a tvrdou kůrou, ze které se vyrábí nádoby; (2) (StřAm): nádoba vyrobená z výše popsané tykve; (3) (M): hliněná nádoba ve tvaru hlubokého šálku; (4) (M): muchomůrka ► houba charakteristická pro jižní Evropu s širokým oranžovým kloboučkem s bílými vložkami a nohou zlaté barvy; je jedlá; (I).

tecuán, m. (← nah. *tecuani*, „šelma, dravec; zuřivec, vztekloun“); (1) (H): jaguár ► kočkovitá šelma dlouhá 2 m a vysoká 80 cm; má zlatavožlutou srst s černými skvrnami ve tvaru prstýnků; bílý krk a břicho. Žije v bažinatých oblastech Ameriky, od Kalifornie po Patagonii; (2) (M): divoké zvíře; (I).

tecuín / tecuino, m. (← nah. *tecuini*, „hafat, štěkat, bušit“), (M): zkvašený nápoj vyrobený z kukuřice, vody a nerafinovaného cukru; (I).

tehúl, m. (← nah. *teotl*, „bůh“): španělský dobyvatel ► mezi indiány mluvícími řečí nahuatl v 16. století; (I).

tejamanil, m. (← nah. *tlaxamanilli*, „křehký, lámavý“), (M): nařezané kousky z úzké desky, které se pokládají na střechy domů jako tašky; (I).

tejocote, m. (← nah. *texocotl*, „ovoce jako kámen“), (M): (1) druh růžovité rostliny se žlutým plodem podobným švestce; (2) plod této rostliny; (I).

tejolote, m. (← nah. *texolotl*, „kamenný válec“), (M): palička kamenného hmoždíře; (I).

temascal, m. (← nah. *temazcalli*, „lázeňský dům“), (S, G, M): indiánské parní lázně; (I).

tempisque, m. (← nah.), (CR, S, G, H, N): druh stromu čeledi sapodilovitě *Sapotaceae*; ► vysoký 15 m; s tmavošedou kůrou, krémově bílými květy a bobulovitým kulatým vejčitým zašpičatělým žlutým plodem sladké chuti, který se konzumuje syrový nebo vařený; (I).

temu, m. (← map.), (Ch): druh stromu čeledi myrtovité *Myrtaceae*; ► s velmi tvrdým dřevem a hořkými semínky podobnými kávovým; (I).

tenamaste, m. (← nah. *tenamaxtli*), (StřAm, M): každý kámen tvořící tříkamené ohniště, na které se pokládají rendlíky na vaření; (I).

teocali, m. (← nah. *teocalli*, „dům boha“): svatyně/chrám dřívějších *nahuas* z Mexika; (I).

teocinte, m. (← *teocentli* nebo *teoxintli*, „kukuřice od boha“), (CR, G, H, M): druh rostliny čeledi cyksovitě *Cycadaceae*; ► se stonkem obvykle pod zemí, plodem s malými zrníčky a listy složenými z tuhých lístků na konci s trnem; jeho kořen je jedovatý ale vařený je jedlý; (I).

tepalcate, m. (← nah. *tlapalcatl*); (1) (M): část, kousek jakékoliv hliněné nádoby; (2) květináč; (3) (B, Ch, H): nádoba jakéhokoliv druhu; (4) anat. lebka; (I).

tepeizcuinte, m. (← nah. *tépetl*, „hora“ + *itzcuintli*, „pes“), (M): viz: **paca**

tepemechín, m. (← nah. *tépetl*, „hora“ + *michín*, „ryba“), (CR, S, H): druh jedlé sladkovodní ryby z tropické Ameriky; ► je protáhlá, válcovitá; s velkými ústy; protáhlou hlavou, predorsálním vypouklým profilem a silnějším zátylkem; hřbet je olivově šedý s jednou černou mřížkou; stříbrné boky s tmavou mřížkou a břicho perleťově bílé; žije v rozbouraných tekoucích vodách; (I).

tepetate, m. (← nah. *tepetlatl*, „kamenná rohož“), (H); (1) blok navrstvené písčité velmi odolné směsi, která se využívá při stavbě zdí; (2) (M): vrstva vápenité tvrdé půdy užívaná k dláždění cest nebo výrobě cihel; (I).

tepezcuinte, m. (← nah. *tépetl*, „hora“ + *itzcuintli*, „pes“), (StřAm): viz: **paca**; (I).

tepezcuintle, m. (← nah. *tépetl*, „hora“, e *itzcuintli*, „pes“), (CR, G, H): viz: **paca**; (I).

teponastle, m. (← nah. *teponaztli*), (M): indiánský hudební nástroj podobný malému bubínku; (I).

tequesquite, m. (← nah. *tequizquitl*, „rozpadající se kámen“), (M): ledek z jezerní půdy; (I).

tequio, m. (← nah. *tequitl*, „poplatek, daň povinnost; práce, činnost“); (1) (Am): množství minerálů, které musí nakopat dělník pracující v úkolové mzdě; (2) (StřAm): obtíž, obtěžování, nepříjemnost; předpojatost, zaujatost; (3) (M): úkol nebo práce, která je splátkou daně; (4) (N): nevděčná, tvrdá práce, která se by se měla plnit svědomitě; (I).

tereré, m. (← guar.) (Á. guar, U): odvar z čaje maté, který se obvykle podává studený; (I).

tesgüino, m. (← nah. *tecuini*), (M): viz: **tecuín**; (I).

tetelque, adj. (← nah. *tetelquic*, „nerovný, drsný, krutý“); (1) (S): trpký, kyselý (o nezralém ovoci); (2) (H): měkký (o ovoci s nadbytkem nebo nedostatkem vody); (3) (H): neduživý, churavý; (4) (H): *rur.* velmi obtížný, nesnadný (o věci); (I).

tetunte, m. (← nah. *tetzontli* z *tetl*, „kámen“ + *tzontli*, „paruka, hřívá“); (1) (S, G, H): kámen, cihla nebo kus vepřovice; (2) (S): lidská hlava; (3) (S) hlupák, blbec, tupec; (I).

teul, m. (← nah. *teotl* nebo *teutl*, „bůh“), (H); (1) Španěl dobývající Ameriku v počátcích kolonizace; (2) cizí vykořisťovatel; (I).

textal, f. (← nah. *textil*, „těsto z mouky“), (M): těsto, ze kterého se vyrábí tortilla (placka); (I).

teyú, m. (← guar.), (A, Par): druh ještěrky; ► o velikosti 45 cm; se zeleným hřbetem, dvěma žlutými pruhy na každém boku a černými skvrnami; (I).

tezontle, m. (← nah. *tetzontli* z *tetl*, „kámen“ + *tzontli*, „paruka, hřívá“), (M): vulkanický pórovitý velmi lehký kámen tmavočervené barvy, používaný ve stavebnictví; (I).

tianguis, m. (← nah. *tianquitzli*), (M): trh, tržiště; (I).

ticuco, m. (← nah. *tecua*, „balit, zabalit, zavinout“), (H); (1) druh plněného kukuřičného listu nejméně s týdenní trvanlivostí; (2) břichatá osoba, pupkáč; (I).

tigüe, gua, adj. (← nah. *tlilli*, „saze“ + *hua* přivlastňovací částice), (H): černý, negroidní (o mladé osobě); (I).

tile, (← nah. *tlilli*, „saze“); (1) m. (S, H): saze; (2) m. (H): *bás.* tma, temnota; (3) adj. (H): velmi nesnadný, obtížný, těžký; **vérselas tile**, fr. (1) *hovor.* nacházet se v obtížné situaci; (I).

tilinte, adj. (← nah. *tilinquí*, „vytáhlý“), (1) (CR, S, H, N): napnutý na maximum k prasknutí; (2) (S, N): mrtvý (o osobě); (I).

tilma, f. (← nah. *tilmatli*), (M): bavlněná přikrývka užívaná jako pelerína/pláštěnka; (I).

timbiriche, m. (← tarasco *tumbiriche* z *tumbire*, „hrozen“); (1) (Cu): malý obchod, obchůdek; (2) (Cu): prodejní stánek na volném prostranství; (3) (M): druh bromeliovitě rostliny; ► s dužinou, trnitými listy v růžici a velkými lusky pokrytými šupinami kávové barvy; má růžové květy a jedlé plody; pěstuje se jako živý plot; (I).

timbó, m. (← guar.), (A, Par): druh luskovitěho velmi silného stromu, jehož dřevo se používá k výrobě kanoe; (I).

tinca, f. (← keč.), (B): předtucha, tušení; (I).

tincada, f. (← *tincar*), (Ch): *hovor.* pozitivní, dobrá předtucha, tušení; (I).

tincar, tr. (← keč. *t'inkay*); (1) (szA, B): gesto spočívající v násilném ťukání nehtem prostředníku do palcového lůžka; (2) (szA, B): cvrkat kameny (u nás hra v kuličky); (3) (sz, B): ťukat kuličkami proti sobě; (4) (B, Ch): tušit, vycítit, vytušit; (I).

tincudo, da, adj. (← keč. *tinku*, „setkání, úprava, upravení“), (Ch) *hovor.* dobře vypadající, sexuálně atraktivní, přitažlivý; (I).

tipa¹, f. (← keč.); (1) druh luskovitěho jihoamerického stromu; ► vysoký až 20 m; se silným kmenem, širokou korunou, listy složenými z oválných hladkých listů, žlutými květy a černými semínky; vylučuje málo ceněný druh dračí krve (přírodní pryskyřice); jeho nažloutlé tvrdé dřevo se používá v truhlářství a nábytkářství; (2) (A): koš bez víka vyrobený z tyčí nebo proutí; (I).

tipoi, m. (← guar.), (Á. guar, B): dlouhá tunika obvykle z bavlny nebo lněného plátna se čtvercovým výstřihem a krátkými rukávy; (I).

tique¹, m. (← map. *tuque*), (Ch): druh stromu čeledi pryšcovité *Euphorbiaceae*; ► s lysými, vespod světlejšími listy, pokrytými šupinami kovově lesklé barvy; má peckovitý plod podobný malé olivě; (I).

tiste, m. (← nah. *textli*, „pomletá, rozemletá věc“), (StřAm): osvěžující nápoj připravený z mouky pražené kukuřice, kakaa, *achiote* a cukru; (I).

titipuchal, m. (← nah. *tliltic*, „černá věc“ + *potzalli*, „hromada půdy“); (1) (S): značné množství; (2) (M): množství, dav; (I).

tiza, f. (← nah. *tizatli*); (1) křída užívaná k psaní na tabuli a rozdrčená k čištění kovů; (2) vápenatý roh parožnatých zvířat; (3) sloučenina sádry a křídly, která se používá při tanci k potření podrážky podpatků proti klouzání; (I).

tizate, m. (← nah. *tizatli*, „křída; bílá půda, země“), (H); (1) druh keře; ► vysoký až 6 m; s bílým kmenem a lodyhami, oválnými podlouhlými drsnými zubatými listy a květy v hlavkách; odvar z listů a kořene se užívá v tradiční medicíně; (2) křída; (I).

tlachique, m. (← nah. *tlachiqui*, „ten co škrábe“), (M): pulke (pálénka z agáve) vyrobená z kvašené šťávy této rostliny; (I).

tlaco, m. (← nah. *tlaco*, „polovina, polovice, půlka“); (1) (Am): peníz mající hodnotu jedné osminy *real columnario*; (2) m. pl. (M) běžná měna, peníze; (I).

tlaconete, m. (← nah. *tlalconetl*, „dítě Země“), (M): šnek; (I).

tlacote, m. (← nah. *tlacoton*, „malý nádor, výrůstek“), (M): vřed, nádorek; (I).

tlacoyo, m. (← nah. *tlatlaolli*, „nadrčená, pomletá kukuřice“), (M): silná kukuřičná placka plněná fazolemi nebo jinými potravinami; (I).

tlacuache, m. (← nah. *tlacuatzin*), (M): vačice ► vačnatý savec středního nebo malého vzrůstu; vzhledem připomíná krysu/potkana; má končetiny s pěti prsty a zadní mají protilehlý palec; holý lysý chápavý ocas; je to noční všežravý savec, který vytváří svá hnízda na stromech; jeho těhotenství trvá třináct dní; (I).

tlapalería, f. (← nah. *tlapalli*, „hořlavina“ + *-ería*), (M): obchod s barvami, v němž se rovněž prodává elektrický materiál a nářadí; (I).

tlazol, m. (← nah. *tlazolli*), (M); (1) odpad; (2) špička kukuřičné, nebo cukrové třtiny užívaná jako krmení; (I).

toba², (← guar. *toba*, „obličej, vzhled, tvář“); (1) adj., m/f. příslušník indánského kmene skupiny *guaicurú*. Dnešní potomci obývají paraguayskou a argentinskou část Chaca; (2) adj. patřící, vztahující se k tomuto kmeni (*tobas*); (3) m. jazyk těchto indiánů s několika dialekty; (I).

toco, m. (← keč. *t'uqu*); (1) (E, B): rozřezaný kmen sloužící jako sedátka; (2) (Pe): obdélníkový výklenek ve zdi užívaný v incké architektuře; (I).

tola², f. (← kič. *tola* nebo *tula*), (E): hrobka dřívějších domorodců ve tvaru pahorku; (I).

toloache, m. (← nah. *tolozin* z *toloa*, „klíbat hlavou z důvodu spánku“ + *tzin*), (G, M): rodové jméno různých druhů rostlin se stejnými léčivými účinky jaké má durman obecný; (I).

tomate, m. (← nah. *tomatl*); (1) rajče (plod) ► má červenou barvu, hladkou lesklou slupku, dužinu s několika žlutými semínky; (2) keř rajsých jablek; (3) karetní hra podobná hře *julepe* (karetní hra s 5 kartami, vyhrává ten hráč, který vynese karty dvakrát a vícekrát); (4) *hovor*. díra v pleteném oblečení jako např. rukavice, ponožky, atd.; (5) *hovor*. hluk; zmatek, zamotaná situace, tajná zápletky; (6) *hovor*. hádka, spor, roztržka, rozepře, bitka; (7) (M): viz: **tomate verde**; **tomate verde**, m. (M); (1) druh americké byliny, jejíž dozrálý zelený plod je pokrytý tenkou slupkou; (2) plod této rostliny; **ponerse como un tomate**, fr. (1) *hovor*. červenat se studem; (I).

topil, m. (← nah. *topille*, „maršálská hůl“), (M): justiční úředník vykonávající příkazy soudu, soudní rozhodnutí (p. us.); (I).

topo², m. (← cumanagoto *topo*, „kulatý kámen“): cestovní míra – v délce 1,5 míle, užívaná indiány v Jižní Americe; (I).

topo³, m. (← keč. *tupu*, „prendedor“), (szA, B, Ch, E, Pe): tradiční indiánská brož ve formě velkého špendlíku, ukončená ploškou o velikosti lžičky zdobenou regionálními rytinami; (I).

tornachile, m. (← nah. *tonalli*, „léto“ + *chilli*, „paprika“), (M): druh papriky světlezelené barvy ve tvaru obráceného kužele. Pěstuje se v zavlažovaných oblastech; (I).

tote, m. (← chibcha *btohotynsuca*, „prasknout, puknout“); (1) (Co): popcorn; (2) (Co): kousek fosforu rozpadajícího se po úderu; (3) (H): nemoc kukuřice způsobená houbou produkující mycelium, jehož přetvořené buňky způsobí abnormální růst nakažených klasů; (I).

totí, m. (← car.), (Cu): druh ptáka s černým peřím a zakřiveným zobákem, který se živí semínky a hmyzem; (I).

total, m. (← nah. *totolin*, „slepice“), (M): krocan; (I).

totoposte, m. (← nah. *totopoch*, „dobře opečený, upražený“), (StřAm, M): hodně upražená kukuřičná placka nebo její kusy; (I).

tatora, f. (← keč. *tutura*), (StřAm): orobinec ► trvalka běžně rostoucí v bažinách; vztyčený stonek je vysoký 1 m až 3 m (dle druhu); používá se na stavbu střech nebo stěn přístřešků; **caballito de tatora**, m. (1) (Am): dostatečně velký rákosový snop k udržení plovoucí osoby; (2) (Pe): plavidlo, vor, parnice vyrobená z této rostliny; (I).

trarigüe, m. (← map. *tharin*, „poutat, vázat“), (Ch): páska, stuha, opasek z vlny užívaný indiány (p. us.); (I).

traro, m. (← map. *tharu*), (Ch): druh dravého ptáka; ► bělavé barvy s černými skvrnami; kraje křídel a špička ocasu jsou černá; na hlavě má korunku z černého peří a žluté šupinaté nohy; (I).

trichahue, m. (← map. *thucau*), (Ch): velký papoušek obývající strže, propasti, rokle pohoří; (I).

trile¹, m. (← map. *trili*), (Ch): druh ptáka; ► černý se dvěma žlutými skvrnami pod křídly; podobný drozdovi; hnízdí ve vlhkých oblastech; (I).

trique², m. (← map.): druh americké rostliny čeledi kosatcovité *Iridaceae*; ► její oddenek se užívá jako projímadlo; (I).

trutro, m. (← map.), (Ch.); (1) stehno ptáků; (2) *hovor.* stehno osob; (I).

tucán, m. (← od indiánů z Brazílie): tukan ► americký šplhavý pták o velikosti 30 cm s velmi silným zahnutým zobákem stejně velkým jako tělo; malou hlavou, krátkými křídly, dlouhým ocasem a černým peřím s výjimkou šarlatové a oranžové hrudi a krku; je lehce ochočitelý; (I).

tuco², m. (← keč. *tucu*, „zářící“), (A): název různých druhů tvrdokřídlého hmyzu, který se při skoku hlasitě a rychle prohne. Některé z větších druhů mají světélkující zadeček; (I).

tuco⁴, m. (← keč. *tuku*), (Pe): druh výra; (I).

tucurpilla, f. (← kič *tuga*, „hrdlička“ + přípona *-illa*), (E): druh malé hrdličky; (I).

tul², m. (← nah. *tullin*, *tillin*, *tollin*, „šáchor“), (H): druh traviny čeledi orobincovité *Typhaceae*; ► vysoká 1,5 až 2 m; s téměř mečovitými listy; dlouhým rákosovým stonkem s válcovitou palicí na konci, z níž se po usušení uvolňuje lepkavé chmýří bílé barvy; jeho listy mají stejné využití jako orobinec úzkolistý; (I).

tule, m. (← nah. *tullin*, *tillin*, *tollin*), (S, H, M): rodové jméno různých druhů rostlin s dlouhým stonkem z jejichž vláken se pletou rohože a sedátka; (I).

tulpa, f. (← keč. *tullpa*, „ohniště, krb, pec“), (Co, E, Pe): *rur.* ohniště tvořené třemi kameny; (I).

tuna¹, f. (← taíno); (1) nopál, opuncie; (2) plod nopálu; (3) plod kaktusovité rostliny *candelabro*; **tuna brava**, **tuna colorada**, nebo **tuna roja**, f. (1) druh rostliny podobný nopálu nebo opuncii; ► divoce rostoucí; s větším množstvím trnů a plodem se sytě červenou dužinou; (I).

tunjo, m. (← chibcha), (Co): zlatý předmět vyrobený indiány, nalézáný v jejich hrobkách; (I).

tunta, f. (← aim. *tunta*), (B): vysušený brambor čištěný pod tekoucí vodou; (I).

tup, m./f. (← may. *t'up*, „malíček; mladší syn“), (M): mladší syn; (I).

tupa², f. (← map.), (Ch): rostlina čeledi lobelkovité *Lobeliaceae*; ► má velké květy šarlatové barvy v dlouhých hroznech; vylučuje mléčnou jedovatou šťávu; (I).

tupo, m. (← kič. *tupu*), (E): tradiční indiánská brož ve formě velkého špendlíku ukončená ploškou o velikosti lžičky zdobenou regionálními rytinami; (I).

turca², f. (← map. *thurcu*), (Ch): kuželozobý pták, šedohnědé barvy, s krátkými křídly a velmi silnými nohama a dlouhými drápy; (I).

turpial, m. (← car. *turpiara*): druh tropického ptáka čeledi vlhovci *Icteridae*; ► o velikosti 24 cm; hlava, krk, hřbet a křídla jsou černá lesklá, šíje a břicho mají žlutooranžovou barvu; jeho zpěv je rozmanitý a melodický; je to národní pták Venezuely; (I).

turupial, m. (← car. *turupiara*), (V) viz: **turpial**; (I).

tutumilpate, m. (← nah. *tototl*, „pták“ + *milli*, „obdělávané pole“ + *patli*, „medicína, lékařství“), (H): druh keře; ► rozvětvený; vysoký až 2 m; jeho listy vylučují leptavé mléko způsobující dráždění a slepotu; (I).

tuza², f. (← nah. *tozan*, „krtek“, „třída myši“), (M) viz: **taltuza**; (I).

U

uchu, m. (← keč.), (B, Pe): malá pálivá paprika užívaná jako koření; (I).

ulala, f. (← keč.), (B): druh kaktusu; (I).

ulluco, m. (← keč. *ulluku*); **(1)** (B, E, Pe): viz: **mellico** (rostlina); **(2)** (E, Pe): viz: **mellico** (hlíza); (I).

ura, f. (← keč. *úra*, „dole, pod, naspodu, vespod“); **(1)** (szA, Par): larva dvoukřídleho hmyzu způsobující velké obtíže hloubením dlouhých chodeb pod kůží; **(2)** (szA): *vulg.* pochva, vagína; (I).

urao, m. (← car.): nerostný povlak ze zkrystalizovaného uhličitanu sodného vyskytující se na březích jezer a velkých řek; (I).

urubú, m. (← guar.), (Par): viz: **zopilote**; (I).

urucú, m. (← guar.), (A, Par.): viz: **bija** (strom); (I).

urunday, m. (← guar.), (A); **(1)** druh stromu čeledi ledvinovnickovité *Anacardiaceae*; ► vysoký 20 m; dřevo tohoto stromu má tmavě červenou barvu; užívá se v uměleckém truhlářství a na stavbu domů nebo lodí; **(2)** dřevo tohoto stromu; (I).

urutaú, m. (← guar. *urutaú*); **(1)** (svA, B): druh nočního ptáka; ► o velikosti 30 cm; je olovené barvy; má krátký zobák, černé oči se žlutě lemovanými víčky; (I).

uta¹, f. (← keč.): vředové onemocnění lícních kostí, velmi běžné v Peru; (I).

V

vicuña, f. (← keč. *vicunna*); **(1)** lama vikuňa ► přežvýkavec o velikosti kozla; má dlouhý, vzpřímený krk, kulatější hlavu bez rohů, zašpičatělé rovné uši a velmi dlouhé nohy; tělo je pokryto dlouhou jemnou strstí především rezavé barvy; žije volně ve stádech v Andách v Peru a Bolívii; loví se pro srst, která je cenným obchodním artiklem; **(2)** vlna z tohoto zvířete; **(3)** látka, která se vyrábí z vlny tohoto zvířete; (I).

vincha, f. (← keč. *wíncha*), (StřAm, H): elastická čelenka; (I).

viracocha, m. (← keč. *firakocha*, „jméno boha v incké mytologii“): dle Inků - španělský dobyvatel; (I).

viraró, m. (← guar.), (A, U); **(1)** druh rostliny čeledi trubačovité *Bignoniaceae*; **(2)** druh stromu čeledi rdesnovité *Polygonaceae*; ► značné velikosti; má tmavošedou kůru a červenožluté květy; (I).

viravira, f. (← keč. *wirawira*), (A, B, Ch, E, Pe, V): protěž; ► bylina čeledi hvězdnicovité dříve složnokvěté *Compositae*; s kopinatými listy a květy pokrytými bílými chloupky; celá rostlina je pokryta bílým chmýřím; odvar z této rostliny se k léčení nemocí hrudníku; (I).

vizcacha, f. (← keč.); **(1)** viskača ► hlodavec o velikosti 80 cm s nočními zvyky žijící v koloniích na pampách; má zavalité tělo a velkou širokou hlavu; jeho zbarvení je tmavošedé s bílým břichem; vyskytuje se v Peru, Bolívii, Chile a Argentině; **(2)** (U): osoba schraňující nepotřebné věci; (I).

X

xicaque, adj. (← nah.): **(1)** adj., m/f., příslušník indánského kmene Střední Ameriky žijící v okresech Yoro a v Montaña de la Flor kraje Francisco Morazán v Hondurasu; **(2)** adj. patřící, vztahující se k těmto indiánům *tolupanes* (viz: **tolupán**); **(3)** m. jazyk těchto indiánů *tolupanes*; (I)

xocoatole, m. (← nah. *xococ*, „kyselý, trpký“ + *atole*); (M): kyselý, trpký nápoj z kukuřice; (I).

xocoyote, m. (← nah. *xocoyotl*, nejmladší dítě); (M): benjamin (nejmladší dítě); (I).

xolo, m. (← nah. *xolotl*, „zrůda, obluda, krocan“), (M): krocan; (I).

Y

yacaré, m. (← guar.), (JižAm): viz: **caimán** (plaz); (I).

yácata, f. (← nah. *yacatl*, „nos“), (M): stará indiánská památka; (I).

yacón, m. (← keč. *yakun*), (Pe): viz: **aricoma**; (I).

yagua, f. (← car.); (1) (Ant): vláknitá tkanina obklopující nejvyšší a nejkřehčí část kmene palmy, která se přirozeně odděluje každý lunární měsíc. Má mnoho využití, především v tabákovém průmyslu; (2) (V): palma využívaná jednak jako zelenina, dále k zastřešování indiánských chatrčí a k výrobě košíků, klobouků a provazů. V zimním období produkuje olej používaný ke svícení; (I).

yagual, m. (← nah. *yahualli*), (CR, S, G, H, M): kroužek na hlavu používaný při nošení nákladu; (I).

yaguané, (← guar. *yaguané*, „skunk smradlavý, díky zbarvení srsti“); (1) adj., m/f. (A, U): mající krk a boky jiné barvy než hřbet, břicho a část zadku ► o hovězím dobytku, někdy o koních; (2) m. (A): skunk (masožravý savec); (3) m. (A): *rur.* veš ► polokřídlý hmyz řádu *Phthiraptera*;

yaguar, m. (← guar. *yaguar*): jaguár; (I).

yaguareté, m. (← guar. *yaguar*, „jaguár“ + *eté*, „opravdový, pravý“), (A, Par, U): jaguár; (I).

yaicuaje, m. (← car.), (Cu): druh stromu čeledi mydelníkovité *Sapindaceae*; ► se složenými lesklými listy a bílými květy v květenství lata; má pevné dřevo jasně načervenalé barvy; (I).

yaití, m. (← car.), (Cu): druh stromu čeledi pryšcovité *Euphorbiaceae*; ► s podlouhlými listy a malými květy žluté barvy; jeho dřevo je velmi tvrdé a používá se na výrobu trámů, kůlů, sloupů; (I).

yampa, f. (← taína nebo car.), (H): viz: **cuculmeca** (liána); (I).

yanacona, (← keč. *yanakuna*); (1) adj., m/f. o indiánovi, který byl v osobních službách Španělů v některých zemích Jižní Ameriky; (2) m/f. (B, Pe): indián, který je částečný nájemce obdělávané půdy; (I).

yapa, (← keč. *yapa*, „pomoc, podpora, přibývání, rozšíření“); (1) f. *tech.* rtuť, která se ve stříbrnosných dolech Ameriky, přidává do minerálu pro usnadnění konečných prací; (2) f. (JižAm): přídavek, nádatek; **de yapa**, loc. adv. (JižAm); (1) kromě toho, mimoto, navíc, (2) bezplatně, zdarma; (I).

yapú, m. (guar.), (A): druh drozda; (I).

yarará, f. (← guar.), (JižAm): druh jedovatého hada; ► o velikosti více jak 1 m; hnědý nebo tmavošedé barvy s tmavými skvrnami, vyskytujícími se střídavě na hřbetě a na bocích; (I).

yaraví, m. (← keč.): sladká a melancholická melodie inckého původu, která se zpívá nebo se interpretuje s flétnou; (I).

yare, m. (← car.): jedovatá šťáva, která se získává z hořké yuky; (I).

yataí, m. (← guar. *yataí*), (svA, U): druh rostliny čeledi palmy *Palmae*; ► s kmenem vysokým 8 až 10 m; má zpeřené zahnuté tuhé listy o délce 2,5 až 3 m s mečovitými palisty a s osou olemovanou pichlavými trny, plody o velikosti olivy, ze kterých se vyrábí pálenka; koncové pupeny jsou jedlé a užívají se jako krmivo pro dobytek; z kmenů se vyrábí telegrafní sloupy a z vláken listů se pletou klobouky; (I).

yaxché, m. (← may.), (M): **ceiba** (strom); (I).

yorí, m./f. (← cahíta), (M): mezi indiány yaquis – osoba, která není stejné rasy; (I).

yuca, f. (← taíno); (1) juka ► rostlina tropické Ameriky čeledi liliovité *Liliaceae*;

se stromovitým válcovitým zjizveným stonkem; vysoká 1,5 až 2 m; se zelenými dlouhými silnými tuhými a mečovitými listy sbíhající se do chmýru na vrcholku stonku; má bílé téměř kulaté květy, visící na dlouhém hlavním stvolu a silný kořen, z něhož se získává mouka používaná k potravinářským účelům; v Evropě se pěstuje jako zelené hnojivo; (2) druh manioku; (3) (CR): *hovor.* tlach žvást, lež; (4) (Cu, N): kořen juky, který se jí vařený, je součástí některých typických jídel; (5) (S): dluh; (6) (S): velmi složitě proveditelná věc; **andar de yuca un militar**, fr. (1) (RD): obléci se do civilu, za zvláštním či soukromým účelem; **como yuca para mi guayo**, loc. adv. (1) (PR): *hovor.* opatrně, pečlivě, svědomitě;

dar alguien yuca, fr. **(1)** (E): *hovor.* vulgární gesto vyjádřené zvednutím prostředníčku na ruce; **hacer alguien yuca**, fr. **(1)** (E.): *hovor.* vulgární gesto vyjádřené zvednutím prostředníčku na ruce; **(2)** (RD): dvořit se někomu nebo lichotit; **meter una yuca**, fr. **(1)** (N): vyhrožovat způsobením škody; **ser alguien de yuca y ñame**, fr. **(1)** (Cu): být přísný, nekompromisní, nesmlouvavý; **bobó de la yuca**, m/f. (Cu): *hovor.* hlupák, pošetilec; (I). **yunga**, (← keč. *yunka*); **(1)** adj., m/f. pocházející z teplých údolí And; **(2)** m. starý jazyk obyvatel severního a středního peruánského pobřeží; **(3)** m. pl. (B, Pe): teplá údolí v Andách; (I). **yuyal**, m. (← keč. *yuyu*, „merlík“), (A, U): místo pokryté houštím; (I). **yuyo**, (← keč. *yuyu*, „zelenina“); **(1)** m. (A, B, Ch, Par, U): plevel; **(2)** m. (Ch): viz: **jaramago**; **(3)** m. (U): léčivé byliny; **(4)** m. pl. (Co): byliny užívané jako koření; **(5)** m. pl. (Pe): čerstvé jedlé trávy; **yuyo colorado**, m. (A): rostlina čeledi laskavcovité *Amaranthaceae*; (I).

Z

- zacamecate**, m. (← nah. *zacatl*, „tráva“), (M): hadr z přírodních vláken; (I).
- zacate**, m. (← nah. „*zacatl*“, tráva); (1) (StřAm, Filip, M): tráva, krmivo, pokrm; (2) (M): hadr na mytí; (I).
- zacatuste**, m. (← nah. *zacatl*, „zacate“ + *toztli*, „papoušek žluté barvy“) (H) travina, která v době zrání zežloutne. Užívá se jako vycpávka při výrobě sedel; (I).
- zanate**, m. (← nah. *tzanatl*), (CR, G, H., M, N): druh ptáka z čeledi vlvhvcovité *Icteridae*; ► má peří černé barvy s hnědavým odleskem; samička je kávové barvy; (I).
- zapallito**, m. (← keč. *sapallu*), (A): druh kulaté dýně se zelenou kůrou o průměru 10 cm;
zapallito largo, m. (1) (A): malá dýně; (I).
- zapallo**, **lla**, (← keč. *sapallu*); (1) adj. (A, U): *hovor.* hloupý, prostoduchý, tupý; (2) m. (JižAm, H): jedlá dýně; (3) m. (JižAm): viz: **güira**; (4) m. (A, U): *hovor.* gól ► ve fotbale; (5) m. (Ch, U): *hovor.* nečekaný úspěch dosažený náhodou; (6) m. (U): lidská hlava (palice); (I).
- zapalote**, m. (← nah. *zapolotl*) (1) (StřAm): kukuřice, která má na jednom klasu různě barevná zrna; (2) (M): viz: **pita** (rostlina čeledi amarylkovité *Amaryllidaceae*); (I).
- zapote**, m. (← nah. *tzapotl*, „název jakéhokoliv plodu sladké chuti, později použitý na plod zapote“); (1) druh amerického stromu čeledi sapodilovité *Sapotaceae*; ► vysoký 10 m; s hladkým rovným kmenem, tmavou kůrou a bílým málo odolným dřevem, hustou kulatou korunou, střídavými načervenalými listy rostoucími v trsech, jedlým plodem ve tvaru jablka s tmavožlutou, vodnatou dužinou sladké chuti a silným, černým, lesklým jádrem; zdomácněl ve středomořských provinciích Španělska; (2) plod tohoto stromu; **zapote blanco**, m. (1) (S, M): druh středoamerického stromu čeledi routovité *Rutaceae*; ► vysoký 12 m; má střídavé dlanité listy, nazelenalé květy v květenství lata s koncovými okolíky, pěti korunními plátky a šesti tyčinkami a zelený nebo světlžlutý plod podobný jablku, který se obvykle jí v polévce; odvar z listů a plodů se užívá v medicíně; (2) (S, H): plod tohoto stromu; **zapote chico**, m. (1) (M): viz: **chico zapote**; **chico zapote**, m. (1) druh amerického stromu čeledi sapodilovité *Sapotaceae*; ► vysoký 20 m; se silným rovným kmenem, šedozelenou kůrou a bělavým dřevem, korunou ve tvaru pyramidy, oválnými neopadavými na rubu plstnatými listy, bílými květy v okolíku a oválným peckovitým plodem o průměru 7 cm, s nerovnou tvrdou slupkou hnědé barvy, načervenalou dužinou jemné a nasládlé chuti a černými, lesklými jádry s bílou, hořkou mandlí. Odkapávající mléčná šťáva se lehce sráží; (2) plod tohoto stromu; (I).
- zomo**, m. (← lenca), (H): rodové jméno epifytních rostlin čeledi bromeliovitě *Bromeliaceae*; ► bez stonku, s listy, které vytvářejí vějíř; listy jsou na okrajích hladké u některých druhů zubaté, jejich barva přechází od zelenobílé po tmavě zelenou, rub listů je u mnoha druhů bílý; svrchní listy mohou být někdy růžové až sytě červené; kvete bílé, žlutě nebo narůžověle; (I).
- zompantli**, m. (← nah. *tzompantli*, „řada skalpů“): místo v aztéckých kláštorech, kde se ukládaly v řadách lebky obětí; (I).
- zompopo**, m. (← may. *zonm*, „mravenec“ + *popo*, „velký“); (1) (StřAm): rodové jméno různých druhů mravenců kávové a rezavé barvy; ► jejich tělo se skládá ze dvou částí; na hřbetě hrudníku jsou umístěny tři nebo čtyři páry bodlin; pouze královna a trubci mají křídla; žijí v tisícových až milionových koloniích v mraveništích ve tvaru vulkánu s různými přístupy a labiryntem tunelů vedoucích až do jejich komůrek; živí se listím různých rostlin; (2) (H): *hovor.* tulák, rychlonožka (rychlý chodec); (I).
- zonchiche**, m. (← nah. *tzontli*, „vlasy, skalp“, + *chichiltic*, „barevný, zbarvený“), (CR, H, N): viz: **aura**²; (I).
- zonconeto**, **ta**, adj. (← nah. *tzontli*, „hlava“ + *conetl*, „dítě“), (H): (*hovor.*) hloupý, tupý, jednoduchý, prostoduchý; (I).
- zoncuán**, adj. (← nah. *tzontli*, „hlava“ + *cuahuatl*, „palo“), (H): (*hovor.*) hloupý, tupý, jednoduchý, prostoduchý; (I).
- zonto**, **ta**, adj. (← nah. *cuatezontic*, „oholená hlava“), (H, S); (1) zbaven jednoho nebo obou uší (o osobě nebo o zvířeti); (2) bez uch (o předmětu); (I).
- zonzapote**, m. (← nah. *tezontzapotl*), (1) (H, M): viz: **mamey**; (2) (M): viz: **sonzapote**; (I).

zopilote, m. (← nah. *tzopílotl*): **(1)** (StřAm, M): druh dravého nočního ptáka; ► o velikosti 60 cm s rozpětím křídel 145 cm; má černé peří s duhovými odlesky, hlavu a krk šedobřidlicovité barvy, krátký zakulacený ocas a šedé nohy; živí se mršinami; oblast výskytu: od východu a jihu USA až po střed Chile a Argentiny; **zopilote cabecirrojo**, m. **(1)** (CR, M.): viz: **aura2**; **rey zopilote**, m. **(1)** viz: **rey de zopilotes**; **rey de zopilotes**, m. **(1)** druh dravého ptáka řádu kondoři *Cathartiformes*; ► o velikosti až 1 m s rozpětím křídel 3 m; jeho peří je bílé s výjimkou ocasu a části křídel, která jsou černá, zobák, hřebínek a oči jsou červené; žije v lesích Střední a Jižní Ameriky; živí se zdechlinami, mršinami; (I).

zuncuán, m. (← nah. *tzontli* „vlasy, hlava“ + *cuani* „ten co jí“, (H); **(1)** divoká včela červené barvy, která vytváří svá obydlí pod zemí; zamotává se do vlasů; **(2)** plást těchto včel; **(3)** hovor. hlupák, tupec, blbec. (I).

zunteco, m. (← *tzontli* „hlava“ + *ecatl* „vzduch“, (H): druh černé vosy (I).

Komentář

Tuto práci jsem vypracovala na základě slovníku *Diccionario de la lengua española de la Real Academia Española*, ve kterém jsou sebrány španělské výrazy indiánského původu, jak už jsem uvedla v úvodu. Při zpracování tohoto slovníku jsem postupovala následovně: popisované výrazy jsem čerpala z výše uvedeného slovníku DRAE. Neznámá slova jsem hledala v několika slovnících a encyklopediích případně konzultovala se španělskými rodilými mluvčími. Během mé práce jsem se setkala s četnými problémy.

Jedním z největších problémů v mé práci byly výrazy související s faunou a flórou. Jelikož v Americe existuje plno živočichů a rostlin, kteří se jinde nevyskytují bylo pro mě mnohdy těžké najít český ekvivalent. Pokoušela jsem se tedy alespoň najít název v latině pomocí internetu a různých encyklopedií. Po zadání výrazu, tak jak je uveden ve slovníku z něhož jsem čerpala, jsem latinský název sice našla, ale po pečlivějším prozkoumání latinského názvu daného výrazu jsem zjistila, že tyto dvě skutečnosti spolu vůbec nesouhlasí, proto jsem se ve většině případů rozhodla pro doslovný překlad. Např.: **taropé**, m. (← guar.): druh vodní rostliny čeledi leknínovité (*Nymphaeaceae*); druh leknínu s velkými listy; (I). - pod pojmem taropé se mi na internetu objevila rostlina s názvem *Dorstenia Brasiliensis* z čeledi morušníkovité *Moraceae*.

Dalším jevem, který se týká této skupiny, je fakt, že pro některé latinské názvy čeledí jsem nenašla český ekvivalent; př.: **pangue**, m. (← map. *panke*), (Ch): bezlodyžná rostlina čeledi *Gunneraceae*; **queule**, m. (← map. *queul*, „ovoce“), (Ch); **(1)** druh indického stromu čeledi *Combretaceae*.

Při hledání českých výrazů latinského názvosloví jsem uplatnila své znalosti z vývoje španělského jazyka, kdy jsem „pošpanělstěný“ latinský výraz musela převést do správné latinské formy, aby se dal v latinském slovníku vyhledat; př.: **pañil**, m. (← map. *pagil*) (Ch): strom čeledi krtičníkovité (*Scrophulariaceae*) ve španělské formě je čeleď nazvána: *Escrofulariaceas*. Zde se muselo odstranit protetické [e], které se ve španělštině vkládá pro usnadnění výslovnosti. Další úpravou bylo nahrazení [f] konsonantickou skupinou [ph]. V poslední řadě pak zbývalo změnit koncové [s] na latinskou koncovku [e]. Až po uvedených zásazích jsem dokázala příslušnou čeleď najít. Dalšími záměnami podobného typu, které mi neusnadnily hledání bylo např.:

změna [i] za [y] šp. poligonaceas, lat. polygonaceae; [qu] za [ch] šp. quenopodiaceas, lat. chenopodiaceae.

Jiným a rovněž celkem závažným problémem bylo nedostatečné pochopení španělského popisu, který jsem nechala v textu nasvícený žlutou barvou. Jelikož slovník DRAE je španělským výkladovým slovníkem, je spíše určen španělským rodilým mluvčím, kterým by pochopení vysvětlivky nemělo činit žádné těžkosti. Přesto se našla slovní spojení (frazémy), s nimiž mi neporadil ani rodilý Španěl. např.: **arracacha**, f. (← keč. *racacha*); **(1)** trvalka čeledi miříkovité *Umbelliferae*, původem z Ameriky. Roste v chladných oblastech. Má silný kořen žluté barvy, který se jí vařený; **(2)** (Co): pošetilst, hloupost, zpozdilost; salida de pie de banco.; (I); **quiñar**, tr. (← keč. *k'iñay*, „protnout, rozštípnout, rozrazit“); **(1)** (B, Ch, Co, E, Pan, Pe): Dar golpes con la púa del trompo.

Obtížně jsem hledala český výraz pro španělský popis slov, která se již nepoužívají ani ve španělském jazyce; např. *casquería* (v dřívějších dobách obchod z vnitřnostmi).

Dále jsem našla slova, která nemají ve slovnících jednotný překlad: př.: výraz *chele*, který v španělsko-českém slovníku (autoři Dubský a kol.) vysvětlen jako blondýn, blondák; Anglán, Amerikán a v DRAE vysvětlení znělo: „*de color blanco*“ což jsem přeložila jako „*běloch, bílé pleti*“.

Oříškem byl i překlad názvů indiánských kmenů. V tomto směru se necítím být odborníkem, a proto jsem nechávala tato jména a názvy v původním tvaru psané kurzívou. Výjimku tvoří pouze notoricky známé indiánské výrazy Azték, aztécký, Inka, incký. Také zeměpisné názvy obecně známé jsou přeložené, méně známé jsem nechala v původním tvaru: př.: Montaña de la Flor, Mesopotamia argentina, aj.

Ne všechny problémy byly spojeny pouze s jazykovou stránkou slovníku. Při vytváření výše uvedeného seznamu zkratk jsem zjistila, že při používání velkých písmen do zkratky světových stran by snadno při nepozorném čtení mohlo dojít k mýlce: př.: S, A – Salvador, Argentina x S. A – sever Argentiny. Proto jsem se rozhodla ve své diplomové práci označovat světové strany malými písmeny: sz A.

Přestože se uvádí že je „můj“ slovník složen z indiánských výrazů vyskytla se i tady výjimka: př.: **chapapote**, m. **(2)** (Cantb., Gal.): dehet; **guacal**, m. **(1)** (Can., Ant., Co, E, H, M, V); **guacho**, **cha** **(8)** m. (Alb, Cuen, Guad, U.): maličké dítě, děťátko; **avocado** m. (← caribe *aohuicate* o *avoka*), (Filip.); **(1)** viz: **aguacate** (strom).

Ve slovníku se objevují slova označená čísla v horním indexu. Toto označení jsem zachovala, aby nedošlo k záměně se stejně znějícím výrazem jiného významu, který je uveden ve slovníku, z něhož jsem čerpala.

Závěr

Zadání mé diplomové práce znělo: *Las lenguas amerindias en el Diccionario de la RAE* neboli jazyky amerických indiánů ve slovníku RAE (Real Academia Española). Můj úkol spočíval v přeložení a vysvětlení španělských výrazů indiánského původu soustředěných v uvedeném slovníku. Jednalo se o výklad přibližně 1400 slov týkajících se různých oblastí indiánského života (potraviny, pokrmy a způsob jejich přípravy, části oděvů a doplňky, pracovní činnosti a prvky indiánské kultury) a prostředí, které je obklopovalo (různé léčivé byliny, stromy, keře; různé druhy savců, plazů, ptáků a ryb). Zpracovávání jednotlivých pojmů nebylo vždy snadnou a jednoduchou záležitostí, zvláště slovních spojení (frazémů), která mnohdy byla nositeli jiného významu než původní výraz. Dalším problémem byla má nedokonalá znalost každodenního života indiánů, a mnohdy jsem musela hodně dlouho hledat, co je náplní popisovaného slova nebo slovního spojení (značka měření úkolové práce v dolech). Rovněž španělský výklad některých pojmů pracoval s názvy, které jsou již zastaralé a nemají v českém jazyce ekvivalent (casquería - obchod s vnitřnostmi zabitých jatečných zvířat). Z tohoto důvodu jsem zmíněná slova nechávala v původním tvaru a jsou napsána v kurzívě. O pomoc jsem tedy požádala i španělsky rodilé mluvčí, kteří mi některé výrazy pomohli osvětlit avšak s jinými si rovněž nevěděli rady.

Díky této diplomové práci jsem si uvědomila, že existuje řada oblastí, ve kterých se mohu dále vzdělávat. Rozšířila jsem si nejen španělskou slovní zásobu a ověřila své jazykové znalosti, ale získala jsem větší přehled v oblastech, které mi nebyly moc známy. Vědomosti, které jsem nabyla na přednáškách, mi usnadnily práci s „pošpanělštěnými“ latinskými výrazy, jak jsem již podrobněji uvedla v komentáři.

V rámci svého studijního pobytu Jižní Americe jsem navštívila i země s převážně indiánským obyvatelstvem, kde jsem měla možnost se setkat s potomky a některými prvky života původních obyvatel a to mi ulehčilo překládání a vysvětlování některých pojmů. Při prohlídce rákosových ostrovů jezera Titicaca (Los Uros) jsem mohla slyšet jeden z indiánských jazyků (aimara) a vidět ukázky ze života těchto obyčejných lidí.

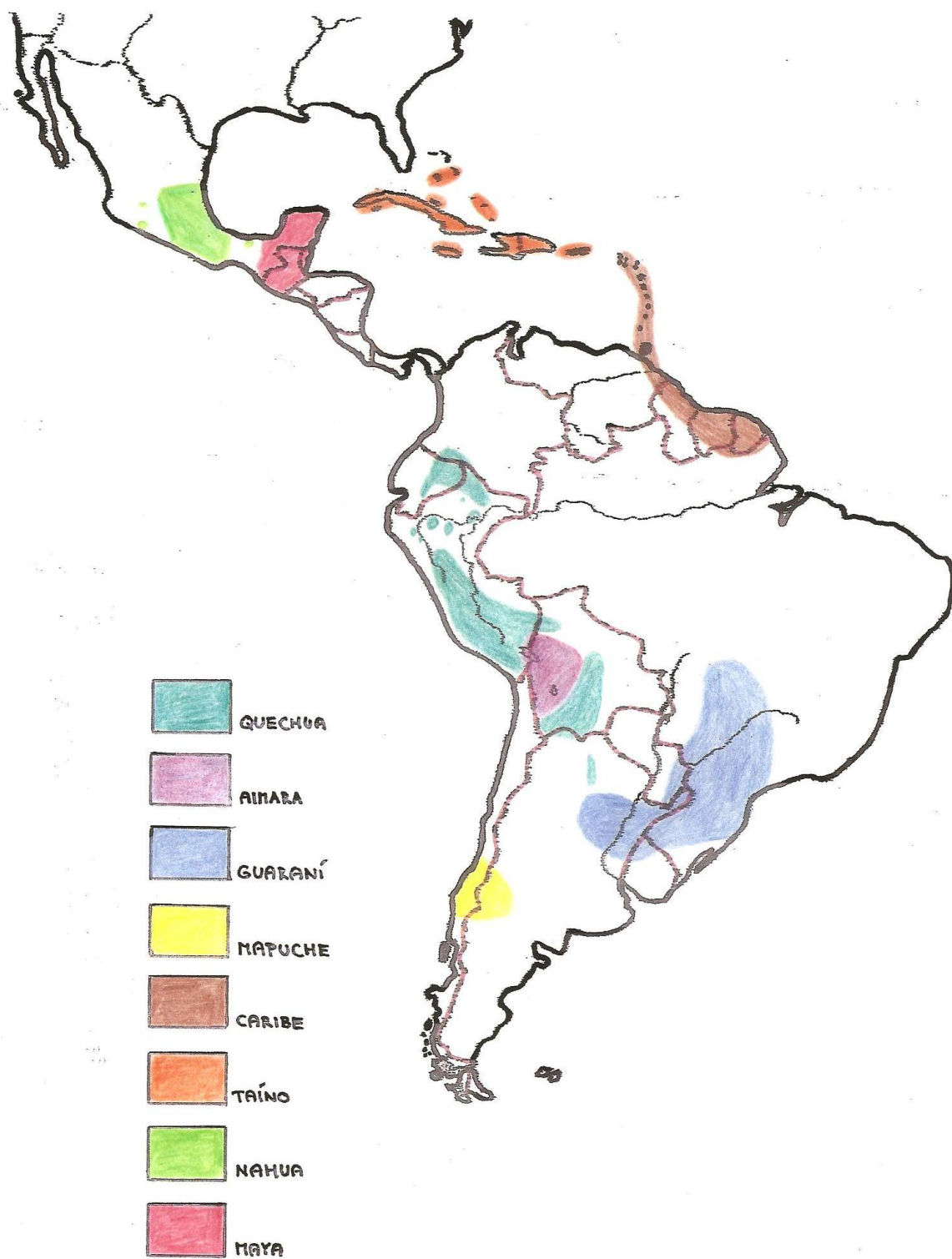
Tato práce je určena nejen studentům španělského jazyka na katedrách romanistiky, ale doufám, že bude sloužit i lidem, kteří se zajímají o španělskou kulturu, nebo překládají texty či jiné verbální projevy z tohoto jazyku.

Resumé

Tato práce je španělsko-český slovník ze španělských výrazů amerických indiánů sebraných pracovníky *Real academia española* ve slovníku *Diccionario de la lengua española*. Zahrnuje přibližně 1400 pojmů od A do Z seřazených abecedně. Cílem této práce je co nejvýstižněji popsat dané pojmy v českém jazyce, aby mohly být dále využity při studiu jazyka či sloužit jako podklad pro překlady.

Resumen

Esta tesina es un diccionario español – checo que recopila el vocabulario español procedente de las lenguas indígenas de América del Sul y Central. Mi fuente principal ha sido el *Diccionario de la lengua española de la Real Academia Española*. Contiene aproximadamente 1400 de la A a la Z ordenadas por el orden alfabético. El objetivo de mi tesina es elaborar, de la manera más precisa posible, el suficiente número de voces que puedan ser de utilidad a los estudiantes de español y sean base firme para los traductores.

MAPA STATŮ STŘEDNÍ A JIŽNÍ AMERIKY PŘÍLOHA č. 2

A

Abietaceae - jedlovité
Aizoaceae - kosmatcovité
Alismataceae - žabníkovité
Amaranthaceae - laskavcovité
Amaryllidaceae - amarylkovité
Anacardiaceae - ledvinovníkovité
Annonaceae – láhevníkovité, dříve anonovité
Apocynaceae – toješťovité
Araceae - áronovité
Araliaceae - aralkovité
Asclepiadaceae - klejichovité

B

Basellaceae - bazelkovité
Bignoniaceae - trubačovité
Bombacaceae - bavlníkovité
Boraginaceae – brutnákovité (někdy drsnolisté)
Bromeliaceae - broméliovité
Buxaceae – zimostrázovité
Burseraceae – burserovité (nově březulovité)

C

Cactaceae - kaktusovité
Canellaceae - běloskořičníkovité
Cannaceae - dosnovité
Celastraceae - jesencovité
Chenopodiaceae - merlíkovité
Chrysobalanaceae – tropické mandloňovité
Columbidae – holubovití (živočichové)
Compositae – hvězdnicovité dříve složnokvěté
Convolvulaceae - svlačcovité
Cucurbitaceae - tykvovité
Cupressaceae - cypřišovité
Cycadaceae - cykasovité
Cyperaceae - šáchorovité

D

Dioscoreaceae - smldnicovité

E

Emydidae – emydovití (živočichové)
Erythroxylaceae – rudodřevovité (někdy kokovité)
Euphorbiaceae - pryšcovité

F

Fagaceae - bukovité

Felidae - kočkovité

G

Gentianaceae - hořcovité

Gramineae - lipnicovité

Guttiferae – perepovité

H

Hamamelidaceae - vilínovité

I

Iridaceae – kosatcovité

Icteridae – vlhovcovité

J

Juglandaceae - ořešákovité

L

Lauraceae – vavřínovité

Leguminosae – bobovité (mohou se objevit i názvy: bobotvaré, vikvovité, motýlokvěté, luštinaté)

Liliaceae - liliovité

Lobeliaceae - lobelkovité

Loranthaceae - ochmetovité

M

Magnoliaceae - šácholanovité

Malvaceae - slézovité

Malpighiaceae - mamarovité

Melastomataceae - odulovité

Meliaceae – strdivkovité (někdy zederachovité)

Mimosaceae – citlivkovité

Monimiaceae - boldovníkovité

Moraceae - morušovníkovité

Myrsinaceae - myrsinovité

Myrtaceae - myrtovité

N

Nymphaeaceae - leknínovité

O

Oxalidaceae – šťávelovité

P

Palmaceae – palmovité (někdy arekovité)

Palmae – palmy (arekovité)
Papaveraceae – makovité
Papilionaceae - motýlokvěté
Passifloraceae - mučenkovité
Phytolaccaceae - líčidlovité
Piperaceae - pepřovníkovité
Polygalaceae - vítodovité
Polygonaceae - rdesnovité
Polypodiaceae - osladičovitě
Proteaceae - proteovité

R

Rhamnaceae - řešetlákovité
Rhizophoraceae – kořenovníkovité
Rosaceae - růžovité
Rubiaceae – mořenovité
Rutaceae – routovité

S

Salicaceae - vrbovité
Santalaceae – santálovité
Sapotaceae – sapodilovité (zapotovité)
Sapindaceae - mýdelníkovité
Scrophulariaceae - krtičníkovité
Simarubaceae - hořkoňovité
Solanaceae - lilkovité
Sterculiaceae - lejnicovité

T

Tiliaceae - lípovité
Typhaceae - orobincovité

U

Umbelliferae – miříkovité (mohou se objevit i názvy: mrkvovité, okoličnaté)
Ulmaceae - jilmovité

V

Verbenaceae - sporýšovité
Vitaceae - révovité
Viverridae – cibetkovití (živočichové)

Z

Zygophyllaceae - kacibovité

Bibliografie

- ČERMÁK F.: *Jazyk a jazykověda, Pražská imaginace*, Praha, 1997.
- DUBSKÝ J.: *Velký španělsko-český slovník I/A-H*. Academia, Praha, 1999.
- DUBSKÝ J.: *Velký španělsko-český slovník II/I-Z*. Academia, Praha, 1999.
- CHALUPA J.: *Historia y geografía de América Latina*. Univerzita Palackého – vydavatelství, Olomouc, 2000.
- JELÍNEK J.: *Biologie prokaryot, nižších a vyšších rostlin, hub*. Fin, Olomouc, 1995.
- KORBELÁŘ J. - ENDRIS Z.: *Naše rostliny v lékařství*. Avicem, Praha, 1981.
- Nový Atlas Světa*. Euromedia Group k.s., Praha, 1998.
- Nuevo Espasa ilustrado 2000*. Espasa Calpe S. A., España, 1999.
- RAIMUNDO SECO M.: *Diccionario de dudas y dificultades de la lengua española*. Espasa Calpe S. A., Madrid, 1998.
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA.: *Diccionario de la lengua española*. Espasa Calpe, S. A., 2001.

Internet

- ACADEMIA, 2007: *Knihkupectví a nakladatelství ACADEMIA*.
<<http://www.academia.cz/cs/hledej?searchstring=aceae>> [cit. 2008-20-01]
- ATLAS ROSTLIN: *Seznam čeledí*.
<<http://colee-rostliny.ic.cz/celedi.html>> [cit. 2008-28-01]
<<http://colee-rostliny.ic.cz/cyprisovite.html>> [cit. 2008-28-01]
<<http://colee-rostliny.ic.cz/makovite.html>> [cit. 2008-15-02]
<<http://www.colee-rostliny.ic.cz/osladicovite.html>> [cit. 2008-15-02]
<<http://colee-rostliny.ic.cz/jilmovite.html>> [cit. 2008-22-03]
<<http://colee-rostliny.ic.cz/revovite.html>> [cit. 2008-22-03]
- BEŇADIK, Petr, 2007: *Botany.cz*.
<<http://botany.cz/cs/rubrika/herbar/q/>> [cit. 2008-12-03]
- BIOLOGICAL LIBRARY: *Bio.Lib.cz*.
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3216/>> [cit. 2008-18-01]
<<http://www.biolib.cz/cz/gallery/dir1237/>> [cit. 2008-18-01]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3221/>> [cit. 2008-18-01]

<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3379/>> [cit. 2008-18-01]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id98683/>> [cit. 2008-18-01]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3327/>> [cit. 2008-18-01]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3397/>> [cit. 2008-18-01]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxonposition/id3303/>> [cit. 2008-18-01]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3328/>> [cit. 2008-20-01]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3342/>> [cit. 2008-20-01]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id99154/>> [cit. 2008-20-01]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3255/>> [cit. 2008-20-01]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3448/>> [cit. 2008-06-02]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id8731/>> [cit. 2008-06-02]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxonsubtaxa/id3334/>> [cit. 2008-06-02]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3235/>> [cit. 2008-15-02]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id61564/>> [cit. 2008-15-02]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id100037/>> [cit. 2008-17-02]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxonnames/id62141/>> [cit. 2008-17-02]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id1921/>> [cit. 2008-17-02]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3329/>> [cit. 2008-05-03]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id29412/>> [cit. 2008-05-03]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id61606/>> [cit. 2008-05-03]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxontree/id299786/>> [cit. 2008-05-03]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3316/>> [cit. 2008-12-03]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3202/>> [cit. 2008-12-03]
<<http://www.biolib.cz/cz/gallery/dir1330/>> [cit. 2008-12-03]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3295/>> [cit. 2008-12-03]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id62449/>> [cit. 2008-16-03]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id61987/>> [cit. 2008-16-03]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3214/>> [cit. 2008-16-03]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id61601/>> [cit. 2008-16-03]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3310/>> [cit. 2008-17-03]
<<http://www.biolib.cz/cz/gallery/dir335/>> [cit. 2008-17-03]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3239/>> [cit. 2008-17-03]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3315/>> [cit. 2008-19-03]
<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id99111/>> [cit. 2008-19-03]

<<http://www.biolib.cz/cz/gallery/dir1556/>> [cit. 2008-19-03]

<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id62024/>> [cit. 2008-19-03]

<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id3252/>> [cit. 2008-19-03]

<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id2130/>> [cit. 2008-22-03]

<<http://www.biolib.cz/cz/taxonsubtaxa/id3294/>> [cit. 2008-22-03]

<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id15476/>> [cit. 2008-22-03]

<<http://www.biolib.cz/cz/taxon/id61932/>> [cit. 2008-22-03]

ČESKÉ ZOOLOGICKÉ BIBLIOTÉKY: *Seznam druhů pro vybranou čeleď*.

<[http://www.biblioteka.cz/\(S\(ejbekmz0yajuadjppcrdtcf4\)\)/Pages/Systematika/DruhyCel ed.aspx?ID_TabCelediF=2942](http://www.biblioteka.cz/(S(ejbekmz0yajuadjppcrdtcf4))/Pages/Systematika/DruhyCel ed.aspx?ID_TabCelediF=2942)> [cit. 2008-13-2]

DENDROLOGIE: *Dendrologie online*.

<<http://databaze.dendrologie.cz/index.php?menu=3&id=262>> [cit. 2008-02-02]

<<http://databaze.dendrologie.cz/index.php?menu=3&id=123>> [cit. 2008-02-02]

<<http://databaze.dendrologie.cz/index.php?menu=3&id=161>> [cit. 2008-10-02]

<<http://databaze.dendrologie.cz/index.php?menu=7&podmenu=2>> [cit. 2008-15-02]

<<http://databaze.dendrologie.cz/index.php?menu=3&id=93>> [cit. 2008-15-02]

<<http://databaze.dendrologie.cz/index.php?menu=3&id=123>> [cit. 2008-12-03]

ENCYKLOPEDIE, 1996: *Seznam*.

<<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/227896-cannaceae>> [cit. 2008-12-03]

<<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/379134-ruzokvete>> [cit. 2008-19-03]

<<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/194417-seznam-prisne-chranenych-druhu-rostlin>> [cit. 2008-19-03]

<<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/295964-malpighia-rod-rostlin-z-cel-mamarovitych>> [cit. 2008-23-03]

<<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/265910-horke-drevo>> [cit. 2008-23-03]

<<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/463488-typhaceae>> [cit. 2008-23-03]

ENCYKLOPEDIE: *Wikipedia*.

<<http://cs.wikipedia.org/wiki/L%C3%A1hev%C3%ADkovit%C3%A9>> [cit. 2008-13-02]

<http://cs.wikipedia.org/wiki/B%C4%9Blov%C4%9B%C5%BESk%C3%BD_prales> [cit. 2008-13-02]

FOTO HERBÁŘ WENDYS: *Fotografický herbář*.

<<http://botanika.wendys.cz/seznamp.php?C20>> [cit. 2008-07-03]

GRAY WORLD, 2005: *Dictionarium*.

<<http://grayworld.webz.cz/dictio.php?co=druhy>> [cit. 2008-21-03]

<http://grayworld.webz.cz/dictio.php?co=lat_cj> [cit. 2008-21-03]

HERBA ATLAS PLEVELŮ: *Čeledi*.

<http://www.jvsystem.net/app19/Search.aspx?lng_display=2&lng_user=1&search_tribe_id=86&> [cit. 2008-25-02]

H.Q.tapetky na plochu: *Květiny*.

<<http://hq.tapetky.com/displayimage.php?album=22&pos=55>> [cit. 2008-23-03]

KOCIÁN, Petr, 2003: *Květena ČR*.

<<http://www.kvetenacr.cz/celed.asp?IDceled=62>> [cit. 2008-06-02]

<<http://www.kvetenacr.cz/celed.asp?IDceled=38>> [cit. 2008-14-02]

<<http://www.kvetenacr.cz/celed.asp?IDceled=12>> [cit. 2008-12-03]

<<http://www.flora-cr.cz/celed.asp?IDceled=31>> [cit. 2008-12-03]

<<http://www.kvetenacr.cz/celed.asp?IDceled=46>> [cit. 2008-18-03]

<<http://www.kvetenacr.cz/celed.asp?IDceled=24>> [cit. 2008-18-03]

<<http://www.kvetenacr.cz/celed.asp?IDceled=21>> [cit. 2008-18-03]

<<http://www.kvetenacr.cz/celed.asp?IDceled=15>> [cit. 2008-18-03]

<<http://www.kvetenacr.cz/celed.asp?IDceled=13>> [cit. 2008-19-03]

KREJČÍK, Stanislav, 2006: *Meloidae.com*

<<http://www.meloidae.com/plantae/index.php?cat=140>> [cit. 2008-06-02]

<<http://www.meloidae.com/plantae/index.php?cat=81>> [cit. 2008-23-03]

KYRAL, Aleš, 2007: *Rostliny dle čeledí*.

<<http://www.rostliny.net/rostlinyc.php?celed=30>> [cit. 2008-17-02]

KYSILKA, Jiří: *Dvouděložné rostliny*.

<<http://www.biotox.cz/naturstoff/biologie/bi-2d-24-rudlic.html>> [cit. 2008-06-02]

NEUDERT, Leoš: *Polní plodiny*.

<http://old.mendelu.cz/~opr/prezentace/pp/show_rostlina_detail.php?ID_rostlina=31> [cit. 2008-07-03]

VIT, Martin: *Multilingual Dictionary*.

<<http://www.slovník.cz/bin/mld.fpl?vcb=rhinorrhagia&dictdir=lac.z.la&lines=50&hptxt=1&js=0&sv=1>> [cit. 2008-07-03]

OKRASNÉ DŘEVINY: *Čeledi*.

<<http://dendro.mojzisek.cz/celedi.php>> [cit. 2008-28-01]

<<http://dendro.mojzisek.cz/rody.php?cn=Celastraceae>> [cit. 2008-06-02]

<<http://dendro.mojzisek.cz/rody.php?cn=Gramineae>> [cit. 2008-10-02]

<<http://dendro.mojzisek.cz/rody.php>> [cit. 2008-14-02]

<<http://dendro.mojzisek.cz/rody.php?cn=Juglandaceae>> [cit. 2008-14-02]

<<http://dendro.mojzisek.cz/rody.php?cn=Meliaceae>> [cit. 2008-15-02]

<<http://dendro.mojzisek.cz/rody.php?cn=Polygonaceae>> [cit. 2008-15-02]

OPLETAL L. – KOULA V.: *Diadalea*.

<<http://www.faf.cuni.cz/apps/daidalea/PlantFamily.asp?id=86>> [cit. 2007-19-03]

ORCHIS.CZ: *Galerie*.

<http://www.orchis.cz/index.php?option=com_content&task=category§ionid=7&id=80&Itemid=99999999&limit=5&limitstart=0> [cit. 2008-26-01]

PODEŠVA, Zdeněk, 2006: *I. N. Cact.cz*.

<<http://www.cact.cz/noviny/index-0606.htm>> [cit. 2008-08-02]

SOURAL, Petr: *Naturfoto.cz*.

<<http://www.naturfoto.cz/rostliny-celed/ledvinikovite-anacardiaceae.html>> [cit. 2008-17-03]

<<http://www.naturfoto.cz/rostliny-celed/sacholanovite-magnoliaceae.html>> [cit. 2008-17-03]

<<http://www.naturfoto.cz/rostliny-celed/krticnikovite-scrophulariaceae.html>> [cit. 2008-22-03]

<<http://www.naturfoto.cz/malpa-kapucinska-fotografie-1311.html>> [cit. 2008-23-03]

SYSTEMATICKÁ BOTANIKA

<<http://lfskripta.webpark.cz/bot/bot3.htm>> [cit. 2008-08-02]

UNIE BOTANICKÝCH ZAHRAD: *katalog Florius*.

<<http://florius.cz/l.dll?hal~1000133075>> [cit. 2008-15-2]

<<http://www.florius.cz/vukoz/l.dll?hal~1000133083>> [cit. 2008-15-2]

<<http://florius.cz/l.dll?hal~1000133075>> [cit. 2008-15-2]

VAMR, 1991: *Velký atlas masožravých rostlin*.

<<http://www.darwiniana.cz/vamr/?page=slovník&id=80>> [cit. 2008-24-02]

VYMAZAL, M, 2001: *Garten.cz*.

<<http://www.profizahrada.cz/e/cz/295-dianthus-plumarius-hvozdik-perovity/>> [cit. 2008-10-02]

